

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
2019-YL-118

MERKEZ SAĞ SİYASETİN POPÜLİST SÖYLEMİ VE
TURGUT ÖZAL DÖNEMİ ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN
Volkan UĞRAŞ

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Halil MUTİOĞLU

AYDIN- 2019

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi VOLKAN UĞRAŞ tarafından hazırlanan Merkez Sağ Siyasetin Popülist Söylemi Turgut Özal Dönemi Örneği tez, tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Unvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan			
Üye			
Üye			

Jüri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

İmzası

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2019

Volkan UĞRAŞ

ÖZET

MERKEZ SAĞ SİYASETİN POPÜLİST SÖYLEMİ TURGUT ÖZAL DÖNEMİ ÖRNEĞİ

Volkan UĞRAŞ

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Halil MUTİOĞLU

2019, XIII + 80 Sayfa

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yokluklar dönemi başlamıştır. Savaşın sonucu Dünyayı kutuplu bir düzene itmiştir. Yeni düzende tarafını seçmek zorunda olan Türkiye’de 1950’li yılları bulacak değişim sürecinin de fitili ateşlenmiştir. 1950’li yıllarda çok partili düzene geçen Türkiye’de, Cumhuriyet Halk Partisi’nden Demokrat Parti’ye doğru bir değişim yaşanmıştır. 1960 darbesinin ardından Başbakan Adnan Menderes’in idam edilmesi Türk siyasal yaşamının da bir kaosa sürüklenmesine neden olmuştur. Bu kaos ortamı yeni bir ekonomik tavrı zorunlu kılmıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar ile liberal ekonomik anlayış geniş bir uygulama alanı kazanmıştır. 1980 yılının başında Başbakan Süleyman Demirel, Turgut Özal’ı tam yetkili kılarak O’nun 24 Ocak Kararlarını almasında etkili olmuştur. 24 Ocak Kararları Özal’ın Türkiye Cumhuriyetinin siyasal tarihindeki bilinirliğinin de başlangıcı olmuştur. 1980 darbesine kadar devam eden bu süreçte Özal pek çok ekonomik, siyasal ve toplumsal kararlara imza atmıştır. Ancak 1980 darbesinden sonra siyasal yasaklar dönemi O’nun da siyasal yaşamını derinden etkilemiştir.

Turgut Özal’ın söylemleri incelendiğinde klasik merkez sağ söylemin dışına çıkması merkez sağ siyaset tarihinde bir evrilme sürecini başlatmıştır. Bu evrilme icraatlarla birleştikten sonra Türkiye’nin sosyal ve ekonomik alanda büyük değişimler yaşamasını sağlamıştır. Merkez sağın Turgut Özal ile yaşadığı söylem evriminde en dikkat çeken unsur, statükoya karşı mağduriyet tezlerini bir kenara bırakması ve açıkça bu yönde bir siyaset uygulayarak başarıya ulaşmasıdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Merkez Sağ, Turgut Özal, Popülizm, Siyasi Parti, Yeni Sağ, Muhafazakarlık

ABSTRACT

POPULIST DISCOURSE OF CENTER – RIGHT POLITICS SAMPLE CASE OF TURGUT ÖZAL PERIOD

Volkan UĞRAŞ

Master's Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Thesis Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Halil MUTİOĞLU

2019, XIII + 80 Pages

With the World War II, the period of scarcity has begun in Turkey as in many other countries. The result of the war has pushed the world into a polarized order. The process of change, that spanned until the 1950s, in Turkey, who had to choose sides in the new order, has been ignited. There has been a shift towards the Democratic Party from the Republican People's Party in Turkey, who switched to the multi-party system in the 1950s. The execution of Prime Minister Adnan Menderes caused Turkish political life to be dragged into chaos following the 1960 coup. This chaos environment entailed a new economic attitude. The liberal economic approach has gained a wide application area with the decisions taken on 24 January 1980. At the beginning of 1980, Prime Minister Süleyman Demirel has been effective in the 24th January decisions by giving full authorization to Turgut Özal, who took those decisions. The 24th January decisions have also been the beginning of Özal's recognition in the political history of the Republic of Turkey. In this process, which continued until the 1980 coup, Özal took many economic, political and social decisions. However, after the 1980 coup, the period of political prohibitions deeply affected his political life as well.

When Turgut Özal's discourses were examined, his discourses went beyond the conventional center-right discourse and it initiated a process of evolution in the center-right political history. This evolution, combined with law executions, has led to the great changes in the social and economic field of Turkey. The most remarkable element in the evolution of the center-right discourse that has been realized with Turgut Özal is to leave claims of the unjust treatment against the status quo aside and to achieve success by applying a policy in this direction openly.

KEYWORDS: Center-Right, Turgut Özal, Populism, Political Party, New Right, Conservatism

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	6
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. Liberal Muhafazakârlık.....	6
1.2. Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık.....	8
1.3. Popülizm	13
1.3.1. Popülizm ve Demokrasi.....	15
1.3.2. Popüler Kültür ve Kamuoyu.....	16
1.3.3. Siyasal Yelpaze içinde Popülizm.....	17
1.3.4. Batı Avrupa Popülizminin Yükselişi	18
1.3.5. Sağ Partilerde Popülizm	19
1.3.6. Türkiye’de Popülizm	20
1.4. Muhafazakarlık	21
1.4.1. Yeni Muhafazakarlık	21
1.4.2. Yeni Sağ.....	23
1.4.3. Muhafazakarlık ve Demokrasi.....	26
1.4.4. Muhafazakarlık ve Liberalizm.....	27
2. BÖLÜM	29
2. TÜRKİYE’DE YENİ SAĞ ANLAYIŞINDA EKONOMİK ETKİLER	29
2.1. Türkiye’de Yeni Sağın Ekonomik Görüşü	29
2.2. 1980 Öncesi Türkiye’de Ekonomi	30
2.3. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları	31

2.4.Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi.....	35
2.4.1.Demokrat Parti ve Adalet Partisi	36
2.4.2.Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi.....	39
2.4.2.1. Türk Siyasal Arenasında Anavatan Partisi.....	40
2.4.2.2. Doğru Yol Partisi	40
2.5. Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme	41
2.5.1. 27 Mayıs Sonrası Partileşme	42
2.5.2. 12 Eylül Sonrası Partileşme.....	43
3. BÖLÜM	47
3. TÜRKİYE MERKEZ SAĞ SİYASETİ VE TURGUT ÖZAL	47
3.1.Türkiye’de Siyasal Dönüşüm.....	47
3.2.Turgut Özal’ın Düşünce Yapısı ve 1983 Sonrası Uygulamaları	49
3.2.1. Özal’ın Siyaset Anlayışı	50
3.2.2. Özal’ın Ekonomi Anlayışı	53
3.2.3. Özal’ın Demokrasi Anlayışı	57
3.3. Özal’ın Üç Temel Özgürlük Anlayışı.....	57
3.3.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü.....	58
3.3.2. Teşebbüs Özgürlüğü.	59
3.4. Özal Dönemi Dış Politika.....	60
3.4.1. Türkiye- Ortadoğu İlişkileri ve Sınır Komşuları	61
3.4.2. AB İle İlgili Gelişmeler	66
4. SONUÇ	68
5. KAYNAKLAR	72
ÖZGEÇMİŞ	80

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan durum ülkelerin kutuplu bir sisteme girmesine neden olmuştur. Bu sistem içerisinde Türkiye'nin değişim süreci başlamıştır. 1950'li yılları bulacak değişim süreci Türkiye'de siyasi partilerin söylemlerinde değişiklikler meydana getirmiştir. Bu noktada Merkez sağ siyaset içinde Turgut Özal önemli bir yer edinmiş. Gerek ideolojik boyutta gerekse söylemleri ile geniş bir seçmen kitleye hitap etmeyi başarmıştır. Bu anlamda literatür taraması yapılarak Turgut Özal'ın merkez sağ siyaset içinde ortaya koyduğu popülist söylemi üzerine bir çalışma ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında bilgilerini, tecrübelerini ve değerli zamanlarını esirgemeyerek bana her fırsatta yardımcı olan değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Halil MUTİOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme ve bu zorlu tez sürecinde desteğini bir an olsun eksik etmeyen değerli eşim İpek YÜKSEL UĞRAŞ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:Avrupa Birliği
ANAP	:Anavatan Partisi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
PASOK	:Pan-Helenistik Sosyalist Hareket
IMF	:Internayional Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
DP	:Demokrat Parti
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
AP	:Adalet Partisi
MSP	:Millî Selamet Partisi
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MDP	:Milliyetçi Demokrasi Partisi
HP	:Halkçı Parti
DYP	:Doğru Yol Partisi
BTP	:Büyük Türkiye Partisi
MGK	:Millî Güvenlik Kurulu
MBK	:Milli Birlik Komitesi
YTP	:Yeni Türkiye Partisi
TL	:Türk Lirası
KDV	:Katma Değer Vergisi
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
KEİB	:Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi
ECO	:Economic Cooperation Organisation

DİSK :Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

AT :Avrupa Topluluğu

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

DPT :Devlet Planlama Teşkilatı

MÜSİAD :Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği

GİRİŞ

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Türk ekonomisi de dünyadaki örnekleri gibi devletçi ve liberal görüşleri benimsemiştir. Cumhuriyetin başında yapılan İzmir İktisat Kongresi liberal anlayış takınsa da daha sonra benimsenen görüş devletçilik yönünde olmuştur. Devletçilik tavrının ortaya çıkmasının nedeni Türkiye'nin sahip olduğu kendine özgü nitelikleridir. 1929 ekonomik buhranının sonucu devletçilik anlayışının ekonomik bir model olarak benimsenmesi olmuştur. Türkiye'de ise yeterli sayıda girişimcinin bulunmamasından dolayı devletçilik büyük bir uygulama alanı bulmuştur. 1923 ve 1938 yılları arasında Türkiye ortalama %7,4 gelişmiştir. Bütün bunlara rağmen Türkiye bazı alanlarda geride kalmıştır. Örneğin; eğitim- öğretim, sağlık, ulaşım gibi alanlarda Türkiye gelişim göstermekte yavaş kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yokluklar dönemi başlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün uyguladığı politikalar günümüze kadar ülkemizde devam eden tartışmalar zincirinin başlangıcı olmuştur. Bu politikalar Türkiye'nin her ne kadar savaş dışında kalmasını sağlasa da Türk ekonomisinin gelişiminin yavaşlamasına engel olamamıştır. Bu savaşın sonucu Dünyayı kutuplu bir düzene itmiştir. Ortaya çıkan kutuplardan birini tercih etmeyen ülkeler Dünya ekonomisine ve siyasetine ait olamayacakları için kutuplardan birini seçmek zorunda kalmışlardır.

Yeni düzende tarafını seçmek zorunda olan Türkiye'de 1950'li yılları bulacak değişim sürecinin de fitilini ateşlemiştir. Özellikle 1950'li yıllarda çok partili düzene geçen Türkiye'de Cumhuriyet Halk Partisi'nden Demokrat Parti'ye doğru bir değişim yaşamıştır. Bu sadece bir parti değişikliği olarak kalmamış ekonomik olarak da değişimin başlangıcı olmuştur.

Demokrat Partililer ekonomik anlayış olarak liberal bir düşünceyi benimsemişlerdir. Liberal düzene uyum sağlamaya çalışan Türkiye 1960 darbesinin de zeminini hazırlamıştır. 1960 darbesinin ardından Başbakan Adnan Menderes'in idam edilmesi Türk siyasal yaşamının da bir kaosa sürüklenmesine neden olmuştur. Bu siyasal kaos aynı İkinci Dünya Savaşında yaşandığı gibi ekonomide bir yavaşlamayı beraberinde getirmiştir.

Bu kaos ortamı yeni bir ekonomik tavrı zorunlu kılmıştır. Bununla bağlantılı olarak 24 Ocak 1980 yılında alınan kararlar ile liberal ekonomik anlayış geniş bir uygulama alanı

kazanacaktır. 24 Ocak için Türk ekonomisinin en keskin dönüşümün yaşandığı ekonomik alanda değişimin hızlı bir şekil aldığı kararlar dönemi olarak adlandırmak mümkün gözükmemektedir.

1980 yılının başında Başbakan Süleyman Demirel, Turgut Özal'ı tam yetkili kılarak onunun 24 Ocak Kararlarını almasında etkili olmaktadır. 24 Ocak Kararları %30'ları geçen devalüasyon, devletin ekonomik alandaki payını küçülten tedbirler, dış ticaretin serbestleştirilmesi, sübvansiyonların kaldırılması gibi farklılaşan teşvik sistemleri getirmektedir.

24 Ocak Kararları Özal'ın Türkiye Cumhuriyetinin siyasal tarihindeki bilinirliğinin de başlangıcı olacaktır. 1980 darbesine kadar devam edecek bu süreçte Özal pek çok ekonomik, siyasal ve toplumsal kararlara imza atmıştır. Ancak 1980 darbesinden sonra siyasal yasaklar dönemi onunda siyasal yaşamını derinden etkileyecektir.

29 Nisan 1983 yılında yayınlanan İçişleri Bakanlığı tebliği ile 5 ve 10 yıl sürecek olan siyasi yasaklar listesi açıklanmıştır. Listede Türk siyasal tarihi açısından çok önemli isimler olan Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Deniz Baykal, Alparslan Türkeş ve Necmettin Erbakan gibi isimler vardır.

1980 darbesinin ara rejim süreci 6 Kasım 1983 tarihinde yapılacak olan genel seçimlerle sona ermiştir. 22 Nisan 1983'te çıkartılan yeni Siyasi Partiler Kanunu ve iki sonrasında yayınlanan 76 numaralı Milli Güvenlik Konseyi kararı ile partileşme faaliyetlerine izin verilmiştir. Seçimlere girmek için siyasi partilerin Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanması ve milletvekili adaylarının da aynı prosedürden geçmesi gerekmiştir. Kurulan ilk parti askeri rejimin devam projesi olan emekli general Turgut Sunalp'in Milliyetçi Demokrasi Partisi olmuştur. Büyük Türkiye Partisi, Anavatan Partisi, Halkçı Parti, Sosyal Demokrasi Partisi Yüce Görev Partisi ve Refah Partisi kurulan partiler olmuştur. Milli Güvenlik Konseyi'nin darbe vurduğu ilk parti Adalet Partisi'nin devamı olma özelliğindeki Büyük Türkiye Partisi oldu. 20 Mayıs 1983 günü kurulan parti, 31 Mayıs'ta kapatılmıştır. Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılması üzerine devam partisi olarak Doğru Yol Partisi kuruldu. Partileşmelerin hızlanması üzerine birçok siyasetçi Çanakkale'de zorunlu ikamete gönderildi. Bu isimler içerisinde Süleyman Demirel, İhsan Sabri Çağlayangil, Saadetin Bilgiç, Celal Doğan, Deniz Baykal, Yüksel Çakmur ve Hüsamettin Cindoruk gibi önemli siyasal figürler vardı.

Milli Güvenlik Konseyi parti kurucularını da veto etme hakkına sahipti. Halkçı Parti ve Anavatan Partisi'nin 7'ser, Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin 3 kurucusu veto edildi. Veto edilen kişilerin parti yöneticisi, üyesi ve milletvekili aday olma hakları ellerinden alınmış oluyordu. Veto edilen isimlerin yerine parti yeni isimler vererek 30 kurucu sayısını bulması gerekiyordu. Bu vetolardan en büyük darbeyi yiyen Cumhuriyet Halk Partisi'nin devamı imajına sahip olan Sosyal Demokrasi Partisi oldu. Genel başkan Erdal İnönü ve 20 kurucu veto edildi. Genel başkanlık koltuğuna Cezmi Kurtay getirildi ancak Milli Güvenlik Konseyi yeni listeden 13 kişiyi daha veto etti. Veto furyasından nasibini alan partilerden birisi de Adalet Partisi'nin devamı olma özelliği taşıyan ve Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılması üzerine kurulan Doğru Yol Partisi oldu. Partinin 30 kurucusu veto edildi. Temmuz ayının ilk haftasında 217 kurucudan 104'ü, ikinci haftasında da 235 kurucudan 185'i veto edildi.¹⁵⁴

Merkez sağ siyasetin cumhuriyet yıllarında devam eden çizgisi statükoya karşı değişimi, seçkinciliğe karşı değişimi savunarak güçlenmiştir. Darbe yönetiminin siyasi partilere karşı kuruluş aşamasında takındığı sert tavrı incelediğimizde gördüğümüz uygulamalar bütünü, toplumun ekseriyetinde yeni bir seçkin kadro yaratma çabaları olarak algılanmıştır. Seçime giden süreçten itibaren darbe yönetiminin açıkça Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden yana tavır alması ve Kenan Evren'in yurt gezileri, radyo ve televizyon konuşmaları ile partiye destek arayışında olması bu algıyı güçlendirmiştir. Öte yandan 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve 1980 darbesi ile iktidardan indirilen kadroların hep merkez sağ iktidarlar olmaları, muhafazakar kitleler üzerinde askere karşı bir tepki ve antipati yaratmıştır. 1983 seçimlerine darbeci kadroların desteklediği bir parti, sol bir parti ve dört eğilimi temsil ettiğini iddia eden bir partinin girdiği göz önüne alındığında merkez sağ seçmenin oy verme eğiliminin Anavatan Partisi'ne kaydığını göstermiştir. Zaten Anavatan Partisi'nin dört eğilimin içinde saydığı sosyal demokratinin sadece simgesel olarak söylem içinde kullanıldığı zaman içinde görülmüştür. Merkez sağ seçmenin seçkincilik ve darbe karşıtlığı Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne, muhafazakar hassasiyetleri ise Halkçı Parti'ye oy vermesini engellemiştir.

Turgut Özal'ın darbe sonrası kurulan hükümette başbakan yardımcılığı yapmış olması ise bu görevden istifa ederek ayrılması ve seçim sürecinde Kenan Evren'in hedefindeki isim olmasından dolayı merkez sağ seçmenin nezdinde bir sorun teşkil etmemiştir. Turgut Özal'ın seçim öncesi söylemleri incelediğinde ise klasik merkez sağ söylemin dışına çıkması merkez sağ siyaset tarihinde bir evrilme sürecini başlatmıştır. Bu evrilme icraatlarla

birleştikten sonra Türkiye'nin sosyal ve ekonomik alanda büyük değişimler yaşamasını sağlamıştır. Öyle ki yıllar geçtikten sonra Anavatan Partisi'nin yeni lideri Mesut Yılmaz partinin milliyetçi ve muhafazakar söylemini hafifleterek tamamıyla liberal bir söyleme getirmeye bile cesaret edebilmiştir. Bu deneyim başarısız olmuş olsa da Türkiye'nin Anavatan Partisi yıllarında yaşadığı değişimi kanıtlar niteliktedir.

Merkez sağıın Turgut Özal ile yaşadığı söylem evriminde en dikkat çeken unsur, statükoya karşı mağduriyet tezlerini bir kenara bırakması ve açıkça bu yönde bir siyaset uygulayarak başarıya ulaşmasıdır. Özal, merkez sağ siyaseti; Cumhuriyetin başlangıç dönemine dek giden kültürel horlanmaya karşı tepki göstermek yerine, sözü edilen kültürel hegemonyaya meydan okuma eksenine oturtmasıyla dikkat çekmektedir.

ANAP'ın kurucu başkanı, Özal eski döneme ait “dört siyasal eğilimi” bünyesinde bir arada tutmayı amaçlamıştır. Sözü edilen dört siyasi eğilim milliyetçilik, muhafazakarlık, liberalizm ve sosyal demokrasidir (Soysal, 1983: 2130). Bu dört eğilimin anlayışını ve bu düşüncedeki bireyleri ANAP'ın çatısı altında toplamış olabilmesi, Özal'ın bu konudaki yeteneğinin bir göstergesidir. Ancak ANAP'ın söz konusu dört eğilimi birleştirme gayreti, bazı muhalifler tarafından eleştirilmesine yol açmıştır.

Bu çalışmada, Özal'ın popülist bir söylem benimsediği ve bunu topluma sosyal hem hem ekonomik hem de siyasal anlamda kabul ettirdiği savunulmuştur. Özal'ın popülist söyleminin toplumda başarılı bir şekilde yer almasının nedenlerinin başında bu dönemde Dünya'da güç kazanan yeni liberal düşüncelerin küreselleşme ile birlikte hızlı bir yayılma ortamı bulmasıdır.

Çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde kavramsal çerçeve başlığı altında liberal ve muhafazakarlık kavramları açıklanarak Türkiye'de yaşam alanı bulan liberal ve muhafazakarlık kavramları tartışılmıştır. Popülizm kavramının üzerinde durularak popülizm ve demokrasi, popüler kültür ve kamuoyu, siyasal yelpaze içinde popülizm, Batı Avrupa popülizminin yükselişi, sağ partide popülizm ve Türkiye'de popülizm kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye'de yeni sağ anlayışında ekonomik etkiler konusu ele alınarak Türkiye'de yeni sağın ekonomik görüşü, 1980 öncesi Türkiye'de ekonomi ve 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde muhafazakarlık kavramı tartışılmıştır. Muhafazakarlık başlığı altında yeni muhafazakarlık, yeni sağ, muhafazakarlık ve demokrasi, muhafazakarlık ve liberalizm,

Türk siyasal yaşamında merkez sağ çizginin tarihi incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca Türk siyasal yaşamında merkez sağ çizginin kapsayıcı tarihi başlığı altında Demokrat Parti ve Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve Doğruyol Partisi başlıklarına yer verilmiştir. Merkez sağ çizgide 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 sonrasında partileşme süreci ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye merkez sağ siyaseti ve Turgut Özal başlığı altında Türkiye’de siyasal dönüşüm, Turgut Özal’ın düşünce yapısı ve 1983 sonrası uygulamalar, Özal’ın siyaset, ekonomi, demokrasi anlayışı, Özal’ın üç temel özgürlük yaklaşımı konuları ele alınmıştır. Özal dönemi dış politika konusu içinde Türkiye- Ortadoğu ilişkileri ve sınır komşuları, AB ile ilgili gelişmeler tartışılmıştır.

Belirtilen iddia çerçevesinde literatür çalışması yapılarak ilgili bölümler oluşturulmuştur. Çalışma merkez sağ düşüncede ve Turgut Özal’ın popülist söylemi özelinde sınırlandırılmıştır. Bu konuda yer alan çalışmalara nazaran ilgili çalışma popülizmin kavramsal olarak olumsuzluğundan ziyade Özal’ın popülist söylemlerinin toplum genelinde kabul gördüğü ve başarılı bir politik söylem yarattığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Liberal – Muhafazakârlık

Liberalizm, belli başlı bir öğreti olmakla birlikte bir değerler sistemi olarak da şu temel niteliklerden oluşur. Hak eşitliği, düşünce ve ifade özgürlüğü, kanaatlerde çoğulculuk, girişim ve rekabet özgürlüğü, kazanç peşinde koşma, maddi başarı ve servete saygı, hümanizme saygı, yurttaşlık, cumhuriyet, ulusal birlik, özgürlük ve eşitlik fikirlerine saygı (Duverger, 1997: 31).

Liberalizm, rasyonel bir toplum düşüncesine dayanmaktadır. Özgürlük, mülkiyet ve güvenliği temel alan, diğer bir deyişle, bireysel özerkliği ve özgüllüğü savunan, piyasa mekanizmasını, seçme özgürlüğünü ve hukukun üstünlüğünü önemseyen ve aynı zamanda sınırlı bir devlet anlayışını benimseyen ideolojik, politik ve ekonomik bir düşünce akımı olarak tanımlanabilir (Toker, 2005: 103).

Liberalizmin bu teorik öncülleri, bireysel özgürlüğü her şeyin üstünde tutmuş, geleneğe karşı modernliği, cemaate karşı bireyi, dine karşı aklı, kutsala karşı sekülerliği ve itaate karşı özgürlüğü temel alan felsefi bir yaklaşımı önclemiştir. Bu açıdan liberalizm kavramı, Aydınlanma düşüncesinin akla biçtiği yeni değerleri temel alırken, yaşamın tüm alanları konusunda görüş beyan eden bir ideoloji, bir düşünce ve zihniyet akımı olarak da görülmüştür. (Duman, 2008: 89). 18. yüzyıl Avrupa'sında burjuva sınıfının ideolojisi olarak gelişen liberalizm, gerek siyasal açıdan; insan hakları, özel mülkiyet, anayasal hükümet ve hukuk devleti gibi konularda, gerekse iktisadi açıdan; pazar ekonomisi, özel girişim, tam rekabet vb. konularda gösterdiği ılımlı, esnek ve hoşgörüye dayanan felsefi tutumuyla insanlar tarafından önemli oranda kabul görmüştür

Liberal düşünce, hiçbir dönemde sosyalizm, faşizm veya nasyonalizm gibi marjinal bir ideolojiye dönüşmemiştir. Aynı şekilde liberal akım, hiçbir dönemde belli bir sınıfın, etnik kimliğin, dini grubun veya belli bir azınlığın çıkarlarını önceleyen politik bir tutuma da dönüşmemiştir. Kamu çıkarını, ortak iyiyi, eşitliği ve özgürlüğü öne çıkarmasıyla liberalizm, toplumsal geleneğin kurucu bir referansı haline gelebilmiştir. Bu geleneği yaratan başlıca koşullar ise, 18. yüzyılın Batı Avrupa'sında ortaya çıkmıştır. Liberallere göre bireysel özgürlüğün temel koşulu, devleti başta ekonomik alan olmak üzere sosyal

hayattan uzaklaştırmaya çalışmak veya etkisini en aza indirmekle mümkün olabilir. Çünkü yönetim organına verilecek her yetki, aslında bireysel özgürlüğün kredisinden harcanacaktır. Kendisine sunulan yetkiler karşısında merkezileşmeye dolayısıyla hegemonyaya dönüşecek olan hükümet, bu gücünü mali işlemlerde kullandığı anda piyasa işlemleri Hayek'in deyişiyle "serfliğe giden yola" girecektir (Kymlicka, 2006:142).

Neo-liberalizm, 1930'lu yıllarda klasik liberalizmin -sosyal liberalizm ve refah devleti- konusunda yaşadığı sıkıntıları gidermek üzere piyasa özerkliğini yeniden ele alan sosyal bir yaklaşımla ortaya çıktı. Devlete biçilen sınırlayıcı rolü artıran ve başta eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik olmak üzere özel sektörde gerçekleştirilemeyen hizmetler ve sosyal alandaki iyileştirmeler konusunda devlete yeni görevler verildi (Erdoğan, 2006: 56–63). Bu açıdan neo-liberalizmin temel ilkeleri, "insan hakları ve bireyselliğin değeri, hukuk devleti, sınırlı devlet, piyasa ekonomisi ve liberal rasyonalizmden oluşmaktadır."

Devletin ekonomideki rolünü artıran bu yaklaşım, bireysel özgürlük konusunda da benzer bir tutum takınmıştır. Neo-liberaller açısından birey, bütünüyle toplumdan soyutlanamaz ve toplum olmadan da anlam kazanamaz. Bireysel özgürlükler, toplumsal değerlerin ve kurumların el verdiği ölçüler içinde kullanılmalıdır. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'ndan sonra refah devletinin sosyal politikalarına karşı bir eleştiri olarak ortaya çıkan ve klasik liberalizme geri dönüşü savunan neo-liberalizm, küreselleşme ideolojisiyle de bütünleşmiştir. (Erdoğan, 2005: 33). Neo-liberal politikalar, başta İngiltere'de Thatcher hükümetinin döneminde daha sonra Amerika'da Reagen hükümeti ve 1980'lerde Türkiye'de Turgut Özal döneminde uygulandı

Bu dönemde neo-liberalizm neo-muhafazakârlığa eklenerek adına yeni sağ veya liberal muhafazakâr dediğimiz yeni bir siyaset tarzı ortaya çıkmış oldu. Yeni sağ siyaset, esas olarak yeni muhafazakârlığı ve yeni liberalizmi anlatmak için de kullanılmaktadır. Bu siyaset tarzı, hem bireysel özgürlüğü ve piyasa özerkliğini savunmakta hem de geleneksel kurumların ve dini değerlerin korunmasını istemektedir. Liberal-muhafazakârlık, 1980'lerle birlikte gerek politik ve ideolojik bir yapı sergilemesi açısından, gerekse hegemonik bir söylem olarak gündemde kalması açısından Batı'lı ülkelerde etkin olmuştur (Esmer, 2006: 45).

Thatcher hükümetinin (1979–1991) yukarıda özetlediğimiz neo-liberal politikası, (1981–1989) yılları arasında Amerika'da iktidara gelen Cumhuriyet Partisi ve lideri Reagen

tarafından da uygulandı. Bu dönemde de başta sermaye girişimi özendirildi, serbest piyasa işletildi, eyalet giderleri ve kamu harcamaları kısıldı, sosyal ve mali yardımlar azaltıldı ve en önemlisi ulusal savunma harcamaları artırıldı (Duman, 2008: 98). Muhafazakâr dediğimiz yeni bir siyaset tarzı ortaya çıkmış oldu. Yeni sağ siyaset, esas olarak yeni muhafazakârlığı ve yeni liberalizmi anlatmak için de kullanılmaktadır. Bu siyaset tarzı, hem bireysel özgürlüğü ve piyasa özerkliğini savunmakta hem de geleneksel kurumların ve dini değerlerin korunmasını istemektedir (Çavdar, 1992: 86).

Liberal-muhafazakârlık, 1980'lerle birlikte gerek politik ve ideolojik bir yapı sergilemesi açısından, gerekse hegemonik bir söylem olarak gündemde kalması açısından Batı'lı ülkelerde etkin olmuştur. Thatcher hükümetinin (1979–1991) yukarıda özetlediğimiz neo-liberal politikası, (1981–1989) yılları arasında Amerika'da iktidara gelen Cumhuriyet Partisi ve lideri Reagan tarafından da uygulandı.

1.2. Türkiye'de Liberal – Muhafazakârlık

Türkiye'de liberalizm bir akım veya düşünce sistemidir. Türkiye'de düşünce akımları, Osmanlı imparatorluğunun dağılmaya başladığı bir dönemde -özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında- ortaya çıkmıştır. Bu dönemde liberalizm, tıpkı sosyalizm ve konservatizm (muhafazakârlık) gibi aydınlar tarafından devlet nasıl kurtarılabilir sorusuna verilen cevapların bir sonucu olarak gündeme gelmiştir (Seyitdanlıoğlu, 2001:2).

Siyasal ideolojiler, Batı'da ortaya çıkan toplumsal devrimlerin ve meydana gelen yapısal değişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmışken, Osmanlı devleti bu tür bir tarihsel deneyime sahip olmadığı için bu tarz akımlara da pek sıcak bakmamıştır. Hatta Osmanlı yönetimi ve aydını kökü dışarıda olan bu tür fikir akımlarının ülkeyi parçalayacağı düşüncesiyle karşı çıkarken, özellikle muhafazakâr aydınlar, liberalizmi de bu çerçevede değerlendirmişler (Coşar, 2001: 206). Liberaller, Türk modernleşme sürecinin merkezinde değil, kenarında durmuşlardır.

Prens Sabâhaddin'den, Ahmet Ağaoğlu'na ve Ahmet Emin Yalman'a kadar uzanan bu entelektüel çevre, tıpkı milliyetçi, muhafazakâr veya sosyalistler gibi devletin bekasının nasıl sağlanacağı sorusuna cevap bulmaya çalışmışlardır. Sonradan Yeni Osmanlılar olarak tarihe geçecek olan ve aynı zamanda anayasal bir rejim talebiyle mevcut hükümete başkaldıran bu aydınlar grubunun başını Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Şinasi çekmiştir. Liberal öğretiyi ilk savunan aydınların başında Cevdet Paşa ve Ohannes Paşa

gelmektedir. Cevdet Paşa, Osmanlının geri kalmasını nedenini ticarete devlet tekeli nedeniyle “serbest-i ticaret”in olamayışında görmüş. Yazdığı “İlm-i iktisat” adlı eseriyle liberal düşüncelere vurgu yapan bir diğer düşünür de Cavid Bey’dir. O da, devletin ekonomiye müdahalesine karşı gelerek, bireysel girişimin ve özel mülkiyetin erdemlerine değinmiştir (Çavdar, 1992: 100).

Cumhuriyet döneminde, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Bu liberal gelenek, Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve günümüzde de AK Parti ile devam etmektedir. Ancak, Türkiye’de liberal politikaların bir iktidar pratiğinde etkinlik kazanması ve hayata geçirilmesi, II. Dünya Savaşı sonunda çok partili bir siyasi sisteme geçmemizle başlamıştır (Sarıbay, 2004: 110).

Demokrat Parti, iktidarında tek partiden kalma Kemalist devletçilik yanında liberal politikalara da ağırlık vermeye çalıştı. Çünkü tek parti döneminde liberal fikirler, pek önemsenmemiştir. 1930’da dönemin Başbakanı İsmet İnönü’nün şu değerlendirmesi bu gerçeği açık bir biçimde gözler önüne sermektedir: “Liberalizm kuramı, bu memlekette anlaşılması zor bir kavramdır. Biz iktisadi alanda hakikaten mutedil devletçiyiz. Bizi bu istikamete sevk eden bu milletin fitri temayülü ve bu memleketin ihtiyacıdır. Her yer ve herkes, hazineden çare aramaktadır. Elektriği olmayan şehir, limanı kötü olan yer, suyu akmayan köy, iş bulmayan adam, hükümeti kabahatli bulur. Mutedil devletçi olarak halkın isteklerine ve temayülata yetişemediğimiz için kusurluyuz. Devletçilikten tamamen vazgeçerek, her nimeti sermaye sahiplerinin faaliyetlerinden beklemek kabahat! Bu memleketin anlayacağı bir şey değildir.” (İnsel, 2004a: 98).

Liberal ekonomi modelini benimseyen Demokrat Parti gibi, CHP de, ancak 1947 Kongresinden sonra liberal ekonomiyi programına almıştır. Türkiye’de liberalizm, sosyal ve ahlâki boyutlarıyla değil daha çok ekonomik ilkeleriyle anlaşıldığı ve uygulandığı için, “ulusal pazarın gereklerine, uluslararası kapitalizmin mantığına uygun, usçu bir politika haline hiçbir zaman gelememiştir.” (Timur, 1990: 34).

Türkiye’de liberalizmin sadece ekonomik boyutlarıyla yani sığ bir çerçevede ele alındığını ve aynı zamanda Türk toplum yapısının da bu tür düşüncelere karşı mesafeli durduğunu göstermektedir. Ekonomik liberalizm de, devletin iktisadi alana müdahale etmekten kaçınması, piyasa işlemlerini serbest piyasa koşullarına bırakması şeklinde değil, himayecilik ve korumacılığın sürdürülmesi olarak anlaşılmıştır. Türkiye’de liberalizm,

yapısal ve kültürel nedenlerden dolayı gelişmemiştir. (Arslan, 2005: 243). Bu süreçte, sivil yapıya dayanmayan bir toplumsallık ve militarist bir yapıya dayanan devlet, yapısal nedenler olarak öne çıkarken, birey, toplum ve devlet arasında sözleşmeye dayanmayan bir birliklilik ve bunun devlet lehine yarattığı egemenlik ise kültürel nedenler olarak öne çıkmıştır. Ayrıca liberalizmin diğer birçok düşünce gibi bize ait olmayan bir ideoloji olarak algılanması de onun gelişmesini engellemiştir.

Türkiye’de liberal düşüncelere rağbet edilmemesinin bir diğer nedeni de, milli kültürümüzün dayanışmacı ve cemaatçi bir yapıya sahip olması ve bu kültürün doğal olarak bireyselliği dışlamış olmasıdır.

Türkiye’de devlet, başta ekonomik düzenlemeler olmak üzere sosyal ve siyasal yaşamı yöneten, kontrol eden ve üreten belirleyici bir konuma sahip olduğu için; bireysel özerkliğe, sınırlı devlet anlayışına, özerk piyasa koşuluna dayanan liberal değerlere sırt çevirmiştir. Gerçekten de Türkiye’de devlet, özellikle ekonomi alanında (finans sektörünün %80’nini kontrol etmekte) piyasada işveren konumunda bulunmak dışında ücret ve istihdamı belirlemekte, toplumun belli kesimlerine sağladığı krediler, sübvansiyonlar ve teşvik kredileriyle serbest piyasanın, rekabetin ve kaliteli üretimin önünü keserek piyasa ekonomisini baltalamaktadır (Yayla, 2002: 210). Aynı şekilde vatandaşın günlük yaşamında nasıl giyinmesi gerektiğinden, dinsel ritüellerine, cinsel tercihlerinden, eğitim hakkının nasıl kullanması gerektiğine kadarki hayatın her alanını belirlemektedir

Türkiye’de muhafazakâr düşünce, Batı Avrupa veya Amerika deneyiminde görüldüğü gibi toplumsal devrimlerin veya sınıfsal çatışmaların sonuçlarına karşı politik ve ideolojik düzeyde verilen tepkilerin bir sonucu olarak değil, geç Osmanlı döneminde başlanan ve erken Cumhuriyet döneminde de devam eden modernleşme ve Batılılaşma hareketlerine karşı kültürel düzeyde verilen pragmatik tepkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, Türk muhafazakârlığının siyasi ve felsefi, tarihi ve sosyal temelleri gelişmediği gibi, bir siyasi pratik olarak da yeterince gelişmemiştir. Türkiye’de genelde merkez sağ siyasetin teorik felsefesini oluşturan muhafazakârlık, Kahraman’ın deyişiyle ne siyasal bir ideoloji olarak ne de kültürel bir kategori olarak gelişmiştir (Kahraman, 2007: 9).

Ülkemizde muhafazakârlık, değişime karşı olan bu çevresel güçlerin bir ideolojisi olarak anlaşıldığı için genelde muhafazakârlık da, gericilik, yobazlık, tutuculuk ve

geleneksellik gibi kavramlarla özdeşleştirilmiştir. Oysa muhafazakârlık, yukarıda da açıkladığımız gibi ne bütünüyle geleneksel pratiklere dayanan bir yaşam tarzıdır ne de içinde dini ve ahlâki tonları ağır basan ideolojik ve ütopyik bir öğretilerdir (Kara-İnceoğulları, 2000: 78) . Muhafazakarlık, tarihe, topluma, evrene ilişkin kendine ait bir söylemi olan ve günlük yaşamda meydana gelen ani değişimlere karşı temkinliliği ve ihtiyatlılığı elden bırakmayan pragmatik ve statik bir anlayış, duruş ve ideolojidir.

Ülkemizde muhafazakârlığa, daha çok kültürel bir duruştan hareketle ideolojik bir paradigmadan yaklaşılmıştır. Çoğu kez gelenekçilik ve dindarlık olarak anlaşılan muhafazakârlık, suçlayıcı bir tavır olarak “gericilik”, psikolojik bir tavır olarak “tutuculuk”, sosyolojik bir tanım olarak “irticacılık” ve siyasi bir duruş olarak da “yobazlık” kavramıyla özdeşleştirilmiştir. Bundan dolayı da özellikle Cumhuriyet döneminde muhafazakâr kesim, merkez tarafından hem gericiler kategorisine konularak, istenmeyen kimseler ilan edilmiş ve sistem dışına itilmişler, hem de özellikle dini semboller içeren muhafazakâr semboller, siyasal ve ideolojik oldukları gerekçesiyle kamusal alanın dışında tutulmuş (Kazancıgil, 2000: 87). Bir Cumhuriyet ideolojisi olarak gelişen muhafazakârlık, bu açıdan ancak Cumhuriyetin epistemolojisiyle anlaşılabilir.

Türkiye’de muhafazakârlık, koruyacak şeylerin ne olduğuna karar vermek yerine, “kök sökme” ve “kök salma” şeklinde gerçekleşmiştir (Çiğdem, 2002:45– 46). Daha açık bir anlatımla Cumhuriyetçi elitler, bir taraftan modernleştirmek istedikleri toplumun dayandığı geleneksel kurumları, değerleri ve yaşam pratiklerini kökünden sökmeye çabalarırken öte taraftan bunların yerine yeni devletin temellerine uygun siyasal, sosyal ve kültürel bileşenler, değerler ve gelenekler kök salmaya çabalamıştır (Atay, 2003:175). Ancak, bu kök sökme ve kök salma çabası toplum katında pek itibar görmediği için de başarılı olamamıştır. Bu süreçte dinsel ve geleneksel pratiklerin yerine konulmaya çalışılan laik ve seküler değerler, toplumsal tabanda hem rağbet görmemiş ve de muhafazakâr bir tepki ile karşılaşmıştır. Şerif Mardin’in birçok eserinde vurguladığı gibi, Cumhuriyet ideolojisi, halkın günlük yaşayışına damgasını vuran muhafazakâr geleneği dikkate almadığı hatta çoğu kez yadsıdığı için gerçekleştirdiği reformlar, toplum tarafından kabul görmemiştir (Arslan, 2005: 90).

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yeni rejimin ontolojik veçhesine ve reformist politikasına karşı eleştirel bir tutum takınarak ortaya çıkan muhafazakârlık biçimine İrem, “Cumhuriyetçi muhafazakârlık” adını vermektedir. Cumhuriyetçi

muhafazakâr hareketin içinde yer alan bir grup aydın (Peyami Safa, Mehmet Şekip Tunç, Ahmet Ağaoğlu, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülken) tarafından geliştirilen Cumhuriyetçi Muhafazakârlık ideolojisi, başlıca şu özellikler temelinde şekillenmiştir. Cumhuriyetçi muhafazakârlık, yerel ve eski siyasal hareketler karşısında milliyetçi bir siyasi ortam içinde gelişmek suretiyle, radikal-kültürcü bir biçime dönüşmüş ve sosyalizm ve liberalizme benzer gibi ideolojiler karşısında da hem siyasal hem de felsefi anlamda modern muhafazakâr bir ortamın cumhuriyetçi seçkinler arasında ortaya çıkmasına neden olmuştur (İrem, 2003: 108).

Ayrıca cumhuriyetçi muhafazakarlık/gelenekçi muhafazakarlar, Kemalist reformlara bütünüyle karşı çıkmamalarıyla birlikte yalnızca dinin kamusal alandan çıkartılmasına karşı çıkmışlardır (İrem, 1997: 65).

Böylece Cumhuriyetçi elit içinde yetişen bu çevre, bir tarafta dini konulardaki hassasiyetlerini dile getirmişler öte taraftan Cumhuriyetin temel değerlerine ve kurumlarına karşı da olumlayıcı bir tavır takınmışlar. Türkiye’de geleneksel toplum adına değişime karşı çıkan bu muhafazakâr çevreler, aslında yaşanan değişime ve devrime muhalif bir kimlikte karşı çıkmazlar ve sistemin dışında da kalmazlar (Beriş, 2005:393). Tam aksine Türk muhafazakârları, bizzat devrimin öncü kadroları arasında yerlerini almışlar, ancak eleştirilerini sistem içinde yapmışlar.

Bundan dolayı da devrim karşıtı güçler tarafından geliştirilen ve örneğini Batı’lı toplumlarda gördüğümüz politik bir muhafazakârlığı, Türk modernleşme sürecinde göremiyoruz. Türk muhafazakârları, Türkiye’de gerçekleştirilen devrimci reformların toplumsal katmanlarda yarattığı rahatsızlığı da önemsemezler. Hatta devrimci kadroyla birlikte hareket ederek devrimlerin gelenek düşmanlığı olmadığını düşünmüşlerdir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türk muhafazakârları çoğu kez devrim epistemolojisini geleneksel bazı değerler adına eleştirmişlerse de hiçbir zaman sistemin dışına çıkarak tepkilerini ortaya koymamışlar. Bundan dolayı da Türkiye’de sağ siyasetin temel ideolojisi olarak görülen muhafazakârlık, modernleşmeci Kemalizm’in radikal devrimlerine karşı siyasal bir duruş sergilemekten ziyade, bazen Kemalist inkılâplara eklenmeye, bazen de bu inkılâplara muhalefet ederek görünmeye çalışmıştır (Berkes, 2000: 45).

Türkiye’de ne Aydınlanmanın kültürel devrimi, ne liberalizmin sözleşmeye dayanan bireyciliği, ne Fransız devriminin reformculuğu ve ne de endüstri devriminin kapitalizmi

gibi tarihsel-toplumsal gelişmeler ortaya çıkmadığı için muhafazakâr siyaset de tıpkı diğer ideolojiler gibi hem felsefi hem de siyasi açıdan gelişmemiştir. Batı muhafazakârlığı, bir tarafta toplumsal dokuyu bozmaya dönük her tür girişime şiddetle karşı çıkarken, diğer taraftan, kurumsallaşmış teamüllere saygı duyulmasını, organik toplum yapısının korunmasını, bireyleri bir arda tutan sivil örgütlenmelerin, dini ve ahlâki değerlerin, geleneksel ve kolektif pratiklerin desteklenmesi gerekliliğini vurgulayan bir siyaset felsefesi olarak gelişmiştir (Ercan, 2006: 114). Türk muhafazakârlığı ise, bu anlamda ne topluma ilişkin, ne de modernleşme adına gerçekleştirilen devrimlere ilişkin bir söylemi olabilmiştir.

Türkiye’de muhafazakâr siyaset, hem liberal hem de milliyetçi tonları içinde barındıran geniş bir yelpazeye sahiptir. Türk toplumunun siyasal eğilimi de genelde bu yönde olmuştur. Yani milliyetçilik, muhafazakârlık ve liberal demokrasi, merkez sağ partilerin temel bileşenlerini oluşturmuştur.

Çaha (2001:122–123), Türkiye’de merkez sağ siyaseti muhafazakârlık milliyetçilik, liberallik ve İslamcılık olmak üzere temel dört bloktan oluştuğunu, Türk muhafazakârlığının da, İslamcı, devletçi, milliyetçi ve kültürel olmak üzere dört alt kategoride değerlendirilebileceğine işaret etmektedir. Bu tespitler, Türkiye’de muhafazakâr siyasetin, aslında liberal eğilimli bir muhafazakârlık olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim merkez sağ siyaset pratiğinde görüleceği gibi muhafazakâr görünen partiler ki –bunlar, çok partili hayata geçtiğimiz 1946 yılından beri ya sürekli iktidarda ya da iktidar ortağı olmuşlardır- hemen hepsi bir tarafta muhafazakâr ilkelere –aile, din, devlet, toplum, ahlâk, gelenek, gibi milli ve manevi değerlere- öte taraftan, -sınırlı devlet, hukuk devleti, anayasal hükümet, özerk piyasa, özel mülkiyet, bireysel haklar- gibi liberal ilkelere vurgu yapan bir siyaset tarzını benimsemişlerdir.

1.3. Popülizm

Popülizm sözcüğü, Latincedeki “halk” anlamına gelen “popülüs” sözcüğünden geldiği bilinmektedir. Popülüs, “halk, sıradan insanlar ve halklar” anlamlarına gelen bir sözcüktür. İngilizcede ise bu sözcük, bu anlamlarından başka, sıradan insanlardan meydana gelen halk, popularize kavramı ise, bir kavramı sözü edilen halkın anlayabileceği düzeyde ona iletmek olarak kullanılmaktadır (Canovan, 1999: 247-248).

Popülizm için kısa ve kesin bir tanım yapılmakta ve kavramın homojen bir yapıda olduğunu kabul ettiği halkın egemenliğini savunan ideoloji olduğunu söylenilmektedir.

Halkın aşağısında olanlar alt tabakada yer alan uğlular, yabancılar, rantęılar ve sapıklar; halkın üstünde yer alan tabaka ise toplumdaki entelektüeller, ekonomik ve siyasal seçkinlerdir (Abts ve Rummens 2007: 418). Popülistler, devlet müdahalesine karşı liberalizmi savunurlarken, bir başka yerde devletçiliği iktidarın ve seçkinlerin yapısına göre değişik tutumlar içinde girebilmektedirler. Örneğin, bir ülkede devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkar ve liberalizmi savunurlarken, bir başka yerde devletçiliği savunabilirler. Ancak, her durumda, halka dayandıkları ve sadece bir toplumsal sınıfın ya da kesimin değil, bütün toplumun sözcüsü oldukları düşüncesine sahiptirler. Bu düşüncenin en önemli sonuçlarından birincisi halkın bütünü temsil ettiği varsayılan karizmatik lider tipini ortaya çıkarmasıdır. İkincisi ise halkın belirli sınıf ya da kesimlerini temsil eden siyasal partilerin karşısında yer almalarıdır (Canovan, 1999: 5).

Karizmatik liderliğin gerekliliği, popülizmin hem kendi temel iç çelişkisi, iç gerilimi olan seçkinciliği doğurmakta hem de doğasını sentetikleştirmektedir. Popülizmin bu sentetiklik özelliği, halkçı olmanın gerekliliklerini sentezlemesinden ve doğasına aykırı biçimde halkta varsaydığı özü/cevheri yansılama savının yapaylığından kaynaklanmaktadır (Bora, 2006: 5).

Öte yandan, popülist siyaseti rutin siyasetten ayırmak da gerekmektedir. Popülist siyaset, siyasete karşı ilgisiz olan kişilerde bile bir coşku yaratarak onları da siyaset içine çeker. Böylece, ülkeyi kurtarmak ya da büyük bir yeniden oluşum kampanyasına dönüştürerek siyaseti düştüğü darboğazdan çıkarmak yoluyla siyasete katkı sağlar (Canovan, 1999: 6).

Kavram olarak düşünöldüğünde, popülizmin siyasal bir rengi yoktur: Sol ya da sağ çevrelerce eklenilebilmektedir. Popülizm, halkın desteğini ve gücünü sağlamak için kullanılan bir yöntemdir. İşte, bu nedenle de halka başvuru yapmayan bir popülizm düşünölemez. Popülizmin başarısını sağlayan etkenlerden biri büyük bir lider veya büyük kitlelerdir. Öte yandan, tek bir popülizm türünden söz edilemez (Bora, 2006: 6). Popülizme sağ, sol, gericiler, mutlakiyetçiler ve demokratlar da başvururlar. Bundan dolayı tek bir popülizm tanımlaması veya türü olamaz. Popülizmin bu kadar geniş bir yelpazeye sahip olması, onun çift yüzlü olmasından kaynaklanmaktadır.

Daha farklı tanımlara göre popülizm, hiçbir zaman mutlak bir dışarısından doğmaz ve ilişkilerin daha önceki durumunun etrafında çözüldüğü bir tarzda ilerlemez ama

bölünmüş ve parçalanmış istekleri yeni bir çerçevede bütünleştirmek suretiyle devam eder. Bunalım sonucu karşılanmamış taleplerin oluşturduğu eşdeğerlik zincirlerine gereksinim duyan popüler kimlikler, böylesine bir ortamda rahatça hareket yeteneğine kavuşurlar. Kısaca denilebilir ki, farklı ideolojik söylemleri popülizme dönüştüren, mevcut yapılardaki demokratik talepler, kriz ve bunalım ortamı ve kurulu düzene karşıt geliştirilen bir söylemdir.

1.3.1.Popülizm ve Demokrasi

Uygar toplumların neredeyse tamamı, karmaşık toplumlardır. Levent Köker'e göre (2006: 201), karmaşık toplumlar, toplumsal cinsiyet, işbölümü esası, sınıf esası, etnik veya dini kimlik mensubiyetleri, bu farklılıkların sade ya da birbiriyle kesişen, bu kesişme temeline dayanan farklı toplumsal kümeleşmenin söylemi biçiminde tanımlanabilir. Böylesine karmaşık bir toplumda modern devlet düzeninin işleyebilmesi için demokrasi gerekmektedir. Demokrasi, devletin örgütlenme ve işleyiş tarzını belirleyen yerine getirmesi gerektiği kabul edilmiş olan işlevlerini meşru bir temel üzerinde gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Demokrasinin modern biçimlerinin özgürlük, eşitlik, katılımcılık değerlerini, kendi belirlediği temsilciler aracılığıyla, dolaylı olarak gerçekleştirebildiği halkın, halk tarafından ve halk için bir yönetim tarzı olduğunu belirtilebilir (Köker, 2006: 199). Bu nedenle meşruluğu oluşturmanın zorunlu olduğu demokrasilerde sürekli vurgu yapılan kavram doğrudan, halkın mutluluğudur

Halka başvuran popülizmin demokratik rejimlerde uygun bir siyasal ortama sahip olduğu söylenebilir. Demokrasinin halk yönetimi demek olması ve popülizmin her çeşidinin de halka yönelmesi, ister istemez, demokrasi içindeki popülizmin konumunun ne olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Laclau (2007: 190), bütün demokratik siyasal sürecin popülist olduğu düşüncesine halkı referans alarak geliştirir. Çünkü ona göre bir halk inşa etme, demokrasilerin olmazsa olmazıdır. Demokrasi her zaman popülizme açık kapı bırakır ve demokrasinin kuramı ile uygulaması arasında bir fark mevcuttur (Canovan, 1999: 16).

Popülizm konusuyla ilgilenen başka birçok araştırmacı demokrasi içindeki popülizmin konumunun ne olduğu sorusunu yanıtlama girişiminde bulunmuştur. Anti-demokratik rejimlerde siyasal iktidarların izledikleri siyasanın da popülist olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu gibi rejimler halkı sınıflara, çıkar gruplarına vb. ayrılmamış varsaydıkları için, popülizmin halkı bir bütün olarak gören yaklaşımına daha da

elverişlidirler. Abts ve Rumments (2007: 417), genel olarak demokrasilerde halk homojen olarak kabul edilmediği ve bireysel özgürlükler ön plana çıkarıldığı için, popülizmin halkı homojen görme yaklaşımının demokrasi kavramına ters düştüğünü, bu nedenle de popülizmin demokrasiler için bir tehlike oluşturduğunu öne sürmektedirler.

1.3.2. Popüler Kültür ve Kamuoyu

Popülizm, popüler kültürle etkileşim içindedir. Adorno (2007:200), siyasal kültürden bahsedilmesinin, aslında bilerek ya da bilmeyerek yönetimden bahsedildiğini belirtmektedir.

Popülist hareketler içinde yer alan popüler katmanların kültürlerine neler oluyor sorusu bu noktada sorulması gereken önemli sorulardan birini oluşturmaktadır. Canclini (1999:146), popülizmin iktidar yaratmak için kültürü nasıl kullanıldığı konusunda çok fazla şey bilinmediğini belirtmektedir. Bu nedenle kültür, popüler kültüre ve siyasal kültüre değinmek gerekli olacaktır.

Kültür konusuyla ilgilenenlerin ortak kavram üzerinde anlaştıkları söylenemez. 1952 yılında bile kültürün 162 farklı tanımını yapabilmıştır (Erdoğan 2005: 215). Kültür, toplumdaki kişilerin ortaklaşa paylaştıkları toplam kurumların bir bileşkesi olarak tanımlanabilir. Bir ağ anlamında kullanılan bu bileşke içinde, birbiriyle ilgili ve eşgüdümlemiş kurumlar bir sistem olarak işlevde bulunurken, bireyler ve gruplar aynı biçimde olmasa da az ya da çok bu kültürel sistemi paylaşırlar. Torun (2006:20), Batılı ve Türk bilim adamlarının yaptıkları çeşitli tanımlarını ve bunların ortak noktalarını sıraladıktan sonra, şöyle tanımlamakta ve açıklamaktadır: kültüre bir toplumun yaşam tarzı' demek doğru bir tanımlama sayılabilir.

Kültürün en önemli işlevi, topluma bir yaşama şeması veya deseni vermesidir. Böylece bireyler nasıl davranmaları ve ne yapmaları gerektiğini bilirler. Bununla birlikte bütün bir toplumu bir araya toplayarak bireylere toplumsal yaşamın amacını ve anlamını öğretir (Torun, 2006:22). Kültürü bir bütün olarak değerlendirdiğimizde araştırmacılar tarafından genel olarak kabul gören kültür öğelerini şöyle sıralamak mümkündür: Dil, duygu, düşünce, inanç, sanat, din, tarih, eğitim ve öğretim, ahlak, bilim, norm, örf ve âdetler, teknoloji, ekonomi (Marx, 2015: 203).

Popüler kavramı ise, Türk Dil Kurumu'ndaki tanıma göre herkes tarafından tanınmış ve bilinmiş olan anlamına gelmektedir. Popüler kültür kavramının oluşması daha eski

dönemlere uzanmakla beraber teknolojide meydana gelen gelişmeler ışığında önemli bir etki alanı bulmuştur. Popüler kültürün meydana gelişinde ve bu kültürün aktarılması aşamasında kitle iletişim araçlarının rolü oldukça fazladır. Popüler kültürü, sözcük anlamından yola çıkarak, halka ait kültür veya halk kültürü olarak ifade edilmesi yanıltıcı olur. Popüler kültür de, çok değişik biçimlerde tanımlanır. Erdoğan'a göre (2005: 73) popüler kültür, hızlı kullanım ve çabuk tüketim kültürüdür. Oktay'a göre (1994: 20) bu kültür türü, iktidar sınıfının kültürel değerleri ve gelenekleri doğrultusunda, yeni formüller şeklinde oluşturularak ortaya koydukları bağımlı bireylere tanıttıkları kültürdür.

Genelde Folk (halk) kültürü ile popüler kültür birbirlerine karıştırılan kavramlardır ve yanlış anlamlarda kullanılmaktadır. Bu nedenle her ikisi arasında bir ayırım yapılması gerekmektedir: Halk kültürü, ait olduğu toplumsal kesimin değer yargılarından oluşurken; popüler kültür, belirli odaklar tarafından üretilir, yaratıcısı vardır, üstelik kültürel değerlere yeni biçimler verir. İktidar sınıfı, halkı problemlerinden uzaklaştırarak toplumda ortaya çıkan ekonomik ilişkileri destekleme işlevi görür (Oktay, 1994: 21-23). Bu işlevi yerine getirmek için egemen sınıflar sloganlar ve reklamlar aracılığıyla destek kitlesini oluşturur (Alemdar ve Erdoğan, 1994: 112-113).

1.3.3.Siyasal Yelpaze İçinde Popülizm

Popülizm, zaman ve mekân kavramı tanımayan, asla tamamıyla kaybolmayan, geri gelen, daima gezinen bir hayalet gibi, bütün ülkelerde ve siyasal sistemlerde çeşitli stratejiler geliştirmiş biçimde ortaya çıkabilmektedir. Popülizm, içinde olduğu ve geliştiği ortamın şartlarına göre farklı içerikler kazanabilmektedir. Ancak, tüm değişik biçimlerine karşın, popülizmin evrensel bir kavranışı da olanaklı olabilmektedir (Atabek, 2003, 6-10). Dünyada farklı ülkelerdeki siyasal uygulamalara bakıldığında popülizmin çeşitlendiği görülür. Farklı toplumlardaki, hem gelişmiş sanayi toplumlarında hem de az gelişmiş Üçüncü Dünya Ülkeleri'ni kapsayan, popülizm adı altında toplanabilecek düşünce akımlarının ve siyasal hareketlerin sınıflandırılması; tarım popülizmleri (çiftçi radikalimi, köylü hareketleri, entelektüel tarım sosyalizmi) ve siyasal popülizmler (popülist diktatörlük, referandum ve katılıma çağrılarını kapsayan popülist demokrasi, gerici popülizm, siyasetçilerin popülizmi) biçiminde yapmaktadır. Bu çeşitlenme içinde, zaman içinde birçok iletişim stratejileri de geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

İletişim alanında popülizmi tanımlayabilmek için öncelikle birbirini izleyen üç popülizm dalgası üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlar, tarım kesimine dönük popülizm, Yeni Sağ'ın popülizmi ve Latin Amerika popülizmidir. İlk türdeki popülizmin tipik örneği, XIX. yüzyılın ortasından sonra Rusya'da entelektüel nitelik taşıyan Narodnikler'in (Halkın Dostları) Rus köylülerinin eşitlik mücadelesini destekleyen popülizmdir. İkincisi tipteki popülizm için, 1970'li yıllardan itibaren gelişme gösteren Yeni Sağ popülizmini örnek göstermek mümkündür. Bu tür popülizmde ülkenin dışarıdan aldığı göç, vergiler, milliyetçilik ve suç temel alınmıştır. Üçüncü tür popülizmin tipik örneği ise, 1940'lı ve 1950'li yıllarda Brezilya'da Vargas'ın ve Arjantin'de Peron'un otoriter rejimlerine karşı popülizmdir ki, iktidarın halkın çıkarlarının ve taleplerinin yönetim tarafından dikkate alınmadığını iddia etmiştir (Akın, 2004: 82).

Her üçünün de ortak noktaları, toplumu monolitik bir grup olarak kabul etmeleri ve seçkin karşıtı olmalarıdır. İşte, bu öğeleri popülizmi geniş anlamda tanımlamayı olanaklı kılar. Buna göre popülizm, referansı halk olan siyasal aktörlerin siyasal iletişim tarzlarından biridir. Popülizmde değişmeyen tek şey ise, halka seslendiğini ve halk adına konuştuğunu öne süren bir iletişim biçimidir. Dolayısıyla, sıradan vatandaşla bütünleştiğini savunur. Bu bütünleşme, hep halkı söz konusu etmek ve halk adına ve onun çıkarını dile getirerek söylemde bulunmak savı ile gerçekleştirilir (Arslan, 2003: 115). Ancak, popülizmi tek savla anlayabilmek olanaksızdır. Popülizm çeşitli uygulamaların incelenmesiyle anlaşılabilir bir kavramdır ve bu siyasal yelpazedeki iletişim stratejilerine bakmak gerekir.

1.3.4. Batı Avrupa Popülizminin Yükselişi

II. Dünya Savaşı'nın ardından birçok Batı Avrupa ülkesinde sosyal demokrasi idealleri, karma ekonomi, Keynesçilik ve refah devletine bağlılık içeren uzlaşma, geniş kesimler tarafından uzun süre benimsenmiştir. Ancak 1970 ve 1980'lerde bu uzlaşmayı reddeden toplumsal hareketler, siyasi parti düzleminde yeni siyaset içinde kendilerine yer bularak Yeni Sol adını almışlardır. Avrupa siyasetinin bu yeni aktörleri, yalnızca merkez-sol, sosyal demokrat ve işçi partilerine karşı meydan okumakla kalmayıp, bu partilerin gündemlerini ve parti modellerini eleştirmişler, hatta büyük partiler arasındaki uzlaşmaya karşı da hareket içine girişmişlerdir (Atabek, 2003, 94).

Kitlelerin avantajlarıyla siyasal fırsat yapıları yer değiştirirken, halk adına konuşma yapan, yeni siyasal vizyon sunan yeni siyasal liderler ortaya çıkmaktadır. Taggart'ın

bahsettiği bu başkaldıran Yeni Sol'un temsilcilerinden biri de, Andreas Papandreou'dur (Bora, 2006: 7). 1970'lerin ortasında ve sonunda, ılımlı muhafazakar lider Konstantine Karamanlis, Yunanistan'da yeni bir demokratik kurumsal yapıyı pekiştirmeye çalışırken, 1976'da Papandreou, Yunan toplumunun sosyalist değişimiyle kaçınılmazlıkla bağlanmış değişime çağrı yapmıştır. Papandreou'nun ortaya koyduğu, siyaset arenasında parlayan parti disiplinine aykırı siyasetçi imajıdır. Duyguları, umutları, korkuları ve beklentileri yakalamıştır. Yunan halkına geniş dünya görüşü temelli ve radikal değişim sözü veren yeni bir sembolik lider olarak kendini sunmuştur. Papandreou, söylemlerinde sosyal ve siyasal evrenin yapısını ikiye ayırmıştır. Bunlardan ilki, metropol ve çevresi içinde ayrılmış dünya, buna bağımlı olan ikincisi, görünüşte hem dış hem iç sömüren kurum ve halk arasındaki savaşımın sunulmasıdır. Bu çatışma, tüm ayrıcalıksız Yunanlıların düzene direnmesidir. Bu söylem sayesinde Andreas Papandreou, Pan-Helenistik Sosyalist Hareket (PASOK) siyasi parti biçiminde radikal kitle hareketine öncülük etmiştir. Genel değişim sözü veren PASOK 1981'de ulusal oyların % 48'ni alarak devlet gücünü ele geçirmiştir (Çakan, 2004: 45).

Son yirmi yıl boyunca ise Batı Avrupa radikal sağın dirilişine sahne olmuştur. Fransız Ulusal Cephe, İtalyan Lega Nord, ve Avusturya Özgürlük Partisi, Danimarka Halkın Partisi, sağ popülist bir parti olan Norveç İlerleme Partisi gibi partiler, ya büyük seçmen desteği kazanmışlar ya da bazı durumlarda hükümet koalisyonu ortağı olmuşlardır. Batı Avrupa'da popülizmin yükselişi büyük ölçüde ekonomik ve kültürel küreselleşme, Avrupa bütünleşmesinin yönü ve hızı, göç, ideolojilerin ve sınıf siyasetinin çöküşü, seçkinlerin yolsuzluklarının ortaya çıkması gibi bir dizi fenomen karşısında geleneksel partilerin karşılık vermekteki başarısızlıklarına bir tepkidir. 2002 yılında Macaristan, Fransa, Hollanda, Portekiz, İsveç, Almanya, Polonya gibi AB ve Avrupa ülkelerinde yapılan seçimlerde, bir yandan sağın yükseldiğini ve diğer yandan da sol ve sağ arasındaki eski çatallaşmanın dikkate alındığını belirtmektedir. Eski etiketlerin ve kavramların modası geçmiş görünmekte ve bazı açılardan benzer ancak dikkat çeken birçok boyutta farklı sağ-kanat popülist partilerle bu konularda uzlaşılmaktadır (Cemal, 1990:146).

1.3.5. Sağ Partilerde Popülizm

Popülist yaklaşım, çağdaş dünyanın çok karmaşık problemleri için çok basit çözüm yöntemleri olduğuna inanmak ve sıradan insanların kolaylıkla ifade etmekte zorlandığı düşünce, duygu ve istekleriyle ilgili konuşmak, tanımı net bir şekilde yapılmış bir düşmana

(veya düşmanlara) karşı nefret duygularını harekete geçirmek şeklinde ifade edilebilmektedir (Hançer, 2005: 20).

Bugün Avrupa’ında milliyetçilik ve popülizme ilişkin değerlendirmesinde Wieviorka (1996: 24), post-modern toplumun karşı karşıya kaldığını iddia ettiği krizleri merkeze alarak popülist politikalarla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeye göre popülizm, değişim ve kimliğin birlikteliğini savunarak, aynı kalabilme ve değişimin çelişkisini ortaya koymaktadır. Popülizm, kendi felsefesi yapısından kaynaklanan çelişkilerin üstesinden gelmek içinse karizmatik, güçlü, yüksek inandırıcılığı olan liderlere ihtiyaç gereksinim duymaktadır.

Wieviorka (1996: 30), popülizmin milliyetçilik, aşırı sağcılık ya da ırkçılık olmadığı gibi, anti faşist ta da ırkçılık karşıtı açıklamalar yapmak için ortaya çıkan bir fırsat olmadığını da ifade ederek popülizmin yaşanan bazı dikkate değer değişikliklerin meydana koyduğu bir ara dönem olduğunu; bu dönem içinde, olağan şartlarda bir arada olmaları ihtimali olmayan söylem ve aktörlerin uzlaştırılmaya çalışıldığına vurgu yapılmıştır.

Wieviorka’yı haklı gösterecek biçimde aşırı sağcı partilerin, ülkenin sorunları üzerinde dururken “sıradan insanın” yanında olduklarını, onun haklarını savunduklarına vurgu yaparak, hangi meslek cinsiyet veya toplumsal sınıftan olurlarsa olsunlar, ortak paydaları olan ulusal kimlik ve ulus aidiyeti unsurlarına yaptıkları göndermelerle, insanların çaresizliklerini unutmalarını sağlayacak reçeteler hazırladıklarını görmek mümkündür.

1.3.6. Türkiye’de Popülizm

Birinci görüş Türkiye’de popülizmin Cumhuriyet’in tek parti dönemindeki halkçılık ilkesiyle başladığı, Kemalist ilkelerden halkçılık ve milliyetçiliğin popülist olduğunu ileri süren savlar ve bu savların tam aksini, çok partili dönemle birlikte başladığını savunan görüşler. Popülizm kavramın Türkiye’de iki evresi olduğundan bahsetmektedir. İlki, entelektüel boyuttur ki, Tek Parti dönemiyle birlikte sona erer:

“Bir ulus-devlet oluşum sürecinde ‘küçük burjuva’ adı verilebilecek, kapitalist bir yapılanmada uyumsuzluktan ve gecikmeden kaynaklanan, fakat gelenekçi olduğu kadar köktenci unsurları da içeren, köye dost kente düşman, ulusal değerleri kırsal alanda arayan, sınıfları yadsıyan dayanışmacı bir popülizmi veya çok daha yaygın bir şekilde bildiğimiz ittihatçı geleneğe dayanan CHP halkçılığı entelektüel’ popülizmdir.”(Duman 2008: 92)

Diğeri ise, Çok partili döneme geçişle berabere gündeme giren ve Demokrat Parti vasıtasıyla Türkiye'nin siyasi hayatıyla bütünleşmiş olan popülist söylemdir. Bazı dönemlerde, Ecevit'in köy-kentleri projelerinde olduğu üzere entelektüel popülizm boyutu tekrara canlanmış olsa da Demirel'den Özal'a kadar birçok siyasetçide popülist söylem siyasal netliğe kavuşmuştur. Seçim süreçlerinde Demirel tarafından kullanılan halkın devleti, halkın hükümeti ve halkın parlamentosu çağruları, bu türden popülist söylemlerin tipik örneklerinden biri olarak sayılabilir (Toprak, 1992: 86).

Zafer Toprak'ın bu görüşlerini birçok akademisyen desteklemektedir. Kimi yazar ve araştırmacı ise, Türkiye'de çok partili dönemde ortak görüşleri paylaşmakla beraber, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarındaki popülizm/halkçılık konusunda farklı görüşlere sahiptirler.

1.4. Muhafazakarlık

1.4.1. Yeni Muhafazakarlık

Burke'den günümüze kadar ulaşan muhafazakârlığın geleneksel biçimi, genel olarak Klasik Muhafazakârlık (Eski-Sağ) olarak nitelenmektedir. Bu süreçte Klasik Muhafazakârlık, Geleneksel Muhafazakârlık ve Paleo-Muhafazakârlık gibi değişik adlar altında varlığını devam ettirmiştir (Vural, 2007: 104).

Burke ile birlikte sağlam bir siyaset felsefesi özelliği kazanan Klasik Muhafazakârlığın (Eski-Sağ), çağımızda bir takım şartların zorlaması sonucu bir tarafta Yeni-Sağ, bir tarafta da Yeni-Muhafazakârlık adı altında iki kola ayrıldığı görülmektedir (Dubiel, 1998: 15).

Şüphesiz bu iki ana kol, her tarihsel dönemlerdeki ve her ülkenin kendi koşullarından dolayı farklılık gösterebilmektedir. Fakat Yeni-Sağ daha dayanışmacı ve cemaatçi olup, ekonomik model ve liberal siyasete itirazları söz konusuysen; Yeni Muhafazakârlık, serbest girişime, bireysel özgürlüğe ve özel mülkiyete olumlu bakış açısıyla liberalizme daha yakındır. Muhafazakârlık, değişik açılardan değerlendirilip, farklı isimler altında kategorize edilmesine, literatürde çok daha kuşatıcı sınıflandırmalar olmasına rağmen, günümüzde genel olarak, Yeni-Sağ ve Yeni-Muhafazakârlık şeklinde ikili bir ayrımla ele alınabilir (Koloğlan, 2013: 96).

Yeni Muhafazakârlık, içinde temel kültürel tasavvurların, sosyal-felsefî insan imajlarının, toplum bilimsel kuramsal metinlerinin ve ampirik tanımların yoğunlaştırılmak suretiyle, siyasal tezler hâline getirildiği bir paradigmadır (Vural, 2007: 106).

Bununla birlikte Yeni Muhafazakârlık, Soğuk Savaş dönemi denilen sürecin ikinci yarısı içinde çizgileri netlik kazanmaya başlayan temelde Sosyalist sisteme ve sınıf mücadelelerinden sonra Batı toplumlarında meydana gelen halkın kazanımlara karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bir burjuva akımı olarak şekil almıştır. Yeni muhafazakârlık ekonomik açıdan aşırı liberal bir programla ideolojik bakımdan da muhafazakâr yaklaşımın seçmeci siyasal bir ifadesi olarak şekil almıştır (Yanardağ, 2004: 35).

Yeni Muhafazakârlık kavramı, sözcüğün dar anlamıyla, düşünsel bakımdan tamamlanmış bir kuram niteliği taşımamaktadır. Kuram olgusu, kendi aralarında birbirinden türetilmesi mümkün olan merkezi temel varsayımlar esas alınarak tümdengelim yöntemiyle ulaşılmış bir hipotezler yapısına mahsus bir özelliğe sahiptir. Yeni Muhafazakârlığın sözü edilen gibi bilişsel merkezi, hipotezlerin türetilmesine imkân veren kuralları yoktur; genel olarak, siyasi problemlerin çözümünü amaçlayan toplumsal bir öğretisidir. Bu öğretinin birliği, kendi içyapısında değil; eleştirdiği, burjuva değer sistem içinde gerçekleştiği iddia edilen otorite boşluğu ve liberal sistemlerin bunalım fenomeni gibi kavramlardadır. Onu karakterize eden bir bir eleştiri nesnelerin ayrıklığı ve eklektizm üzerinde, Yeni Muhafazakârlığın, önceden hiç kimsenin sahibi olmadığı düşünsel bilgiler anlamında yenilik taşımadığı gösterilebilmektedir. Yeni Muhafazakârlık, bir reaksiyon (tepki) oluşumudur. Yeni Muhafazakârlık, insan genetiği ve sosyo-biyolojiden, neo-liberal ekonomi-politikten, pozitivist Marksist eleştiriden, muhafazakâr kültür eleştirisi ile demokrasiye ilişkin elitist kurama dayalı tezleri, tehdit edildiğini hissettiği Batılı toplumların “liberal” akılcılığının siyasal savunması için seferber etmektedir (Ergil, 1986: 135).

Burke'deki ilk biçimleriyle liberal bir özelliği olan fakat kişiye, bölüşüme ve üretime dair duyarlılıklarıyla kapitalizme karşı ihtiyatlı olmakla birlikte bir kabul yaklaşımı da bulunan Muhafazakârlığın dikkate değer bir kısmı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, sosyalizme karşı hissettiği nefretin de etkisiyle liberalizme yakınlık duymaya başlamıştır. Günümüzdeki Yeni Muhafazakârlık, siyasette otoriter ekonomide liberal olarak ikili bir yapıyı yansıtmaktadır. Yeni Muhafazakâr hareket, üniversitede, medyada ve bürokratik yönetimde

küçük fakat oldukça bilinçli ve dikkat çeken entelektüellerden taraftar bulmuştur (Safi, 2007: 65).

Bu entelektüellerin birçoğu daha önceleri “New Deal” siyasetini aktif bir biçimde desteklemişler, hatta bir kısmı önceleri sosyalizmi benimsemişlerdi. Bu aydınların, hem 1960’lı yılların aşırılıklarına bir karşı duruşu hem de benimsedikleri eski liberalizmin bazı önemli yönlerini devam ettirme isteklerini sosyalizm ve liberalizmden ayrılarak Yeni Muhafazakâr harekete katılmalarını yansıtır.

Yeni Muhafazakârlık, klasik liberalizmde bulunan özgürlüklere dair ilkelerden bazılarını benimsemiştir. Bireysel girişimcilik, otorite tarafından ve hiçbir mazeret ileri sürülerek geri alınamayan bireysel hak ve özgürlüklerle bireyin yaratıcılığına ve bağımsızlığına engel olmayan “gölge devlet” bunların önde gelen unsurlarıdır. Özel sektör ve özel girişimcilik, bireysel hak ve özgürlüklerin en sağlam güvencesidir. Güçlü bir özel sektör, devlet kurumu karşısında sadece ekonomik değil, siyasal özgürlüklerin de koruyucusu olarak görülür. Birey, bilinçle donatılmış bir varlıktır. Durumunu düzeltmeyi amaçlayan ahlaklı her kişi, iyi her vatandaş, bunu çevresine zarar vererek değil, diğerleriyle rekabet ederek yapar. Pazar, rekabetin doğal ortamıdır (Baltacı, 2004: 68).

1.4.2. Yeni Sağ

Yeni sağ kavramını ifade etmek amacıyla genel olarak; “Liberal Muhafazakâr”, “Muhafazakâr Liberal”, “Yeni Muhafazakâr” veya “Yeni Liberal” gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bunun temel nedeni, Yeni Sağ kavramının hem Yeni Muhafazakârlığı, hem de Yeni Liberalizm’i belirtmek için kullanılıyor olmasıdır. Bonsequet, Pierson ve Gamble gibi yazarlar, Yeni Sağ terimini, yeni liberalizmi ifade etmek amacıyla kullanmaktadırlar. Bu bağlamda Yeni Sağ düşüncesi, ekonomide serbest piyasa anlayışını ve bireyciliği savunmaktır, politik felsefede hiyerarşi ve gelenek gibi eski sağ düşüncenin Otoriter-Muhafazakâr düşüncelerini simgelemekte ve üç gelenekten oluşmaktadır. Geleneksel “bırakınız yapsınlar” yaklaşımına dayanan ekonomik bireycilik anlayışı, bunlardan ilkidir. İkinci gelenek ise, kapitalizmin müdafaasını ahlaki temeller üzerinden yapan liberteryenizm ve üçüncü gelenek ise, Carl Menger’le başlayarak Hayek’le süren sosyalist yapının karşıtı olma düşüncesidir (İnce, 2010: 26).

Habermas ve Gun gibi düşünürler ise Yeni Sağ kavramını, Yeni Muhafazakârlık kavramını belirtmek amacıyla kullanmaktadırlar. Aynı şekilde Himmelstein ve Nashda

kavramı yeni muhafazakârlığı belirtmek için kullanmakla birlikte; kurucu unsurları liberteryenizm ve ekonomik liberalizm, toplumsal gelenekselcilik ve militan komünizmi olan Amerika’da görülen muhafazakâr hareketi ifade etmek için kullanırlar (Çiğdem, 2002: 13).

“Yeni Muhafazakârlık” ile “Yeni Sağ”, tarihin her döneminde ve her bir ülkenin şartlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Fakat Yeni Sağ, ana hatlarıyla daha dayanışmacı ve cemaatçi bir yapı taşımaktadır; Russell Kirk örneğinde görüldüğü üzere liberal siyasal ve iktisadi modele itirazları vardır; öteki ise özel mülkiyete, bireysel özgürlüğe ve serbest teşebbüse sempatiyle yaklaşır; Frank Meyer örneğinde görüldüğü üzere bunlar, liberalizm düşüncesine daha yakındırlar (Safi, 2007: 18).

Yeni Sağ, 1975 yılından itibaren siyaset sahnesinde yerini almıştır. Yeni Sağı meydana getiren yeni Muhafazakârlık ve yeni Liberalizm, kavramsal bakımdan genel olarak iç içe geçmiş şekilde veya birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Her ne kadar Yeni Sağ ideolojiyi meydana getiren unsurların arasındaki tarihsel dayanaklar ve ilişkiler konusunda birçok çelişki olsa da, Yeni Sağ kapsamındaki Keynesci refah toplumu ve refah devleti modeline karşı bir uzlaşmayı ortaya koymaktadır. Bundan dolayı kavramın daha açık olarak anlaşılabilmesi için Neo-Liberalizm’in çağımızdaki politik ve ekonomik zaferinin daha ayrıntılı şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Tarihsel başlangıcı XVII. yüzyıla kadar uzanan Liberalizm, bireyciliği, özel mülkiyeti, serbest piyasa sistemini, bireysel hak ve özgürlükleri esas almaktadır. Fakat Liberalizm, entelektüel bir duruş olmasının yanında, devlet politikalarına ve siyasete yön vererek ideolojik bir yapı kazanmıştır. Sonuç olarak tarihi gelişim süreci içinde Klasik Liberalizm, Sosyal Liberalizm ve Yeni Liberalizm olmak üzere üç tip liberalizm ortaya çıkmıştır: Liberalizm tiplerinden her biri ötekinin eleştirisi olmuş ve birbirinin alternatifini sunmuştur. Yeni liberalizm, kendinden önceki sosyal liberalizmin özgürlük, adalet anlayışlarıyla, toplum ve devlet ilişkilerine bir tepki olarak ortaya çıkmış ve piyasa anlayışını temel alan bir toplum modeli ileri sürmüştür. Avusturya, Chicago ve Virginia Ekonomi okulları, Yeni Liberalizm’in ekonomik mimarlığını yapmıştır (Öztürk, 2004: 51).

Sosyal liberalizm tarafından temel alınan pozitif özgürlük, eşitlik, sosyal adalet ve katılımcı demokrasi ilkeleri üzerine geliştirilmiş olan toplum ve refah anlayışına itiraz edilmiştir. Sözü edilen ilkelerin yerine serbest piyasa ve rekabet, negatif özgürlük, biçimsel demokrasi, sınırlı devlet, bireysel sorumluluk ve kendi kendine yeterlilik benzeri değerler

savunulmuştur. Yeni Liberalizm, bir taraftan “ekonomi ve sermayenin küreselleşmesi”, “özelleştirme” ve “yeni dünya düzeni” gibi ekonomik söylemlerle, diğer taraftan da “ulus devletin çözülüşü” veya “devletin ve politik alanın geri çekilmesi”, “küreselleşme global piyasa” ve “yerel topluluklara dönüş” veya “sivil toplumculuk” gibi Muhafazakâr politik söylemlerle, ulusal alanda olduğu gibi uluslararası alanda başat bir ideoloji niteliği kazanmıştır (Gül, 2004: 79).

Yeni sağ, hem ideolojik hem de entelektüel bir harekettir. XIX. yüzyılda birbirinin rakibi olan Muhafazakârlık ile Liberalizm, özellikle son otuz yıllık süreçte, yeni muhafazakâr ve yeni liberal biçimler kazanmak suretiyle Yeni Sağ’da, ortak ideolojik tabanda, bir araya gelmişlerdir. Hem yeni muhafazakârlık hem de yeni liberalizm, refah devleti ve yeni liberalizmin ideolojik dayanağı oluşturduğunu iddia ettikleri ortak düşman olarak gördükleri Sosyalizme karşı ortak tavır geliştirmek suretiyle, serbest piyasayı temel alan kapitalist zeminde bir araya getirmişlerdir. Yeni sağ, sosyal olanın ve toplumun kavranması ve dönüştürülmesi sürecinde de, piyasa temelli bir yaklaşımı ve bireyciliği bir arada sunmaktadır. Yeni-sağ kavramı, II. Dünya Savaşı’ndan sonra kurumsallaşan refah devleti olgusunun, Batı modernizminin ikilem ve çelişkilerinin derinleşmesiyle meydana gelen sosyal, ekonomik ve siyasal sorunların çözülmesi istikametinde oluşan siyasal ve düşünsel dönüşümü belirtmektedir. Bu biçimiyle yeni-sağ, sosyal, ekonomik ve siyasal yönetim boyutları bulunan kapsamı geniş bir dönüşümün tanımını yapan çerçeve bir kavramdır. Bu kavramın içeriğinde güncel siyasetleri biçimlendiren ana yaklaşımlar ve değerler yer almaktadır. Birbirleriyle çok ciddi çelişkileri olan liberal, muhafazakâr gibi yaklaşımlar yeniden tanımlanarak yenileştirilip, güncelleştirilmiş ve bir bütünselliğe kavuşturulmaya çalışılarak, yeni-sağ adıyla hem bir siyaseti hem de uygulamayı ifade etmek üzere bir araya getirilmişlerdir (Tekin, 2004: 96).

Yeni-sağ, ekonomik faaliyet özgürlüklerini temel özgürlük olarak gündeme getirmekte, serbest piyasa ekonomisinin bireysel ekonomik özgürlüğün gelişimi için gereken bir ön koşul olarak vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, topluma bir ekonomik ilişkiler bütünü olarak yaklaşılmasını sağlamaya çaba gösterilmekte, kamu girişimi alanının yapısal-işlevsel özelliğinden dolayı, kaynakların verimsiz kullanılmasına ve israf edilmesine yol açması nedeniyle küçültülmesini önermektedir. Ayrıca ekonomik yapısal dönüşümün yeni liberal değerlere uygun olarak gerçekleşerek uygulanması sürecinde devletin görece daha istikrarlı, baskıcı bir anayasal-yasal çerçevede uygulamada bulunması gereğini

doğrudan olmasa da hissetmekte, farklılıktan ortaya çıkan sıkıntıları muhafazakâr ifadelerle kabul edilebilir ve sorunlara çözüm üretmeye çalışmaktadır.

1.4.3. Muhafazakârlık ve Demokrasi

Demokrasi, tarihsel olarak önemli toplumsal mücadeleler, iç savaşlar ve yöneticiler ile yönetenlerin çekişmelerinin sonunda “bir uzlaşma” rejimi olarak şekil almıştır. Halkın (demos) yönetimi, iktidarı anlamındaki ve Batıya özgü felsefi temelleri bulunan demokrasi rejiminin esas niteliği, iktidarın belli periyotlarda zora ve şiddete başvurmadan seçim yoluyla el değiştirmesidir (Karadeniz, 2003: 68).

Muhafazakârlığın demokrasiyle ilişkisi konusunda yapılabilecek ilk tespit, yere ve zamana bağlı olarak ortaya koyduğu farklı tutumlardan da öte, Muhafazakârlığın demokrasiyi güçleştirdiği gibi ona destek olan kimi özelliklerinin bulunduğudır. Demokrasinin tanımını, siyasi iktidarın barışçı yollarla el değiştirmesine ilişkin dair ve yöntemler bütünü olarak yapabilecek “prosedürel demokrasi” olarak alındığında, genel olarak muhafazakârlığın bu anlamıyla demokrasiye yakın; katılım olgusunu temele koyan, demokrasiyi bir araç olarak kabul eden ya da demokrasinin halk egemenliği boyutuna vurgu yapan bir ideoloji olarak kabul etmek mümkündür. Özellikle kitlelerin egemenlik anlayışının öne çıktığı dönemlerde, Muhafazakârlığın sözü edilen demokrasi anlayışından daha uzak durduğu tespiti yapmak mümkündür (Çaha, 2004: 79).

Muhafazakârlık bu çerçevede, bir siyasi ideoloji olarak, otoriteye verdiği önem ve bireysel özgürlüğü toplumsal alana ilişkin önceliklerle birlikte algılaması gibi nedenlerle demokrasiyi güçleştirici bir nitelik taşımakla birlikte, aynı zaman da Batı uygarlığının demokrasiyi üreten köklerine sahip çıkması ve siyasal iktidarın hareket alanını toplumsal kurum ve değerlerle kuşatması gibi nedenlerle de demokrasinin yaşayabileceği uygun ortamı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Burke ve Maistre gibi bir kısım muhafazakâr düşünürün, demokrasiye ilişkin olumsuz görüşler geliştirdikleri bilinmektedir. Ancak, muhafazakâr düşünürlerin demokrasiye yönelik çekincelerini anlamaya çalışırken, onların demokrasiyi bugünkü anlamından çok, 19. yüzyıl ile 20.yüzyılın başlarındaki niteliğiyle tanıdıklarını ve eleştirilerini özellikle yığınların siyasal sürecin mutlak belirleyicileri olmaları anlamındaki “popüler demokrasi”ye yöneltmiş olduklarını dikkate almak gerekmektedir (Erdoğan, 1991: 44).

Demokrasi doktrininin kökeninde insanın doğasından dolayı iyi olduğu, insanın kendisine koyduğu sınırlardan başka dünyevî herhangi bir otorite tarafından konulan kısıtlamaların kabul edilemeyeceğidir. Çünkü bu kısıtlamaların özgürlükle bağdaşmaz olduğu fikri vardır. Muhafazakârlar, insanın giderilemez mükemmel olmayış düşüncesinin göz ardı edilmesiyle, siyasal bağlılığın insanın kendi kendisine koyduğu sınırlardan türetildiği modern demokratik idealin demokrasiye de zarar verecek sakıncalar içerdiğini düşünmektedirler (Köker, 2003: 276).

Muhafazakârların siyasal normlara, toplumda var olan diğer normlara göre öncelik tanımayan olması, onları asıl değerli buldukları din, ahlâk ve gelenek gibi “daha temel” normlara bağlı olarak anlamaları, demokrasi açısından olumlu ve siyaseti güçlendiren bir yöndür. Yani, dünyada tek bir Muhafazakârlık modeli olmadığından yerel ve geleneksel değerlerin korunması ve güçlendirilmesi ile siyasette zenginlik mümkün olacaktır (Köker, 1989: 42).

1.4.4. Muhafazakârlık Ve Liberalizm

Liberalizm bir siyaset pratiği olmaktan çok, zengin içerikleri olan teorik bir doktrin olarak gelişmiş ve 17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yeni toplumun yeni siyasetini şekillendiren siyasî akım olmuştur. Öte yandan, teorik bir doktrin olarak gelişirken, Muhafazakârlık ise Fransız Devrimi’nden beri tepkisel bir ideoloji olarak varlığını devam ettirmektedir (Bilgin, 1994: 22).

Tanrısal egemenliğin yerine akli esas alan ve tarihsel köklerini Rönesans, reform ve aydınlanmaya dayandıran modern düşünce Liberalizm, Milliyetçilik ve Sosyalizm gibi biçimleriyle birey ve toplumları yeniden tasarlamıştır. Bu çerçevede Liberalizm, özgürlüğe vurgu yapıp dünyanın hesaplanabilir olduğunu savunurken; Sosyalizm eşitliği vurgulamış, Milliyetçilik ise salt bir millet unsuruna işaret etmiştir. Muhafazakârlık ise insanın doğal olarak sınırlı olduğundan hareketle, özgürlük ve eşitliğin toplumsal yapı ve kurumlarda gerçekleştirilemeyeceğini ileri sürmüştür (Ermağan, 2011: 102).

Metafizik temelli ve bireyi esas alan düşünceler karşısında insan biçimli (anthropomorphic) bir siyasal ve sosyal proje olan liberalizm, eşitlikçi ve kolektivist düşüncelerden farklıdır. Liberalizm, devleti tehlikeli kabul etse bile anarşizmin öngördüğü gibi tamamıyla ortadan kaldırmayı değil, onu en düşük bir düzeyde tutmaya çalışmaktadır. Liberalizmin felsefî temelini özgürlük, bireycilik, sınırlı devlet ve kendiliğinden oluşan

düzen kavramları meydana getirmektedir. Özgürlüğü temel alan liberal düşüncede toplum, bireylerin kendi kimliklerini belirlediği, kendi yararlarını gözettiği ve seçme haklarının bulunduğu özgür bireylerden oluşmaktadır. Muhafazakâr düşünce anlayışında ise özgürlük, toplumu meydana getiren bireylerin sorumlulukları, bireylerin ödevleri ve tarihî bilinçlenmeyle gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Muhafazakârlık ve Liberalizmin en önemli farklılığı topluma ve bireye bakışlarında ortaya çıkmaktadır (Belge, 2003: 93).

Muhafazakâr düşünce, bireyin eşitliği ve katılımını, tarihî tecrübeleri tahrip eder endişesiyle reddederken, liberaller bireyin eşitliği ve katılımını, özgürlüğe ve açık topluma daha uygun olduğuna inandıkları için desteklemektedirler. Muhafazakârlık aklın mükemmel olmadığından hareketle, bireysel özgürlük ve toplumsal değişimin sınırlılığını vurgulayarak, Liberalizmin özgürlük anlayışını eleştirmektedir (Yayla ve Seyitdanlıoğlu: 1998: 52).

2. BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE YENİ SAĞ ANLAYIŞINDA EKONOMİK ETKİLER

Yeni sağ anlayışı, Türkiye'de, dünya ile aynı dönemde yani 1980'li yıllarda gelişmeye başlamıştır. Solcu toplumsal canlanmayı engellemek ve ekonomiyi ihracata göre yeniden yapılandırmak görevini üstlenen ara rejimler, 1980'lerin başında demokrasiye dönüşle beraber yeni sağın var oluş koşullarını tespit ettiler. 1980'li yıllarda Türkiye, Latin Amerika ve Asya gibi farklı coğrafyalardaki yeni sağ dönüşümün ortak özelliği, yeni sağ ve mirasçısı olan askeri rejimler arasındaki süreklilik-kopuş diyalektığıdır. (Özkazanç, 1996: 1200).

Türk siyasal hayatında yeni sağın ortaya çıkışı, ekonomik alanda 24 Ocak Kararları ve siyasal alanda 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi olmak üzere iki kırılma noktası ile gerçekleştiğinden, bu iki kırılma noktasından önceki, yani kabaca 1980 öncesi ekonomik ve siyasal gelişmelere bakmak Türkiye'de yeni sağın çıkışını anlamak açısından oldukça önemlidir.

2.1. Türkiye'de Yeni Sağın Ekonomik Görüşü

1929 dünya Büyük Buhranından çıkış olarak, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen süreçte gelişmiş ülkelerde Keynesyen ekonomi, az gelişmiş ülkelerde ise İthal İkameci Sanayiye yönelim söz konusudur (Topal, 2003: 63).

Türkiye'de bu dönemde ithal ikameciliği seçen ülkeler arasında yerini alarak, 12 Eylül 1980 darbesi öncesi ithal ikameci birikim stratejisinin kriziyle birlikte devletin içyapısını, iktidar bloğunu ve rejimin meşruiyet temellerini sarsan hegemonya kriziyle karşı karşıya kalmıştır (Özkazanç, 1996: 1219).

Bu nedenle yeni sağın Türkiye'de ortaya çıkışında etkili olan ekonomik süreçte, II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1980'lere kadar olan sürece kabaca değinmek yerinde olacaktır.

2.2. 1980 Öncesi Türkiye’de Ekonomi

Türkiye’de sanayileşme ana hedef olmakla beraber, kuruluşundan 1938 yılına kadar geçen sürede ekonomik açıdan iki yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir (Çavdar, 1992: 215).

Birinci ekonomik yaklaşım, Cumhuriyet’in ilk yıllarında uygulanan “serbest ticaret” uygulamasının da yer aldığı “dışa dönük”, ikinci yaklaşım ise daha sonraki 10 yıl içinde “içe dönük” bir sanayileşme politikası izlemek olmuştur (Dura, 1991: 10).

1929 yılında, “Açık ekonomi koşullarında yeniden inşa” dönemi olarak tanımlanan 1923 ile 1929 arasındaki dönemde, 1929 Dünya Büyük Buhranı ciddi bir sarsıntı geçirmiş ve birkaç yıl içinde yaşanacak değişimin belirtileri kendini göstermiştir (Boratav 1993: 37).

1930-1939 yılları arasında Türkiye’de “korumacılık ve devletçilik” gibi önemli özelliklerin ön plana çıktığı bu dönemde, özetle, Türkiye’de izlenen ekonomi politikası, dışa kapanma ve devlet eliyle milli sanayileşme olmuştur. Çelişkili tanım ve ekonomi politikası yaklaşımlarına rağmen devletçiliğin egemen olduğu ikinci on yıllık süreçte hazırlanan sanayi programının başarılı olduğunu söylemek mümkündür (Çavdar, 1992: 217).

1940 – 1945 yılları arasında Türkiye, İkinci Dünya Savaşına girmemesine rağmen, sınırlarına kadar dayanan bu savaştan fazlasıyla etkilendi. Erkeklerin silâh altına alınması sonucu üretimde özellikle de buğday üretiminde meydana gelen azalma nedeniyle hükümet, bu azalan arzı mevcut talebe dağıtma meşguliyetine mecbur kaldı. Sanayileşme programının askıya alınmasının yanı sıra 1940’a çıkarılmış olan Milli Koruma Kanunu’yla mesai saatlerinin artırılması, özel işletmelere el konması gibi belli başlı tedbirler alındı (Somel, 2004: 12).

1940 – 1945 yılları arasında gerek üretimde gerekse de milli gelirden meydana gelen azalma nedeniyle ekonomide ciddi bir daralma yaşandı. 1946-1960 yılları arası hem ekonomik hem de siyasal açıdan oldukça önemli bir dönemdir. Özellikle, Cumhuriyet tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen 1950 Demokrat parti iktidarı, pazarın önündeki engellerin kaldırılması isteğini ön plana çıkarmıştır (Keyder, 1989: 102).

Bununla birlikte, 1946 yılından itibaren devletçi kalkınma modeli gevşetilerek ithalata yönelik bir kalkınma modeli uygulamaya konmuştur. 1946 yılından sonra tek-parti sisteminden çok partili hayata geçilmesi ile birlikte pek çok olumlu sonuçların yaşandığı da

söylenmelidir. Tarıma önceki yıllara göre daha fazla önem verilmiş, karayolları, limanlar, elektrik santralleri gibi büyük alt yapı hizmetlerine girilmiştir. Türkiye, 1954 yılından İthal İkameci Sanayi programına kadar geçen sürede dış ticarete kontrollü olmaya çalışmıştır. 1946 yılından itibaren Türkiye'nin en büyük ekonomik problemi olmaya başlayan dış ticaret açığı 1951 yılından 1952 yılına kadar geçen sürede iki katına çıktı. İMF bu açığı kapatmak için yapacağı yardıma şart olarak devalüasyona, ekonomiyi daraltıcı tedbirlere ve dış ticarete serbestleştirmeye devam edilmesini istedi (Somel, 2004: 10).

1960 yılında Türkiye'de, ekonomi alanında ithal ikameci sanayi politikaları egemen olmuştur. İthal ikamesi, ithalatın ikamesi yani ithal edilen ürünler yerine yurtiçinde üretilen malların tüketilmesidir (Alkin, 2004: 473).

İthal ikameci sanayileşme, ithalatı yüksek olan sektörlerin tespit edilerek yurt içinde yerli üretimi sağlayabilmek ve böylece dışa bağımlılıktan kurtulabilmektir. 1960'lar planlanma çerçevesi içinde ithal ikameci sanayileşme politikaların temel hedeflerine uygun olarak başarılı olduğu kabul edilecek uygulamaların yaşandığı yıllardır. Bu politika her ne kadar mecburi olarak devletin müdahale etmesini içinde barındırır da, müdahaleler genellikle özel kesimin sermaye birikim şartlarının sağlanmasına yönelik olarak gerçekleşmiştir (Eroğlu, 2003: 6).

1950 yılından itibaren Demokrat Parti döneminde eğitim ve kültür alanlarında köklü değişiklikler yaşanmaya başlasa da aynı durumu ekonomi için söylemek zordur. 1973 yılındaki petrol krizi, Kıbrıs Barış Harekatı sonrası ABD'nin açık ambargosu ve bazı Batı ülkelerinin örtük ambargosu ile iyice kötüleşen ekonomi nedeniyle mevcut ekonomik modelin sürdürülemeyeceği görülmüştür. 1970'li yılların sonlarına doğru kapitalist ve sosyalist blok arasındaki rekabet ortadan kalkmasıyla merkez kapitalist ülkelerde ki neo-liberal iktidarlar, tam istihdam ve sosyal devlet politikalarından vazgeçmeye başladılar. Türkiye ise 1980 yılından itibaren askeri rejim döneminde ithal ikameci sanayileşme politikalarına son vererek dünyaya uyum sağlama yoluna gitmiştir (Tosun, 2001: 298).

2.3. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları

Ağır bir ekonomik kriz aşamasından geçmekte olan Türkiye bu dönemde, “devletin iç yapısını, iktidar bloğunu ve rejimin meşruiyet temellerini sarsan ciddi bir hegemonya kriziyle de karşı karşıya kalmıştır. Toplumdaki siyasi ve ideolojik kutuplaşmaların devletin

kurumsal yapısına yansımalarıyla birlikte devlet, kapitalizm için işlevsel olacak hegemonik projelerin oluşturulduğu bir alan olma niteliğini de kaybetmiştir.” (Özkazanç, 1996: 1219).

12 Eylül 1980 tarihinde, böylesine ciddi bir bunalım ortamında yönetime el koyan askeri yönetim; parlamentoyu, hükümeti ve siyasal partileri feshederek, yasama ve yürütme güçlerini kendisinde toplamıştır. Söz konusu dönemden, 6 Kasım 1983’te yapılan milletvekili seçimlerine kadar da Milli Güvenlik Konseyi ülkede, ‘mutlak bir iktidar yapısı’ni temsil etmiştir (Saybaşı, 1992: 177).

24 Ocak kararlarına ilişkin olarak vurgulanması gereken önemli bir nokta, hazırlanan kararların sadece bir istikrar programı niteliği taşımasıdır. Kepenek’e göre (1987: 32), bunalımdan çıkış amacıyla oluşturulan istikrar politikaları kısa bir süre uygulanır ve bunun sonunda ekonomi kararlı bir ortamda yeniden büyüme sürecine girerse, gerçek anlamda istikrar programı sayılır. Oysa 24 Ocak kararları sadece bu dönemde uygulanmamış, 1983 yılındaki seçimlerle iktidara gelen ANAP dönemi ve sonrasındaki sürece de damgasını vurmuştur. Bu anlamda bir istikrar paketi değil, toplumsal, siyasal ve kültürel boyutlarıyla da radikal bir dönüşüme işaret eden, kalıcı bir politikalar bütünüdür (Boratav, 1984: 148).

12 Eylül’le birlikte gerçekleşen rejim değişikliği, 24 Ocak programının önünde bulunan bu önemli engeli ortadan kaldırmak suretiyle anayasal çerçeveye, işçi sendikaları üzerinde de egemenlik kurulmuştur. Denilebilir ki, 12 Eylül rejimi Özal’ı yalnızca fiili olarak değil, resmi olarak da “ekonominin patronu” konumuna getirmiş ve yoğun bir baskı yoluyla devleti otoriter-faşizan bir doğrultuda şekillendirerek, 24 Ocak 1980 istikrar programını benimsemiştir. Dolayısıyla, 12 Eylül yönetimi, burjuvazinin ekonomik programına tartışmasız şekilde sahip çıkmıştır (Özkazanç, 1996: 1220).

Hazırlanan 1982 Anayasası ile ekonomik alan dışında kalan özgürlüklerin tümü otoriter bir biçimde sınırlandırılmış ve sermayenin çıkarlarına uygun olarak yeniden yapılandırılmıştır. 1980 öncesindeki siyasal ve toplumsal hareketliliği bastırarak ülkede düzeni sağladığı için halk tarafından da destek gören askeri yönetim, sivil demokratik iktidarların kolay yapamayacağı pek çok şeyi kısa sürede halledebilme olanağı bulmuştur. Kitle örgütlerinin ortadan kalktığı ve etkisizleştiği, basının denetim altında tutulduğu böyle bir ortamda, uygulanan politikalara karşı tepkiler de açık hale gelememiştir. Böylece, 24 Ocak kararları, askeri darbenin yarattığı bu koşullarda daha rahat uygulanabilmiştir (Sakallıoğlu, 1995: 68).

Kuşkusuz, 12 Eylül yönetiminin de 24 Ocak kararları konusundaki tavrını belirleyen unsur, Batıdan gördüğü destektir. Bu anlamda, 24 Ocak ekonomi programının; Türkiye'ye özgü, yerel bir nitelik taşımadığının ve uluslararası sermaye kuruluşlarınca az gelişmiş ülkelere önerilerek, 'tek yol' şeklinde sunulan politikalar bütünü olduğuna bir kere daha vurgu yapılmalıdır (Kepenek, 1987: 54).

Her alanda önemli değişiklikleri beraberinde getiren 24 Ocak Kararlarının dayandığı stratejik çerçeve şöyle ortaya konulabilir (Kaptan, 1986: 189);

1. Ekonomik tüm faaliyetlere ilişkin karar süreçlerinde serbest piyasa şartları içinde oluşacak fiyatlar "yol gösterici" nitelik taşıyacak ve buna müdahale edilmeyecektir. Nihai denge piyasanın otomatik işleyişine terk edilecektir.

2. Ağırlıklı olarak hür özel teşebbüse dayalı ekonomik bir yapı oluşturmak temel ilkedir. Fiyat mekanizmasının aktif işlemlerini sağlamak amacıyla; kamusal kesimin özelleştirme yolu ile daraltılması, elde kalacak Kamu İktisadi Teşekkülleri de piyasa şartlarına uyum sağlayabilecek şekilde yeniden düzenlenecektir. İç ve dış ticaret serbestleştirilecek ve dış rekabet alanında rol alacaktır.

3. Hükümetin ekonomideki temel görevi; para istikrarını, para ve bütçe politikasını bozmayacak bir şekilde ayarlamak, ekonomik sisteme mümkün mertebe asgari ölçüde karışma ve serbest piyasaya müdahale etmemektir.

Bu sıkışık dönemde, Türkiye'nin mevcut ekonomik ve siyasi bağlantıları çerçevesinde borçlanma kaynağı olan Uluslararası Para Fonu, özel milletlerarası bankalar ve ülkelerden kredi temin edebilmesinin yegane yolu; Stand-By anlaşmalarında öngörülen bir dizi önlemlerinin alınmasına bağlanmıştır. Temel nitelikleri değişmeyen bu önlemler; (1) Emisyonun kontrolü (2) Kamu harcamalarının kısılması, (3) Reel devalüasyon, (4) Fiyat ve faizlerin serbest bırakılıp ücretlerin indirimi olarak maddelenebilir. Alınacak bu tedbirler izlenerek, o ülkenin "kredi" değeri de belirlenecektir. Uluslar arası Para Fonu'nun ülkeler yönünden bir hayli ağır bulunan borçlanma şartları o sırada daha esnek bir duruma getirilerek ülkelere kota kolaylıkları sağlanmış, sonuçta dış borçlar yönünden vahim duruma düşen ülkelerin bir kısım borçları ertelenerek nefes almalarına imkan tanınmıştır (Erdost: 1982: 254).

Bu program çerçevesinde gerek Uluslararası Para Fonu ve gerekse Dünya Bankası Türkiye'den; karşılaştırmalı üstünlük prensibine "sözde" ters düştüğü gerekçesiyle "ağır sanayi" hamlesinden vazgeçmesini, korumacılığı kaldırmasını, sermaye yoğun teknikler transfer ederek "ihracata yönelik" ve dış rekabete açık bir piyasa sistemine geçmesini bekliyordu. Böylece Türkiye'nin makroekonomik gelişme stratejisi olarak "ihracat yönelimli büyüme" yaklaşımı kabul edilmiş oluyordu. 24 Ocak Kararları başta Uluslararası Para Fonu olmak üzere milletlerarası mali kuruluşların beklentilerine uygun bir "tedbirler paketi" ortaya koyuyordu (Walstedt, 1980: 127).

24 Ocak Kararları, ekonomik literatürde yapısal dönüşümleri ele alan bir program olarak yer almaktadır. 1979 yılında, dönemin başbakanı Süleyman Demirel, Başbakanlık Müsteşarlığı görevini verdiği Turgut Özal'a, ekonomik istikrarı sağlayacak yeni bir program hazırlama görevi vermiştir. Sözü edilen program, kısa bir süre içinde hazırlanmıştır; başka bir söyleyişle IMF'nin hazırladığı program, 24 Ocak 1980 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır (Öcal, 1995: 386).

24 Ocak Kararlarının detaylarında:

1. %32,7 oranında devalüasyon yapılmak suretiyle günlük kur ilan edilmesi uygulamasına gidilmesi
2. Devletin ekonomik sistemdeki pay oranını azaltan tedbitler alınması,
3. Kamu iktisadi teşebbüslerinde ortaya konulan uygulamalara eşzamanlı olarak tarım ürünlerine yönelik destekleme alımlarının sınırlandırılması,
4. Enerji, gübre ve ulaştırmanın dışında kalan sübvansiyonlar kaldırılması,
5. Dış ticaret serbestleştirilmesi, kar transferleri yapılmasına kolaylık sağlanması, yabancı sermayenin yapacağı yatırımları teşvik edilmesi,
6. Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmesi ön görülmüştür.

İthalat, aşamalı biçimde liberalize edilmiş, ihracat; düşük faizli kredi, vergi iadesi, imalatçı ihracatçı firmalara ithal girdilerde gümrük muafiyeti sağlamak, sektörlere göre farklılık kazanan teşvik sistemleriyle teşvik edilmiştir. İşin başında "ekonomik istikrar paketi" olarak sunulan bu kararlar, aynı yılın sonuna doğru, yani 12 Eylül Askeri

Müdahalesi ile birlikte, kabul görerek ileriye dönük uzun-vadeli yapısal ve stratejik bir nitelik kazanmıştır. Bu politikalar ekonomik ve sosyal yönden köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Türkiye, 1980’li yıllarda ortaya çıkan küresel-konjonktürel gelişmeleri, içeride yaşadığı yapısal sorunlarıyla karşılamak zorunda kalmıştır. Bundan dolayı, gerçekleştirilen neoliberal atılımlar, toplumsal ve ekonomik sorunlar karşısında ancak 12 Eylül askeri müdahalesi tarafından sağlanan şartlardan sonra hayata geçirilebilmiştir (Özkazanç, 1996: 1218).

Bu bağlamda 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlarla beraber devlet, ithal ikameci politikaları terk ederek serbest piyasa mekanizmasını tercih etmiştir. Ekonominin “kıt kaynaklara bağımlı” yapısı, 1980’den önce iktidarlarını, genel olarak kalkınmacı ve planlamalı iktisat kuramlarını benimsemek durumunda bırakmıştır. Kalkınmacı iktisat kuramcıları, ekonomiyi 5 yıllık periyotlardan oluşan kalkınma planlarıyla yönlendirmiş, bu ekseninde oluşturulan devlet kurumları (Devlet Planlama Teşkilatı) politik bir araç haline getirilmiştir. Sözü edilen kurumlar, ithal ikamesinin ağır bastığı politikalar ve ülkenin öz kaynaklarının ekonomik yapıya verimlilik düzeyi en yüksek katkısının sağlanmasına dönük uygulamalarıyla “kalkınmacı” temayüllerini ortaya koymuşlardır. Daha önce devam ettirilen “kalkınmacı” politikaları yerine, “büyüme” politikalarının koyması, yeni sağın kalkınmacı uygulamalarla temel farklılığıdır. Bu şekilde yönelinen hedefin de “küreselleşme” olduğu belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır (Dönmez, 2002: 92).

2.4. Türk Siyasi Hayatında Merkez Sağ Çizginin Tarihi

Türkiye’de Merkez Sağın serüveni, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Soğuk Savaş döneminin ortaya çıkardığı ekonomik ve politik şartlarla bağlantılıdır (Mert, 2007: 35). II. Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki siyaset dengeleri, ABD liderliğinde Batı Bloku ile SSCB liderliğinde Doğu Bloku olarak ikiye bölündüğü için devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Batı Blokuna katılmak için bazı politik açılımlar yapmaya mecbur kalmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2001: 108). Dış politik zeminde ilerlemeye çaba gösteren İnönü, ülkede bulunan rejimin tek partili diktatörlük görünümü taşıdığı yönündeki eleştirilere karşı, yükselişe geçen en Sovyet tehlikesi önünde, yeni ittifak arayışlarına giren Türkiye’nin çok partili siyasi hayata geçmesine dönük girişimleri desteklemiştir (Sunay, 2010: 171).

1945 yılında bütçe ve Toprak Reformu Kanunu görüşmeleri sırasında Meclis’te yaşanan tartışmalara bağlı olarak CHP içinde muhalif bir kanat yükselmeye başlamış,

ardından da bu kanadın verdiği Dörtlü Taktik ile Parti içinde kopuşlar ortaya çıkmıştır. Bu dönem içinde İnönü'nün de desteği alınarak Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasıyla fiili olarak çok partili hayata geçilmiştir (Özdemir, 2012: 205). Merkez Sağ çizginin Türkiye'de miladı kabul edilen DP, Türk siyasi hayatında 7 Ocak 1946 tarihindeki kuruluşundan 14 Mayıs 1950'ye kadar olan süreçte bir muhalefet partisi iken, bu tarihte yapılan seçimlerden sonra 27 Mayıs 1960 Askeri İhtilali'ne kadar olana süreçte iktidar partisi olarak faaliyette bulunmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2001: 171).

2.4.1. Demokrat Parti Ve Adalet Partisi

1939'da başlayan II. Dünya Savaşı'nın 1945'te bitmesiyle, Batı'da ortaya çıkan yeni oluşum, Türkiye'nin 1945 yılından sonraki iç politikasının şekil almasında belirleyici rol oynamıştır. Dünya'daki otoriter sistemleri sona erdiren BM Anayasası, dünya ile bütünleşme amacıyla olan Türkiye için de, tek partili sistemi bırakarak çok partili sisteme geçmenin temelini hazırlamıştır.

Türkiye'de cumhuriyet tarihinde biri Cumhuriyet Halk Partisi, diğeri de Demokrat Parti olmak üzere köklü iki siyasi hareket var olmuştur Demokrat Parti, 7 Ocak 1946 tarihinde CHP'nin eski milletvekilleri Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından kurulmuştur. DP'nin kurucularından ve Atatürk'ün en yakın çalışma arkadaşlarından olan Celal Bayar, İş Bankası'nın fikrini ortaya koyan kişiydi. 14 Mayıs 1950 tarihli seçimlerinde CHP'nin mağlup olması, tek parti döneminin de kaybetmesi anlamına gelirken; DP'nin seçimden galip çıkması ise çok partili yaşamının zafer kazanması anlamı taşımaktaydı (Sarier, 1999: 23). Tek parti dönemindeki sıkıntılarının etkisinde kalan kesimler, 1950'de yapılan seçimlerde CHP'nin karşısında yer almışlar; basının büyük bir bölümünün DP'ye destek olması ve DP'nin yurt genelinde kurduğu ocak-bucak teşkilatlarıyla halkla bütünleşmeyi sağlanmasıyla zafer kazanmışlar, iktidar olmuşlardır (Albayrak, 2004: 178, 179).

DP'yi doğuran muhalefet hareketi, 1945 yılındaki Bütçe görüşmeleri ile Toprak Kanunu tasarısının TBMM'de görüşmelerinde yaşanan tartışmalarla ortaya çıkmıştır. CHP içinde yer alan milletvekilleri de ülkedeki işlerin bozulmasından şikâyetçiydi. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu tasarısı üzerine yapılan konuşmalar Meclis'te önemli tartışmalara yol açmıştır. Birleşmiş Milletleri kuracak ülkelerin San Fransisco'da 25 Nisan 1945 tarihinde bir araya gelmesi ve bu toplantıya Türkiye'nin de katılması, muhaliflere cesaret

vermiştir. 15 Ağustos 1945 tarihinde BM Anayasası'nın, TBMM'de kabul edilmesi ise, hiç kuşku yok ki tek parti sistemine karşı çıkmak için uygun bir ortam hazırlamıştır. Muhaliflere tek parti sistemine karşı kullanabilecekleri hukuki ve manevi deliller sağlamak suretiyle, onları muhalefetlerini açığa vurmaya ve halkın desteğini aramaya teşvik etmiştir.

Türkiye'nin içinde ve dışında yaşanan gelişmeler, demokratikleşmede gelişme olacağını göstermekteydi. Bu sürece hız kazandırmak amacıyla İzmir milletvekili Celâl Bayar, Aydın milletvekili Adnan Menderes Kars milletvekili Fuat Köprülü ve İçel milletvekili Refik Koraltan tarafından 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubu Yüksek Başkanlığına, “Dörtlü Önerge” (Dörtlü Takrir) verilmiştir. Bu takrirlerinde, dört milletvekili, uluslararası ortamda yaşanan gelişmelerden ve iktidarın artan hoşgörüsünden cesaret alarak, “Milli hâkimiyetin tek uygulama yeri olan TBMM'nde, hakiki bir denetlemenin sağlanmasını, demokratik kuruluşların serbestçe doğup yaşamasına engel olan ve Anayasa'nın halkçı ruhunu kısıtlayan bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ayrıca parti tüzüğünde de yine bu maksatların gerektirdiği değişikliklerin hemen yapılmasını” teklif etmiştir. Dörtlü takrirle talep edilenler özellikle üç noktada toplanmıştır. Parti tüzüğündeki ve kanunlardaki antidemokratik hükümlerin tasfiye edilmesi, hükümeti meclisin gerçekten denetlemesine olanak sağlanması ve seçimlerin serbest olarak yapılması sözü edilen üç noktadır. 12 Haziran 1945 tarihinde CHP grubunda uzun görüşmeler sonrasında bu takrir, reddedildi. Takririn reddinden sonra, 17 Eylül 1945 tarihinde Celâl Bayar CHP'den istifa ederken; Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü 21 Eylül 1945 tarihinde CHP'den ihraç edildiler. Celâl Bayar, 30 Eylül'de milletvekilliğinden de istifa etmiştir. Böylece Demokrat Parti'yi kuran dört kişinin CHP ile ilişkisi kalmadı. 1 Aralık 1945 tarihinde basına verdiği demeçte Celâl Bayar, arkadaşlarıyla yeni bir parti kuracaklarını resmen açıkladı. Bu açıklamanın ardından 4 Aralık 1945 tarihinde, Celâl Bayar ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü görüşmesi gerçekleşmiştir. 7 Ocak 1946 tarihinde yapılan bu görüşmeden sonra Demokrat Parti (DP) resmen kurulmuştur.

Halk için yeni yabancı bir kelime olan “demokrat” kelimesini telaffuz edemeyen halk “demokrat” yerine “demir kırat” demeyi tercih etmiştir. DP'den ise “Demir Kırat Partisi” olarak bahsetmişleridir (Çavdar, 2000: 21). Halk, “demir Kırat” ifadesini benimsemişti. DP'nin devamı niteliğinde kurulmuş olan Adalet Partisi ve Doğru Yol Partisi “Kırat” sembolünü amblem olarak kullanmıştır.

Dörtlü takrirden sonra yaşanan gelişmelere bağlı olarak DP'nin resmen kurulması, İsmet İnönü başta olmak üzere bir kısım CHP'liler arasında ve kamuoyunda olumlu karşılanmıştır. Zaten CHP tarafından belirli iki nedenle muhalefet teşvik ediliyordu. İlk olarak, muhalif bir partinin kurulmasıyla, CHP totaliter bir parti olduğuna dair eleştirilere cevap vermiş olacaktı. İkincisi de CHP'liler, memnun olmadıkları ve partiyi için için zayıflatan bazı unsurlardan kurtulmuş olacaktı. Fakat DP'nin kurulduktan kısa bir süre sonra muvazaa partisi olduğuna dair yoğun eleştiriler başlamıştı. Sözü edilen eleştirilerin temel sebebi, DP'nin resmen kurulacağı bilgisini, 1 Aralık 1945 tarihinde basına ileten Celâl Bayar'ın sonraki süreçte, Çankaya'da Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmesinden kaynaklanmaktaydı. Celâl Bayar ve İsmet İnönü arasında yapılan görüşmelerde iktidar partisi CHP ile kurulacak DP arasında önemli bazı noktalarda anlaşmaya varıldı. İrticaya taviz vermemek ve Atatürk'ün belirlediği cumhuriyet ilkelerinden ayrılmamak, sözü edilen iki noktadır. Taraflar dış politika alanında da aynı doğrultuda davranma kararına varmıştır. Ayrıca yeni kurulacak partiye CHP'nin engel olmaması üzerinde de anlaşmaya varıldı. Böylece biraz da zorunlu girilen ve Türkiye açısından çok önemli sonuçlar vermesi ümit edilen demokrasi süreciyle İsmet İnönü hayalindeki kontrollü bir muhalefetle girme hedefine ulaşılmış oldu. Zorunlu olarak geçilmesi gerekli çok partili siyasî sistemdeki temel ana muhalefet partisi konumunu alması için kurulan DP, tam anlamıyla CHP kontrolü altında olmayan ancak onlara yakın siyasî görüşle hareket edebilecek bir parti olarak, 7 Ocak 1946 tarihinde resmi olarak kurulmuştur. DP'nin kurulduktan sonra, CHP'nin sert otoritesinden ve baskısından bıkan halkın, ayrıca ekonomik sıkıntılar içinde olması, birçok kimsenin DP'nin etrafında toplamasına yol açmıştır. Ülke genelinde birçok şube açan DP'nin teşkilatlanması, kısa süre içinde genişlemiştir.

Parti kurulduktan sonra DP'liler, bir sınıfa ait parti olarak kategorize edilmekten sakınma kaygısı taşımaktaydılar; ancak bu konuda olumlu bir tutum almadan, partiler arasında farklar bulunmadığı iddiasına karşı savunmasız kaldılar. Sözü edilen iddiayı sürekli yalanlarken, inandırıcı farklılıkları öne çıkarmayı asla başaramadılar. Bu durum, DP'lileri eleştirme, şikâyet etme ve iktidardaki partiden sürekli taviz isteme olumsuz politikasına zorlamıştır. CHP'liler ise, muhalefetin sırf eleştiri olsun diye hükümeti eleştirdiğini, hiçbir konuyu gündeme getirmediğinin iddia ettiler. DP'nin bu olumsuz politikaları, demokrasi deneyimine kötü bir başlangıçla yaşanmasına ve partiler arası ilişkilerin keskinleşmesine neden olmuştur.

Takvimler 27 Mayıs 1960'ı gösterdiğinde DP milletvekilleri tutuklanmış, DP'nin siyasi durumu tam anlamıyla değişmişti. DP milletvekillerini yargılamak amacıyla "Yüksek Adalet Divanı" adında Yassıada'da bir mahkeme kurulmuştu. Davaların bittiğinde mahkeme, DP'nin 15 milletvekiliyle ilgili idam cezası verdi. MBK ise idam cezalarından üçünü onayladı. Yaşlı olduğundan dolayı Celal Bayar affedilmişti. (Kongar, 2002: 157)

Adalet Partisi, Merkez sağda DP'nin devamı olma özelliğine sahip olarak kurulan ilk partidir. Yassıada duruşmalarının devam ettiği süreçte "Adalet" adının verilmesi elbette bir tesadüf değildi. Bu isim alınarak DP tabanına bir mesaj iletmek istenmişti (Kuru, 1996: 13). Ali Fuat Başgil, Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy, AP'ye Genel Başkan olma tekliflerini kabul etmemişlerdi. (Demirel, 2004: 32; Öymen, 1986: 324) Ankara'da 8 Eylül 1960 tarihinde Şinasi Osman ve on arkadaşı tarafından gerçekleştirilen toplantıda, DP'nin devamı niteliğinde bir parti kurulmasına amacına yönelik bir prensip kararı alınmıştı. Genel başkan olarak Gümüşpala isminde karara varılmıştı. (Yalansız, 2006: 33-34).

AP'nin kuruluş çalışmaları, İstanbul'da 3 Şubat 1961 tarihinde İpek Palas Oteli'nde başlamıştı. AP kurucuları 3 DP'li, 4 asker kökenli ve 4 Köylü Partili olmak üzere üç ayrı gruptan ve 11 kişiden oluşmuştu. (Yorgancıoğlu, 2000: 45-93). DP'lilerin, AP'nin örgütlenmesinde büyük faydaları olmuş, parti teşkilatı oluşturulurken zorlanmamışlar ve engele takılmamışlardır.

2.4.2. Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi

12 Eylül 1980 darbesinin ardından Türkiye üç sene darbeyi yapan kuvvet komutanları tarafından oluşturulan Milli Güvenlik Konseyi tarafından yönetilmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinden daha uzun bir süre ara rejimle yönetilen ülkede darbe öncesinin en büyük sorunları olan sağ – sol çatışmaları ve karaborsacılık sona ermiştir. 1980 darbesi halkın büyük çoğunluğu tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmamıştır. Özellikle on seneyi aşkın süredir devam eden çatışmalarda sağcı ve solcu sayısı binleri aşan gencin ölmesi, ülke genelinde bu çatışmanın durması üzerine askeri müdahale orta ve alt sınıf aileleri memnun etmiştir bile denebilir. Darbe öncesinde birçok temel ihtiyacın piyasada bulunamaması da hemen olmasa da kademeli bir şekilde sona ermiştir.

AP ve ANAP merkez sağ siyasette yer almışlardır. Merkez sağdaki partilerin muhafazakâr, milliyetçi, liberal ve demokrat bir ideoloji sahibi oldukları görülmektedir. Bu özellikler, AP ve ANAP'ta da görülmektedir. Muhafazakârlık, İki partide ayrı birer hizip

olarak mevcut olmuştur. Dört farklı siyasal eğilimi bünyesinde taşıması, ANAP'ın muhafazakâr kimliği bakımından en önemli zorluğudur. ANAP'ın siyasi kadrosu sadece eski AP değil, MHP ve MSP kökenli isimlerden oluşmaktaydı. Özellikle ANAP, bürokraside bir kadrolaşmaya gitmesi ve gerçekleştirdiği eğitim politikası ile toplumun bünyesinde artmasına muhafazakârlığın katkı sağlamıştır.

2.4.2.1. Türk Siyasal Arenasında Anavatan Partisi

1983 seçimlerine girilirken Milli Güvenlik Konseyi aldığı bir kararla seçimlere üç partinin girmesini sağladı. Üç parti de rakamlarını tamamlamış olarak seçimlere katılma hakkını elde etmiş bulunuyorlardı. Bunlar, askeri rejimin kendisine inanılan ve iktidarda görmek istediği Milliyetçi Demokrasi Partisi ile sol parti olarak HP ve ANAP idi.

6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerde Anavatan Partisi oyların %45,1'lik kısmını almak suretiyle 211 milletvekili kazanmış ve tek başına iktidar olmuştur. Halkçı Parti %30,4 oyla 117 milletvekili kazanarak ikinci parti olmuştur. Darbe yönetiminin devam partisi olarak nitelendirilebilecek olan Milliyetçi Demokrasi Partisi ise %23,2 oranında oy almış ve 71 milletvekili kazanabilmiştir. 13 Aralık 1983 günü yeni hükümet kuruldu. I. Turgut Özal hükümeti olan bu kabine Türkiye'de birçok ekonomik ve sosyal değişimi gerçekleştirmiştir.

ANAP, muhafazakârlığı benimseyen ve merkez sağda yer alan partiler içinde, programında ve tüzüğünde muhafazakârlığı tanımlama çalışmasına giren ilk partidir. Merkez sağda yer alan diğer partiler, görüşlerini muhafazakârlık yerine milli ve manevi değerler kavramını kullanmak suretiyle açıkladılar. 1989 yılında Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla ANAP'ta Mesut Yılmaz isminin öne çıktığı görülmektedir. Özal sonrasında dört eğilim terk edilmiştir. ANAP'ın siyasi kimliğinde Turgut Özal sonrasında liberalizm ağır basmıştır. Turgut Özal'ın ANAP'ın milliyetçi ve muhafazakâr siyasi kimliğinden ayrı düşen bir siyaset anlayışı benimsemiştir (Safi, 2007: 272-274).

2.4.2.2. Doğru Yol Partisi

Türkiye Anavatan Partisi ile ekonomik ve sosyal büyük dönüşümler geçirirken merkez sağın 1980 öncesi temsilcisi olan kadrolar siyaseten boş durmuyorlardı. 1983 seçimlerine Milli Güvenlik Konseyi vetosu ile sokulmayan Doğru Yol Partisi'nin siyasi faaliyetleri devam ediyordu. Süleyman Demirel'in siyasi yasaklı olması sebebiyle partinin genel

başkanlığını görevini Hüsametdin Cindoruk üstlenmişti. Türk siyaset tarihinde ilk kez merkez sağda büyük partinin yanı sıra güçlü bir alternatif vardı. Adalet Partisi döneminde Demokratik Parti'nin ikinci merkez sağ partisi konumu halk tarafından kabul görmemiştir. Bu tablo 28 Eylül 1986 tarihinde yapılan ara seçimler ile net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yapılan seçimlerde Anavatan Partisi'nin %45 olan oyu %32'ye gerilemiştir. Boş olan 11 milletvekilliğinin 6'sını kazanabilmiştir. Doğru Yol Partisi ise %23,5 oy alarak 4 milletvekili kazanmıştır. %22 oy alan, Sosyal Demokrasi Partisi ile Halkçı Parti'nin birleşerek kurduğu Sosyal Demokrat Halkçı Parti ise 1 milletvekili kazanmıştır. 1986 seçimlerine giden süreçte siyasi yasaklı olmasına rağmen Süleyman Demirel aktif bir siyaset izlemiştir. Siyasetin sağ – sol çatışması kapsamında ayrılması ve tekrardan gerçek ekonomi üstüne inşa edilmesi Demirel'in siyasetinin hız kazanmasına katkı sağlamıştır.

Demirel, Zincirbozan'a gitmeden bir gece önce İsmet Sezgin ve Necmettin Cevheri'yi evine çağırarak, yeni bir partinin kurulması için hazırlıklara başlanmasını söyledi. Demirel, 2 Haziran günü Zincirbozan'a giderken, yanında arabada Necmettin Cevheri, Saadettin Bilgiç, Nahit Menteşe ve İsmet Sezgin bulunmaktaydı. Yaklaşık 9 saat süren bu yolculukta partide kimlerin görev alacağı, kimlerle görüşüleceği, program ve tüzük ile ilgili çalışmaların nasıl yapılacağı belirlendi. Saadettin Bilgiç, yeni kurulacak parti için “Milli İrade Partisi” ismini söyledi. Bu isimden vatandaşların telaffuzda zorlanacakları düşünüldüğü için vazgeçildi. Demirel, “Doğru Yol” ismini söyledi. Doğru Yol, yeni bir isim olduğu için yadırgandı ve hiç kimse bir görüşte bulunmadı. Doğru Yol ismi, Zincirbozan'da benimsendi.

BTP'nin kapatılması üzerine DP-AP çizgisinin devamı olarak, 23 Haziran 1983 günü Doğru Yol Partisi kuruldu. MGK üyeleri, hükümet üyeleri ve İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere DYP'nin kurulmasını istemediler. DYP'nin il ve ilçe başkanları, askeri idarenin mensupları tarafından parti kurma çalışmalarına katılmamaları konusunda tehdit edildiler. 1983 tarihli DYP tüzüğü 13 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda (genel Esaslar) partinin kuruluşu, amacı ve anlayışına değinilmiştir. Partini temel kuruluşlarına dördüncü kısımda yer verilmiştir (DYP Tüzüğü, 1983: 3-16).

2.5. 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrasında Merkez Sağda Partileşme

Çatışma ortamının sona ermesi ülkenin hemen her yerinde sıkı yönetim ilan edilmesi ve yasadışı örgütlerin üzerine sert bir şekilde gidilerek ortadan kaldırılmaları sayesinde

olmuştur. Darbe yönetiminin sınırsız yetkisi ve hukuk karşısındaki sorumsuz durumu bu sürecin çabuk ve başarılı olmasını sağlamıştır. Ekonomik alanda düzelmeler ise darbe ile ortadan kaldırılan VI. Süleyman Demirel hükümetinin 24 Ocak kararları çerçevesinde süregelen ekonomi politikaların devam ettirilmesi ile olmuştur. Darbe sonrasında emekli Oramiral Bülend Ulusu tarafından hükümet kuruldu ve bu hükümette darbe öncesi Adalet Partisi iktidarı döneminde Başbakanlık Müsteşarı olan ve 24 Ocak kararlarının mimarı olarak tanınan Turgut Özal'ın Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı yapılması, ekonomi yönetimi açısından istikrarı getiren bir etken olmuştur. Seçim sürecine doğru giden bir azınlık hükümetinin tam anlamıyla cesaretle uygulayamayacağı 24 Ocak kararlarının askeri darbe hükümetinin sorumsuzluğu, eleştirilemezliği ve sınırsız yaptırım gücü sayesinde planlandığı şekilde uygulanması ile Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçişini bu süreçte tamamlamıştır.

2.5.1. 27 Mayıs Sonrası Partileşme

27 Mayıs ile birlikte Milli Birlik Komitesi'nin 1 sayılı kararıyla TBMM fesh edilmiş, TBMM'nin bütün hak ve yetkileri MBK'ye devredilmiştir. 27 sayılı tebliğ ile Cemal Gürsel'in Başbakanlığında 3 asker ve 14 sivilden oluşan MBK Hükümeti kurulmuş, DP kapatılmıştır. Bu tarihten sonra Anayasayı ihlalle suçlanan DP, aynı isimle açılmayacaktı (Çavdar, 2000: 118).

13 Ocak 1961 yılına gelindiğinde siyasi eylemselliklerin önü yeniden açılmıştır. DP'nin kapatıldıktan sonra DP'nin oylarını elde etmek amacıyla, merkez sağda 11 Şubat 1961 tarihinde Ragıp Gümüşkaya'nın genel başkanı olduğu Adalet Partisi, 13 Şubat tarihinde de Ekrem Alican'ın genel başkanı olduğu Yeni Türkiye Partisi kurulmuştur (Teziç, 1976: 300). Anayasa'nın halk oyuna sunulması, siyasi partiler kurulduktan sonra en önemli gelişmeydi. 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oylamasına sunulmuş olan Anayasa, %61,7 evet oyu alarak kabul edilmişti. Halk oylamasında evet oyu verenlerin sayısı 6.348.191 iken; hayır oyu verenlerin sayısı ise 3.934.370'te kalmıştı. Anayasa oylaması sırasında AP, "Hayırda hayır vardır" sloganı ile Anayasaya karşı propaganda yapmıştı. YTP ise Anayasa'nın kabul edilmesi yönünde propaganda yapmayı devam ettirmişti (Çavdar, 2000: 107-120).

DP tabanının büyük bir kısmı AP'ye kayıyordu. Öte yandan YTP, Adnan Menderes'in avukatlarından Talat Asal, Burhan Apaydın ve Orhan Apaydın'dan başka Menderes'in oğlu

Yüksel Menderes'in de partilerine katılımını sağlamıştır. YTP, Doğu Anadolu'nun ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin geri kalmış bölgelerinde bulunan seçmenleri yanına çekmeyi başarmıştır. 1961 yılında yapılan seçimlerde, YTP'yi toprak ağaları, büyük arazi sahipleri desteklemiştir. YTP, Doğuda ağa ve tarım burjuvazisinin, büyük toprak sahiplerinin güçlü olduğu kentlerde başarı kazanmıştır (Çolak, 1997: 251). YTP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da başarı kazanmasında, YTP'ye mahalli liderlerin destek olmaları etkili olmuştur (Teziç, 1976: 310).

2.5.2. 12 Eylül Sonrası Partileşme

12 Eylül Darbesi, esasında, 1970'lerde yaşanan sınıflar arası mücadelesinin ve birikim rejimi krizinin bir sonucudur denilebilmektedir. Temel olarak bu darbenin kökenleri, 1960'ların sonuna dek uzanmakta ve 1971 darbesi de, bu bağlamda, genel olarak kabul edildiği gibi, 12 Eylül'ün başarılı olmayan bir provası olarak değerlendirilmektedir.

1982 yılında Türkiye, yapılan birçok değişikliğe rağmen halen uygulamada olan, 1982 Anayasası ile tanışmıştır. Anayasa hazırlanma sürecinde kurulan Danışma Meclisi, oluşacak olan Kurucu Meclis'in ikinci kanadadır. Birinci kanat Milli Güvenlik Konseyi'dir ve aralarında karşılıklı sorumluluk ve eşitlik yerine ast – üst ilişkisi vardır. Danışma meclisi 160 üyeden oluşmuştur ve bunların 120 tanesi valiler tarafından önerilen adayların içinden Milli Güvenlik Konseyi tarafından seçilmiştir. 40 üye ise doğrudan Milli Güvenlik Konseyi tarafından seçilmiştir. Danışma Meclisi'ne üye olabilme şartları arasında 11 Eylül 1980 itibarıyla hiçbir siyasi partiye üye olmamak ibaresi vardır. Danışma Meclisi'nin açılmasına bir hafta kala bütün siyasi partilerin feshedilmesi, yeni yapılacak anayasaya siyasi partilerin etki edebilmesi olasılığının önüne geçilmesinin amaçlandığını göstermektedir. Danışma Meclisi açıldıktan sonra bir Anayasa Komisyonu hazırlanmıştır ve 1982 Anayasası bu şekilde ortaya çıkmıştır. Yapılacak olan referandum da anayasanın kabulünün yanında bir diğer madde de Milli Güvenlik Konseyi'nin Başkanı Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı olarak seçilmesidir. 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan referandumda 1982 Anayasası ve Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı seçilmesi %91.37 oyla kabul edilmiştir.

1980 darbesinden sonra yeniden seçim yapılmasına kadar süren üç senelik ara rejimin son yılında yaşanan siyasi partilerin kurulması ve seçimlere katılmalarının engellenmesi hususuna bu derece kapsamlı bir şekilde değinilmesinin amacı, 1980 yılında ülke genelinde büyük tepkilerle karşılanmayan hatta geniş kitlelerce destek gören darbe yönetiminin geldiği

noktayı tespit amaçlıdır. Siyasi parti örgütlenmelerine karşı bu sert tutum ve seçimlerde devamları olan Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin yaşadığı hüsrana, 1980 yılında darbenin hemen akabindeki toplumsal tepki ile örtüşmemektedir. 13 Eylül 1980 günü darbeye ve yöneticilerine karşı sempati beslenen toplumda, ilk seçimlerde tam tersi bir tepkinin yaşanmasının başlıca sebeplerinden birisi, darbe yönetiminin seçim kararı aldıktan sonra anayasası ve mevzuatı ile gelip merkezine hukuken oturduğu devlet yönetimini fiilen de bırakmamaktan yana aldığı tavrıdır.

Adalet Partisi'nin fiili olarak devamı niteliğindeki Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılması ve akabinde kurulan Doğru Yol Partisi'nin de seçimlere sokulmaması üzerine merkez sağ felsefenin bayraktarlığını yapmak Anavatan Partisi'ne düşmüştür. 24 Ocak kararları ile yeniden ekonomi ve üretim üzerine bir siyaset inşa etme eğilimine giren Adalet Partisi'nin darbe ile iktidardan indirilmesi üzerine gelen darbe yönetimi ekonomi politikalarını aynen uygulamıştır ve bu uygulamanın başına Adalet Partisi döneminin önemli bürokrati Turgut Özal'ı Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı olarak getirmiştir. Ara rejim sürecinde Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçiş ve ekonomik liberalizme evrilme sürecinde önemli yol almıştır. 1977 - 1980 yıllarını içine alan kriz, 1980'de 24 Ocak kararları ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile son bulmuştur. Ekonomi, 1981'de yapılan yeni düzenlemelerle farklı bir boyut kazanmıştır. Bu boyut, 1960'tan 1976'ya süren dışa bağımlı bir gelişim göstermiştir.

1980 – 1983 yılları arasında yeni ekonomik rejimin yaşattığı büyüme oranları, 1981'de %4.8, 1982'de %3.1 ve 1983'te ise %4.2 olmuştur. 1978 yılında büyüme %1.2 olarak yaşanmış, 1979 yılında Türkiye %0.5, 1980 yılında ise %2.8 oranında küçülmüştür. Enflasyon rakamları da iyileşmenin göstergesidir. 1978'de %47.2, 1979'da %56.8, 1980'de ise %115 olan enflasyon yeni ekonomik rejime geçiş sonrasında 1981'de %34, 1982'de %22 ve 1983'de %31.4 olmuştur. Yeni ekonomik rejim asgari ücretleri de ilk yıllarında önemli oranda yükseltmiştir. Mayıs 1981'de 3.600 TL olan asgari ücret 6.690 TL'ye, Ocak 1983'te de 11.100 TL'ye yükseltilmiştir (Duman, 2008: 312).

Türkiye büyük bir ekonomik devrim yaşarken, yeni ekonomik rejim merkez sağın yıllardan bu yana savunduğu ekonomik liberalizm çizgisine gelmiştir. 1980 darbesi ile iktidardan uzaklaştırılan merkez sağ; siyaseten kapatıldığı, yasaklandığı bir ortamda ideolojisinin temel ekonomik prensibinin hayata geçtiğine şahit oldu. 1983 seçimlerine girilirken Anavatan Partisi “dört eğilim” söylemi ile meydanlara çıkmıştı. Bu eğilimler

milliyetçilik, dindarlık, liberalizm ve sosyal demokrasydi. Anavatan Partisi ve Turgut Özal'ın siyasi tarihimize merkez sağ olarak nitelendirilmesinin sebeplerini 1983 seçimleri öncesinde değil, Turgut Özal'ın icraat yılları olan 1983 – 1991 yılları arasında aramak daha doğru olacaktır. 1983 seçimlerinde eskiden Adalet Partisi'ne oy vermiş seçmenin ekseriyetle Anavatan Partisi'ne oy vermiş olması, Anavatan Partisi'ni merkez sağ bir parti olarak nitelemeye yetmeyecektir. Zira bu yöntemle yola çıkılırsa aynı seçimlerde Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin aldığı %24 oyu siyasi skalanın herhangi bir yerinde bulunan seçmenler konumlandırmak mümkün değildir. Ancak Anavatan Partisi'nin neden merkez sağ olarak nitelendirildiği sorusuna cevap ararken 1983 seçimleri Türk halkının genel siyaset eğilimleri çerçevesinde incelendiğinde ipuçları bulmak mümkündür (Duman, 2008: 315-317) .

12 Eylül'den sonra merkez sağda kurulan ilk parti 16 Mayıs 1983 tarihinde Turgut Sunalp lideri olduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi'dir. 20 Mayıs 1983 tarihinde Ali Fethi Esener lideri olduğu Büyük Türkiye Partisi, Turgut Özal lideri olduğu ANAP kurulmuştur. ANAP kurulduğu gün, Necdet Calp liderliğinde Halkçı Parti (HP) de kurulmuştur (Cemal, 1986: 322-323) MDP kurucularının içinde yer alan Danışma Meclisi üyelerinden yedi tanesi, AP'li ve Süleyman Demirel'e muhalif kişilerdi. Sunalp'ten başka Eşref Akıncı, Musa Öğün ve Adnan Orel gibi asker kökenli kişiler de bulunmaktaydı. (Soysal, 1983: 2132) Demirel'in siyasi yaşamının bittiğini düşünen eski AP mensubu bazı kişiler, 12 Eylül yönetimi tarafından desteklenen parti olan MDP içinde yer almışlardır.

ANAP, merkez sağda MDP'den sonra kurulan diğer partidir. ANAP kurucusu Turgut Özal'ın siyasete girmesinde, Anayasa'nın geçici 4. maddesine olan güveni etkili olmuştur (Cemal, 1990: 23). 24 Ocak kararları hem Turgut Özal'a hem de Süleyman Demirel'e belli bir prestij kazandırmıştı. Demirel, Özal'ı alınan ekonomik tedbirleri anlatması için Genelkurmay'a göndermişti. Askerler, bu brifing sürecin Özal'dan etkilenmişlerdi. (Yaşar, 1990: 49). 12 Eylül'den sonra Bülend Ulusu'nun başbakan olduğu askeri hükümet kurulduğunda Turgut Özal'a Başbakan Yardımcılığı görevi verilmişti. Turgut Özal, istifa ettikten sonra ilk olarak Side'ye ardından da sağlık sorunlarını gerekçesiyle ABD'ye gitmişti. Özal, 1983 yılının Şubat'ında ABD'den döndü.

MDP, ANAP'tan başka merkez sağda kurulmuş olan üçüncü parti Büyük Türkiye Partisi (BTP)'dir. Süleyman Demirel, Büyük Türkiye Partisi (BTP)'nin kuruluş çalışmalarına yön verdiği gibi BTP kurucular listesini de hazırlamıştır. Büyük Türkiye

Partisi (BTP)'nin kuruluş çalışmalarını Ankara'da Mehmet Gölhan, İstanbul'da Hüsamettin Cindoruk yürütmüştür. Uzun tartışmalar ve teklifler sonrasında parti kurucusu Ali Fethi Esener olmuştur. Büyük Türkiye Partisi (BTP) ilk kurucular listesini Esener, Kenan Evren'e göstermişti. Kurucular listesinde Hilmi Fırat, Emin Alpkaya ve Vecihi Akın gibi kökeni asker olan önemli bireyler yer almaktaydı. Evren, bu listeye "Askeri karargah mı kuruyorsunuz?" diyerek itiraz etmişti. Daha sonra sözü edilen isimler, Büyük Türkiye Partisi (BTP)'nin kurucular listesinden çıkarıldılar. (Sümer, 1988: 6) Büyük Türkiye Partisi (BTP) kurulduktan bir gün sonra İhsan Sabri Çağlayangil başta olmak üzere 143 eski politikacı, bir törenle partiye katıldı. Bu katılım törenini ve sayıyı bir meydan okuma olarak kabul eden MGK, 31 Mayıs 1983 tarih 79 sayılı kararla Büyük Türkiye Partisi'ni (BTP) kapatınca partinin ömrü kısa olmuştur.

3. BÖLÜM

3. TÜRKİYE MERKEZ SAĞ SİYASETİ VE TURGUT ÖZAL

12 Eylül askeri darbesinin ardından, çok partili siyasi hayata yeniden 1983 yılında geçildi. Aynı yıl 6 Kasım 1983'te genel seçimler yapıldı. Seçimleri büyük bir halk desteği ile Özal'ın partisi ANAP 45,14 oy oranıyla kazandı. Özal'ın ileriye yönelik bir takım düşünceleri ve vaatleri vardı. İktidarı döneminde söyledikleri ve yaptıkları ile Cumhuriyet tarihinin en çok tartışılan başbakanlarından biri oldu.

3.1. Türkiye'de Siyasal Dönüşüm

XIX. ve XX. yüzyıl toplumsal ve siyasal değişim ile dönüşümün en yoğun yaşandığı dönemlerden biridir. XIX. yüzyılda Batı'da yaşanan sanayi devrimiyle ortaya çıkan değişim dalgası, yoğun bir kentleşme sürecinin de itici gücünü olarak kent kültürünün de yaygınlık kazanmasını yanında getirmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ortasından sonra iletişim teknolojilerinde yaşanan yenilikler, ulaşım araçlarında ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak yeni ilişki biçimleri ve ilişki ağları kurulmuştur.

Türkiye'de siyaset alanında ise özellikle XIX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren başlayan önemli değişimlerin yaşanmıştır. Türkiye'de 1808'de Sened-i İttifak'la başlayarak Tanzimat ve Islahat Fermanları'yla süren ve 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin ilân edilmesiyle ortaya çıkan değişim süreci 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet Dönemi ile beraber siyasal olarak belli bir çoğulcu anlayışın başlaması sürecine gelmiş ve Cumhuriyetin ilan edilmesiyle de yeni bir noktaya geçilmiştir. Fakat cumhuriyetin 20-25 yıllık ilk döneminde çok partili siyasal hayata geçiş denemeleri yapılmış olmasına rağmen başarılı kazanılamamış ve çok dar bir katılımla tek partili bir siyasal hayata geçilmiştir (Güven, 2016: 100).

Cumhuriyet döneminde, 1946 yılında çok partili siyasi hayata geçilmesinden bu yana Türkiye siyasal hayatında birçok önemli değişim yaşamıştır. Türkiye siyaset sahnesinin 1945-1960 arasındaki dönemine bakıldığında zaman partiler arasında hem ideoloji hem de parti programları arasında çok önemli farklılıkların bulunmadığı, mecliste ağırlıkları olan siyasi partilerin (CHP ve DP) sağ eğilime sahip partiler olduğu görülmektedir. Türkiye siyasi yaşamının 1945-1960 döneminin analizini yapan Karpat, 1945'ten sonra Türkiye'de kurulan siyasi partilerin başlıcalarının, tepki olarak zincirleme biçimde birbirini izleyen ve ilk olarak

CHP'nin içinde başlayan bazı fikir ayrılıkları ve bölünmeler sonucu doğduğunu, sözü edilen fikir ayrılıklarının ilk olarak milletvekilleri arasında başladığını; böylelikle siyasi partilerin de halk içinde değil, doğrudan TBMM'de kurulmuş olduğunu ifade etmektedir. Partiler arasındaki çekişmelerin ise genellikle ideoloji farklılıklarından değil, bireysel mücadelelerden kaynaklandığını ifade eden Karpat, bu dönem siyaset anlayışının özelliklerini şöyle açıklamaktadır:

“Türk siyasi partileri, 1961 yılına kadar belli bir sosyal sınıfı temsil etmez, kuramsal olarak bütün milleti temsil etme hedefini güderlerdi. Bu sebeple, bir sınıf temeli üzerine kurulmuş olan küçük siyasi partileri hoşnutsuzlukla karşılarlar. Bundan dolayı Türkiye’de bütün siyasi partiler, muhafazakâr, gelenekçi fikirleri temsil eden orta yolcu partilerdi. Türkiye’de 1961’e kadar partilerin birbirlerine benzeyişinin baş sebebi aralarında gerçekten ana sorunlar üzerinde görüş farklılıklarının mevcut olmamasıdır. Böyle sorunlar olsaydı, sonuçlar da değişik olurdu. Türkiye’de mevcut büyük siyasi partilerin programlarının hepsi, devletçilik bir yana bırakılırsa, herhangi bir belli iktisadi ve toplumsal kurama dayanmazdı (Karpat 2008: 513-514). Eskiden Türkiye’de siyasi partilere kişiler hâkimdi: programı ne olursa olsun, parti, liderine tabi olur. Politikası da liderin görüşlerine, mizacına, karakterine göre biçimlenir. Siyasi partilerde şahsiyet kavgaları ya lidere tamamen boyun eğmekle veya asilerin partiden ihracıyla sonuçlanmaktadır” (Karpat 2008: 515).

1960-1980 döneminde 1961 Anayasası'nın hukuki düzleminin sağladığı düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, o dönemde yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeler ile çoğulcu ortam, siyasal partilerin yapısında ve işlevinde birçok önemli değişime neden olmuştur. Siyasi partilerinin bu dönemde, 1960'tan önceki döneme göre ideoloji, temsil ve örgütlenme bakımından net bir şekilde ayrıştıklarını söylemek mümkündür.

Özgürlük ortamının yok olduğu ve Türkiye siyasetinin en önemli kavşaklarından biri olan 1980 askeri darbesinden sonraki süreçte, siyasal yaşam yeni baştan düzenlenmiştir. Sözü edilen dönemde ideolojik bağları günden güne zayıflayan siyasal partiler, belli bir dönüşüm yaşamıştır. Siyasal yelpazenin sağında ya da solunda yer alan partiler her geçen gün merkeze kaymaya ve kitle partileri (tüm seçmenleri hedefleyen/catch all parties) olarak seçmenlerin tamamına hitap etmeyi amaçlamışlardır. Turgut Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi'nin (ANAP) bunun en güzel örneklerinden biridir; ANAP sloganlarında

herkesin partisi olduklarını ve dört eğilimi birleştirdiklerini öne sürmüştür. Bu süreçte merkeze yaklaşmayan partiler ise “marjinal parti” olarak nitelendirilmiştir.

12 Eylül sonrasında Türkiye’de siyaset, lider odaklı hale gelmeye başlamıştır; 12 Eylül darbesi sonrasında çıkarılan Partiler Kanunu’nun parti liderlerine büyük yetkiler vermek suretiyle milletvekili adaylarının tespit edilmesini tamamen onlara bırakması bunun temel nedenidir. Özal, bu kanunun verdiği imkanı kullanarak 1983 seçimlerinde parti adaylarını kendisine yakın birkaç kişiyle beraber tespit etmiştir. Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi (ANAP), hem parti yapılanması hem de seçimlerde belirledikleri seçim stratejisiyle yukarıda belirtilen catchall partiler için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Dört eğilimi birleştireceğini iddia eden Özal’ın ANAP’ı ilk kez katıldığı genel seçimlerde farklı ideolojik eğilimlerdeki kitlelerinden çok sayıda oy alarak tek başına iktidar olmayı başarmıştır (Güven, 2016: 101).

3.2. Turgut Özal’ın Düşünce Yapısı ve 1983 Sonrası Uygulamaları

1980 darbesiyle etkin olan anti-siyasetçi ve otoriter tavır, ANAP tarafından Özal ile kullanılarak, Türkiye siyasal hayatına ve ekonomisine dair yeni sağ dönüşümler hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda ANAP’ın politik faaliyetlerini tespit eden ise, 1960-1980 döneminde ‘komünizm tehdidi’ üzerinden şekil alan “devletin bekası” probleminin darbeye çözümlenmesinden dolayı devlet odaklı eski partilerden uzak “anti-siyasetçi”, “reformcu”, “sivil” bir söylemle ekonomist vurgu öne çıkmıştır (Özkazanç, 1996: 1219-1221).

“Turgut Özal, ANAP’ın kuruluşundan itibaren, merkez sağ siyasetini, mağdurlar – mazlumlar söyleminden çıkartarak güçlüler söylemine dönüştürmüştür. Hatta bu söylem farklılığının, ANAP ve Özal’ın başarısının temel kaynaklarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Özal, Cumhuriyetin başından itibaren, sağ siyasetin meselesi olan Batılı-laik-şehirli kültürel statükodan şikayetçi olmak yerine, onu tanımadığını ilan ederek burjuva tanımını dönüştürmeye çalışma çabasına girişmiştir. Seçkinliği ya da burjuvalığı alışılmışın dışına çıkarmak suretiyle bir bakıma ‘alaturkalaştırdı’ ve kültürel yabancılaşma kavramını merkez sağ siyaset anlayışın önemli temalarından biri olmaktan çıkardı” (Özkazanç, 1996: 1209-1211).

3.2.1. Özal'ın Siyaset Anlayışı

Türkiye'nin çağdaş medeniyetler hedefine/seviyesine ulaşabilmesi için teknolojik ve ekonomik bakımdan Batılı ülkelerle rekabete girebilecek düzeye gelmesi gerektiğini iddia eden Özal, o güne dek bu hedefe ulaşmak için yanlış stratejilerin uygulandığı ve bu bakımdan da kısa vadede Türkiye'nin yeni bir siyaset stratejine ihtiyacı olduğunu düşünmüştür.

Özal'ın muarızlarına (Sosyalistler-Kemalistler) göre ise, gerçekte bu dönüşüm ve değişimin hedefinde Kemalizm, resmi yani ideoloji vardır; Özal, Türkiye'nin ulusal ve laik yapısını değiştirerek siyasal İslam'a ve bölgesel/etnik taleplere bir bakıma kapı açmıştır. Halbuki Özal, dünyada yaşanan gelişmelerden habersiz olan, ancak resmi ideolojinin arkasına sığınıp siyaset yapma geleneğini sürdüren kesimlerin başında solcuları görmüştür. Onun yaklaşımına göre sol entelijansiya, Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet inkılâpları arkasına saklanarak sağdaki siyasal iktidarları yıllarca psikolojik ve düşünsel bir baskı altına almış ve bu alanda da belli düzeyde başarı kazanmıştır. Fakat hükümet olarak böyle baskılara karşı direnmeye gayret ettiklerini ve direnebildikleri kadar da de ülkeye hizmet ettiklerini ifade eden Özal, sol entelijansiyasının hücum ve tehditlerine karşın rağmen icraat yapmakta başarı gösterdiklerini ileri sürmüştür (Özal, 2010: 22). Bundan dolayı Özal, solcuları statükocu ve değişime karşı olmakla, dünyayı anlamamakla suçlarken, esasında o güne dek uygulanan resmi politikaya ve bu bağlamda da resmi ideolojiye/Kemalist felsefeye eleştiri getirmiştir.

Özal, bir taraftan bireyi öne çıkararak, devletin yetki alanlarına sınırlama getirilmesi ve bürokrasinin müdahaleci anlayışının azaltılması gerektiğini savunmuş diğer taraftan da milliyetçi ve muhafazakâr değerlerle “devlet sadık-toplumcu” bir yaklaşımı ön plana çıkarmıştır. Ayrıca gelir dağılımı konusunda farklı toplumsal kesimler arasındaki mevcut dengesizliği gidermek amacıyla sosyal adalet ilkesine önem vermiştir.

Özal'ın siyaset felsefesi, liberal-muhafazakâr ve anti-devletçi (birey merkezli) bir anlayışa sahipti. Bu anlamda Özal, Türk modernleşme sürecinde özellikle devletin faaliyet alanlarını daraltmış, gelişmenin lokomotifini olmaktan çıkarmaya gayret etmiş ve aynı zamanda bu gelişme ve değişimin merkezine bireyi koymak istemiştir. Bunun için devletin birçok alandan çekilerek bu alanları özel sektöre bırakmasını, siyasi çalışmalarını da seçkin bazı kesimlerin (sol aydınlar-Kemalist bürokratlar) tekelinde bir uğraş olarak değil, millete hizmet etmek için siyasete giren herkesin bir hakkı olarak kabul etmiştir. Özal, bu yeni

siyasi yaklaşımla; Kemalizm'deki modernleşme hedefini “çağ atlamak” sloganı kullanarak devralırken, bir yanda liberalizmin girişimcilik ruhunu ve rekabetçi bireyi, diğer yandan muhafazakârlığın geleneksel ve dini değerlerini öne çıkarmaya çalışmıştır (Oral ve Erdoğan, 2014: 39).

Özal, bireyin kimlik kazanma sürecinde devletin bir engel teşkil etmemesi gerektiğine inanmaktadır. Bu çerçevede Türk siyasi kültüründe bulunan “devlet baba” anlayışını tamamen reddetmektedir. Cumhurbaşkanlığı dönemi içinde Turgut Özal, bu konuda şunları ifade etmektedir: “Bir kısım insanımız, devleti baba olarak görmeye devam ediyor. Çok yanlış. Modern bir ülkede artık devlet, baba olarak görülüyor. Bu iş geçmiştir. Çünkü baba olarak gördüğünüz zaman benim bir tabirim var, eline bir gün sopayı alır sizi döver; bir şey diyemezsiniz...” (İzmir Ticaret Odası, 1992: 14). Turgut Özal'a göre, devlet ve millet soyut kavramlardır, ontolojik ve somut olan temel varlık bireydir. Yayla'ya (2005: 585) göre Özal: “Menderes'in öldürüldüğünden bugüne kadar, devleti bir amaç değil, araç olarak gören ve bunu söz ve icraatlarıyla ortaya koyan yegâne siyasetçidir”. Özal, hiçbir zaman kendisi için liberal ifadesini kullanmamış olsa bile, görüşleriyle bürokrasinin etkinliğinin en düşük düzeye getirildiği liberal devleti simgeleyen ABD ve İngiliz devlet sistemini örnek model olarak kabul etmektedir. Özal, devletçiliği her zaman eleştirmiş, Fransız bürokrasisini ağır bir sistem olarak göstermiştir.

Türk siyasal kültüründe önemli bir yeri olan, devletin kutsal olduğu düşüncesinden vazgeçilmesi gerekli olduğuna vurgu yapmakta ve devlete sınır getirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda, belediyelere daha çok yetki verilmesi, adem-i merkeziyeti esas alan bir yapının tercih edilmesi, yönetim kademesinde mahalle sakinlerinin etkin olmaları gerektiğine inanmaktadır. Özal'a göre sağlık, eğitim, yol ve su gibi sosyal hizmet alanlarında birçok yetkinin merkezi hükümetten alınarak mahalli idareye bırakılması gerektiğini savunmuştur (Uluç, 2014: 118). Bunun gereği olarak, merkezi yönetim etkinliğini azaltmak ve Türkiye yerel yönetimleri güçlendirmek amacıyla önemli bazı -mali özerklik gibi- maddelerine çekince koymakla birlikte “hizmette halka yakın olması ilkesi” göz önünde bulundurularak hazırlanan “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”nı 1991 yılında 3723 sayılı yasayla onaylamıştır¹. Fakat tarih sahnesinde liderlerin sözleriyle eylemleri her zaman birbirini tutmamıştır. Özal'ın bu söylemlerinin yanında merkezi otoritesini kullanarak yerel muhaliflerine karşı baskı unsuru oluşturduğu da görülmüştür.

¹Resmi Gazete, 21 Mayıs 1991, Sayı: 20877

Özal, siyaset retorliğini dikotomilere dayalı bir söylem üzerine oturtmuştur. Neredeyse bütün konuşmalarını, “eski-yeni”, “söz-eylem”, “çağdaş-çağdışı”, “geleneksel-modern”, “konuşmak-icraat yapmak” gibi kavramsal ve söylemsel karşıtlıklara dayandırmış, 12 Eylül’ü de, bu anlamda Türk siyasetinin karanlık bir dönemden aydınlık bir döneme geçiren tarihsel bir an olarak görmüştür. Onun açısından, 12 Eylül öncesinde; geri kalmışlık, fakirlik, anarşi, terör, sağ ve sol kavgası varken, 12 Eylül sonrasında, barış ve huzur, varlık ve zenginlik, gelişme ve kalkınma vardır. Bu anlamda Özal liderliğinin, “1980 öncesi siyasal söylem ve liderlikle arasında net bir farklılık koyduğu görülmektedir: ekonomiyi odağına yerleştiren söylem çerçevesi, slogancı zihniyet ile icraatçı zihniyet, siyasal çatışma yaratan ile uzlaşma arayan, hayalcilik ile gerçekçilik, ülke gerçeklerini bilen ile bilmeyen arasındadır. Sosyalist solu hayalci/slogancı/ülke gerçeklerinden habersiz olmakla mahkûm eden Özal, çatışmacı siyaset anlayışını ise sola olduğu kadar sağa da teşmil etmekteydi.” (Duman, 2005:161). Özal’ın böyle bir söylemi geliştirme ihtiyacını hissetmesinin ana nedenlerinden biri de, hiç şüphesiz ki, Anavatan ideolojisi ve seçmen kitlesinin büyük çoğunluğunun merkez sağdan olmasıdır. Çünkü bilindiği gibi Türk siyaset yelpazesinin ekseriyetini milliyetçi ve muhafazakâr eğilimli seçmen kitlesi oluşturmaktadır ve bu temelde siyaset yapan birkaç parti bulunmaktadır (Özal, 2010: 35).

İktidarı boyunca siyasal reklam faaliyetlerini profesyonel bir şekilde yürüten ANAP, Türkiye’de diğer siyasi partilere bu konuda öncülük yapmıştır. 1983 yılında siyasal reklam verme yasağının kaldırılmasıyla 6 Kasım 1983 Genel Seçimlerinde çeşitli gazeteler parti ve liderini tanıtmaya yönelik reklam çalışmaları yapmıştır. 1983 yılında ANAP 1983 Genel Seçimleri, 1984 Yerel Seçimleri, 1986 Ara Seçimleri ve 1987 Genel Seçimlerinde iktidar olabilmek için farklı siyasal reklam etkinliklerine başvurmuştur. Özal’ın medya araçlarını politikasının bir parçası haline getirmiş olmasının ve bunları kullanmasındaki ustalığının en önemli göstergelerinden biri ilk defa Özal tarafından uygulanmış olan “İcratin İçinden” gibi bir programdır. Bugün de değişik adlarda ve biçimlerde (Ulusa Sesleniş gibi) süren bu format politik konuşmayı, politikanın önemli enstrümanlarından biri haline getirmiş ve bu tarz bir halka hitap biçiminin oluşumunun öncüsü olmuştur (Duman, 2005: 150).

Siyasi hayatı boyunca, resmi ideolojinin hassasiyetlerini ve özelliklerini paylaştığını gösteren herhangi bir beyanı ve de tutumu olmadı. Özal, statükonun anayasal bekçisi olmak istemediği gibi, kafasında oluşan siyasal program çerçevesinde statükoyu dönüştürme çabası taşıdığını da birçok kez hissettirmiştir. Devleti küçültme düşüncesinde başarı

kazanamadıysa da Özal, “devlet baba” imajının değişmesi konusunda etkili olmuştur (Uluç, 2014: 119).

3.2.2. Özal’ın Ekonomi Anlayışı

1983-1991 yıllarında, ANAP’ın tek parti olarak iktidarda olduğu “24 Ocak Kararları”yla temeli atılan liberal ekonomi politikalarına rağmen, Tevfik Çavdar’a (2000: 281) göre Özal ve partisi ANAP politik yaklaşım olarak baskıcı ve tutucu bir yapıya sahipti. Seçimlerden önce seçim kanunları ile ilgili yaptığı değişiklikler ve siyasi yasakların kaldırılması konusundaki tavrı, piyasada ve ekonomide liberalleşme eğilimleri ortaya koyan ANAP’ın, politik istikrar disiplin ve otorite konusunda muhafazakâr eğilimlere de sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Nitekim “Yeni Sağ”ın Türkiye temsilcisi olarak ANAP’ın algılanmasının arkasında da bu muhafazakâr ve liberal değerleri kendine has bir biçimde harmanlaması yatmaktadır (Çolak, 1997: 405).

Ticaret Politikası Ticaretin Liberalleşmesi, İthalat Rejimi

1980’den önce ve sonra ithalat rejimini karşılaştırıldığı zaman, Türkiye yerli endüstriyi çok fazla korumak suretiyle koruma altında sanayileşme hedefinde olan ithal ikameci gelişim stratejisini izliyordu. İstenilen koruma; ithalattaki miktar kısıtlaması, aşırı değerli kambiyo oranlar ve yüksek gümrük tarifeleri ile sağlanmıştır. 1980 yılından sonra piyasa bağımlı ihracat gelişimine karşı uygulanan gelişim stratejisinde ortaya çıkan değişiklik ihracatın, özellikle üretim ihracatının önemine vurgu yapmıştır. Bundan dolayı bu dönem ihracat artırımını amaçlayan bir dizi proje için çaba harcanmıştır (Taşkın ve Yeldan, 1996: 159,).

İthalatı önceden alınacak izne bağlı ürün sayısı 1137’den (1984) 33’e (1988) düşürülmüş ve 1990’da tamamıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Fon listesi adındaki bu ürünler serbestçe ithal edilebiliyor, ancak konut fonu için özel bir kesinti yapılıyordu.

İthalat sistemi reformunda yapılan ekonomik ayarlamaların bedeli olarak hükümet, ithal edilen bazı ürünlere ve yerli mallara uygulanan üretim vergisi yerine neredeyse her ticari mala katma değer vergisini (KDV) uygulaması getirmiştir. Dahası orta gelirli ve fakir ailelerin konut inşalarını finanse etmek için bazı ithalat alanlarına konut fonu vergisi adında yeni bir vergi konuldu. Buna ek olarak, ithalata “kaynak kullanımı destekleme fonu vergisi” ve “destek ve fiyat istikrarı fonu vergisi” adında iki vergi daha konuldu. Ardından 1985-92

yılları süresince konut fonu vergisi ve ithalat vergisi en az yılda bir defa gözden geçirilerek düzeltildi. Böylece Togan'ın (1996: 35) da vurgu yaptığı gibi: ithalat serbestisinin yol açacağı beklenen zararların ikamesinde bazı metotları kullanmak ulusal ekonominin yeni koşullar altında hayatta kalmasına yardım etti.

İhracat Rejimi

1979 yılında Türkiye dış borçlanma limitlerini tüketti ve yabancı ticari bankalara ve Batı hükümetlerine olan borçlarını yeniden düzenleme yapmaya zorlandı. 24 Ocak 1980'de uygulanan IMF'nin yapısal düzenleme programının kabul edilmesi, yeniden düzenlemenin ön koşuluymdu. ANAP hükümetinin Türk ekonomisini liberalleştirmedeki kararlılığının ve bu kararların uygulanmasının sonucunda 1985 yılında Türkiye'nin cari işlemler açığı 1 milyar dolara ulaşmıştır. 1980'ler boyunca ihracatta yaşanan büyük gelişme sayesinde ödemeler dengesinde önemli başarılar elde edildi. 2.9 milyar dolar (1980) olan ihracat 13.6 milyar dolara (1991) yükselmiştir. 1980'lerde görülen ihracat artışı, üç ana araca bağlı istikrarlı ihracat teşvik politikası sayesinde başarılmış; ticari ürünlerinin tümünü etkileyen döviz kuru politikası, taraflı sektörel etkiler yaratmaya yönelen mali teşvikler ve kredi politikası. Gerçekte döviz kuru politikasında yapılan reform, 1970'li yılların sonuna doğru ihracatı teşvik lehine yapılan hayati bir adımdı. Türkiye sabit döviz kuru ve çeşitli döviz kuru politikalarını izlemiştir. 24 Ocak 1980 tarihli kararlarının uygulanmasıyla beraber Türkiye, Türk ihracatının fiyatta rekabet gücünü arttırmak amacıyla Türk Lirası'nın değerini %50 kadar düşürmüştür. Gübre hammaddelerinde ve gübre ithalatında uygulanan kurlar dışında, çeşitli döviz kurları kaldırılmıştır. Mayıs 1981'den sonra, döviz kurları Türk ihracatının rekabet gücünü sağlamak amacıyla önemli para birimlerine göre günlük olarak ayarlanmıştır. Ağustos 1988'den sonra yabancı döviz kurlarının piyasa koşullarına göre tespit edilmesini sağlayan sistem uygulanarak asıl reform gerçekleştirilmiştir (Togan, 1996: 30).

Maliye ve Para Politikası

Ekonomik liberalizasyona karşısında hayati bir adım olan doğrudan yabancı yatırımlar, liberal rejimin kurulduğu bir başka alanı oluştururlar. Oysaki 1980 öncesinde yabancı yatırımlar ev sahibi ülkelerin bürokratik kısıtlamalarından ve sınırlamalarından dolayı uluslararası standartlar tarafından sınırlandırılmıştı. Bu kısıtlamalar 1980'lerde tamamıyla ortadan kaldırılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde alanı yabancı

yatırım başvuruları olan Yabancı Yatırımlar Bölümü kurulmuştur. Böylece 1980'den önce rejimin karakteristiği olan bürokrasinin doğasından kaynaklı sorunlar problemler hafifletilmiştir (Oniz, 1995: 37). Öte yandan yabancı yatırım kanunu, Ekonomik ve Kültürel Gelişim Örgütü (OECD) normlarıyla uyumlu olması gerekiyordu. Böylece yabancı yatırımcılara yerli emsallerine benzer aynı yatırım ödenekleri ve teşvikleri kullanma hakkı sağlanmıştır. Sonuç olarak, yerli ve yabancı yatırımcılar için Türk yasaları önünde eşit muamele söz konusu olmuştur. Yerel vergi zorunlulukları hariç, yeni kanunlar, herhangi bir sınırlama olmadan yabancı yatırımcının kârını yurtdışına transfer etme imkanı sağlamıştır. “Serbest alanların kurulması”, yabancı yatırımcıları teşvik eden bir adımdır (Balazs, 1990: 37).

Kamu Sektörü ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Deregülasyonu

Türkiye’de kamu sektörü yatırımda ve milli üretimde her zaman büyük pay sahibi olmuştur. Bunun yanında, 1980’den sonra üretimde devlet rolü azaltılarak ve altyapı yatırımlarına odaklanılarak önemli bir politika değişikliği olmuştur. 1980-1990 döneminde toplam yatırımın yaklaşık %60 kadarı kamu sektörünce üstlenilmiş fakat bu sosyal altyapı yatırımı, yani iletişim, enerji ve ulaşımda büyük miktarda devlet yatırımı biçimindeydi. Özal’ın altyapıya odaklanma yaklaşımı iyi kurulmuş elektrik üretim santrali, otoyollar, deniz limanları, hava limanları ağları ile ekonomik faaliyetlerin kolaylıkla yürüyebileceği gerçeğine dayanmaktadır. Aslında, altyapı yatırımlarının sözü edilen bileşenleri uzun dönem üretim kapasitesinde tartışma götürmez etkilere sahiptir.

Bu yüzden, altyapı gelişiminde önyargılı olan kamu iktisadi teşebbüslerinin artan açıkları ve kamu yatırımı, hükümet harcamaları hacmi ve iç borcun temel belirleyicileri olarak düşünülebilir. Karataş’a göre (1995: 131):

“... 1986’nın sonlarında başlanan özelleştirme planları ve başarılı hükümetlerin kamu sektör büyüklüğünün azalması yönündeki tavsiyelerine rağmen kamu sektörü büyümesi 1984-1991 döneminde hızlandı. Kamu sektörünün büyümesini engellemeye çalışan hükümeti eleştirmektense, büyümenin arkasındaki sebepleri göz önüne almak daha mantıklı. Kamu sektörünün büyümesi serbest pazar ekonomisi oluşturma yolunda önemli bir adım olan altyapı yatırımlarındaki artışa bağlı. Öteki taraftan 1980’lerde kamu sektörünün mal ve hizmet üretimi sert düşüşler yaşadı. Böylece Özal

hükümetinin kamu sektörü harcamaları 1980 öncesi dönemdeki klasik kamu yatırımlarından daha değişik metotlar ve hedeflere sahipti.”

Yeni ekonomik strateji hem piyasa işlemlerindeki kamu müdahalesinin düzeyini hem de kamu sektörü faaliyetlerinin ağırlığını azaltmayı hedefliyordu. Bundan dolayı Onis’e göre (1995: 41): “1980’de başlatılan yapısal ayarlamalar bazı açık hedeflerle somutlaştırıldı: 1- Fiyatları esnek hale getirmek, 2- Hem fiyatlar hem de miktarlar üzerindeki kontrolü kaldırmak, 3- Ekonomideki doğrudan hükümet katılımını azaltmak ve 4- Mali açıklarla, enflasyon ve dış borç birikimiyle ekonominin istikrarsız hale gelmesini önlemek. Böylece, yeni yaklaşım, geniş kamu müdahalesine dayanan (1970’lerin ikinci yarısında son haddine varan politika) önceki birkaç on yılın ithal ikameci stratejisi ile temel bir değişimi simgelemiş oldu.”

Yolsuzluk Eleştirileri

Özellikle devlet kurumlarının tümünde artan yolsuzluklar ile bu politikacılar ve taraftarları Özal’ın mirasını kötülemek için yeni bir strateji buldular. Yolsuzluğu Özal’ın serbest (laissez-fair) ekonomisinin bir sonucu olarak gösterdiler. Yolsuzluğun son ekonomik krizlerin temel nedeninin olduğunu açıkladılar. Böyle yaparak 1993’ten sonra Türkiye ekonomisindeki devamlı düşüşün sorumluluğundan kaçmayı ve kötü ekonomik şartları Özal’ın mirasına yüklemeyi amaçlıyorlardı. Aslında, Özal dönemindeki olumsuz yönleri hatırlatmaları, fikirlerini destekleme noktasında önemli bir hareketti. Özal döneminin başarılarını görmezden gelerek özellikle olumsuz yönlerin üzerinde durdular. Mango’ya göre (1995: 43) “yatırımcı sayısının artmasına rağmen, beraberinde yolsuzluk da arttı.” Bir başka ifadeyle, ekonomik işlemlerin miktarı ve sayısı artarken yolsuzlukta da bir artış olmuştur. Böylece yolsuzluk olaylarında da ekonomik büyümeye paralel olarak artış olmuştur. 1980’den önce daha küçük ekonomi olduğu için yolsuzluğun da daha az olması doğal bir durumdu.

Öte yandan, ihracatı güçlendirmek amacıyla dışarı açılma politikasına bağlı olarak birçok önlem alındı. İhracatı artırmak için ortaya koyulan iki ana politika vergi iadesi ve Türk parasının devalüasyonu gibi finansal teşviklerden oluşuyordu. Mango’ya göre (1995: 45) “sahtekar iş adamları tarafından yaratılan hileli ihracat” kısa süre içinde kısa yoldan zengin olmak amacıyla kullanılıyordu. Mango, menkul kıymetler borsasında gizli pazarlık,

kamu alımlarında resmi olmayan komisyonlar ve gelişim sözleşme duyurularının da kısa zamanda zengin olmanın diğer yolları olduğunu söylemiştir.

3.2.3. Özal'ın Demokrasi Anlayışı

1980'li yıllarda yaşanan bu politik ve toplumsal dönüşümler, demokrasiye geçiş söylemleri ve iktisadi gelişme, temeli “pragmatizm, merkezcilik, ılımlılık, oydaşma ve uzlaşma” olan yeni sağ siyasete dayanmaktadır (Sakallıoğlu, 1995: 68). Özal 1980'lerde yıllarda ülkenin içinde bulunduğu politik şartlar bağlamında partisini ve kendisini askeri darbe rejiminden sonra demokrasiye geçişi sağlayan temsilciler olarak görmektedir ve konuşmalarda demokratik olma ve demokrasi vurgusu yer almaktadır. 1983 genel seçimleri sonrasında demokrasi kavramına ilişkin ilk olarak demokrasiye geçildiği ve Türkiye'nin demokratik bir rejimle yönetildiğini tespitleri yapılmaktadır (Duman, 2008: 57). Bununla birlikte demokrasi vurgusunun hayata geçirilmesi doğrultusunda hiçbir eylemsellik sergilenmemiş, anti-demokratik uygulamalara eleştiri getirilmemiştir. Aksine 1970'li yıllarda ön plana çıkmış olan memur, işçi, öğrenci gibi grupların politik alana dahil olma etkinlikleri toplumsal kaos olarak değerlendirilmektedir.

Erol Mutlu “Özal ve Özalılık” adlı makalesinde Özal'ın en antidemokratik tutumu olarak politik konuşma karşıtı tutumunu göstermektedir. Özal'ın politik söyleminin en önemli unsurlarından olan “laf/söze karşı icraat” konumlandırması, politik tartışmayı ve müzakereyi değersizleştirmek üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla, konuşmayı değil icraat yapmayı ön plana çıkarmış olan bu söylem, Özal'ın demokrasi retoriğinde vurgulanması gerekli antidemokratik bir unsurdur (Mutlu, 2005: 372).

3.3. Özal'ın Üç Temel Özgürlük Anlayışı

Özal temelde üç temel hürriyetten sıkça bahseder. Bunlar;

- 1 - Serbest düşünce hürriyeti,
- 2 - Din ve vicdan hürriyeti,
- 3 - Teşebbüs hürriyeti.

Bu hakların kendi içlerinde bir hiyerarşisi olduğu belirlemesi Özal tarafından yapılmaktadır. Bu sıralama da önceliği “teşebbüs hürriyeti” almaktadır. Özal'a göre ancak teşebbüs hürriyeti sağlanırsa, düşünce hürriyeti sağlanmış olacaktır. Teşebbüs hürriyetini

güvence altına almış olmak, ülkede düşüncelerin “rekabet” edebileceği özgür bir ortam yaratılmasını sağlayacaktır (Duman, 2008: 101).

Özal ile ilgili yapılmış birçok çalışmada, Özal’ın tüm konuşmaları içerisinde temel haklar ve hürriyetler temasına değiniyor olması demokrasi anlayışının ne kadar güçlü olduğunu kanıtı olarak gösterilmektedir. Ancak konuşmalarda sadece bu temalara değiniyor olmak Özal’ın derin bir demokrasi kavrayışına sahip olduğunu göstermemektedir. Özgürlük ve haklar alanının sadece bu üç kavram etrafında tartışılıyor olması ele alınması gereken birçok hak ve özgürlüğün bağlam dışında bırakılmasına da neden olmaktadır.

3.3.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü

Özal için din ve vicdan hürriyeti evrensel bir hürriyettir. Serbest düşünce hürriyetini kabul etmekle birlikte o, her düşünce ve fikrin ortaya çıkamayacağını vurgular. Özal, sosyolojik anlamda dini toplumsal bir birleştirici çimento olarak görür. Aslında “muhafazakar modernleşme” projesinin dine bakışında açıkça görülmekle birlikte merkez sağ partilerden olan ve dine daha olumlu bakan partiler olan DP, AP’de de açıkça görüleceği üzere din, toplumu bir arada tutan, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bir unsurdur.

Özal açısından din, toplumun temel bir bileşenidir ve birey hayatında da çok önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre, “Din önemlidir. Her medeniyette kültürün temelini oluşturur. Din, birey ve toplumu derin bir şekilde etkiler ve hatta şekil verir. Türk toplumu da dinin önemli bir rol oynamış olduğu tarihi gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir.” (Özal, 2010:89). Bundan dolayı da dini inançlara karşı daha hassas olunmasını, devletin de dini ve ahlâki görevleri ifa edemeyeceğini, bu anlamda herkesin kendi inancını istediği biçimde ve istediği yerde yaşamasına izin verilmesi gerektiğini düşünmüştür. Ona göre burada temel ölçü şu olmalıdır. Bireyler, başkalarının inançlarına karışmadıktan sonra bu hürriyetlerini kullanma konusunda devletin, karışmaması ve devlet, hiç kimseye bu anlamda ne yapması veya ne yapmaması gerektiğini telkin etmemelidir. Din ve vicdan özgürlüğü hususunda devletin takınması gereken tutumu ise şu şekilde açıklamıştır “Türkiye’yi, aşırı sola götürmek isteyenler olduğu gibi, dini esaslarla yönetilen bir devlet haline getirmek isteyenler de vardır. Devlet, her iki tehlikeyi de kontrol eder. Kimseye “sen niye camiye gitmiyorsun?” diyemeyeceğimiz gibi, “sen niye camiye gidiyorsun?” da diyemeyiz. Bunu temin etmek benim vazifemdir. Laikliğin en önemli kaidelerinden biri budur... (Din ve vicdan özgürlüğü)... Evrensel kapsamda ve evrensel anlamda insanın insana duyduğu

sevginin saygının simgesi ve göstergesidir. ...Laik ve demokratik olma iddiası ve iradesindeki gelişmiş ülkeler, bu hürriyete sınıksız sarılabilmeyi başarmış ülkelerdir... Yalnız huzurlu insan, dini ve vicdani baskı altında tutulmayan insan daha çok çalışma, daha çok kazanma ve kendi vicdani inançları içinde mutlu yaşama istek ve kabiliyetine sahiptir. Laikliğin temel bir gereği vardır. Din ve vicdan hürriyeti. Din ve vicdan hürriyetinin de tek güvencesi vardır. Laiklik. Bu iki temel kavram, birbirlerinin varlık nedenidir. Ve her biri, diğerinin koruyucusudur” (Özal, 1991a:65).

16 Ekim 1992 yılında Marmara Kulübünde “Geleceğe Bakış-Değişim” başlıklı konuşmada din ve vicdan ile ilgili şunları söyler: “Büyük sayıda insanı alakadar eden bir hürriyettir ve benim inancıma göre o hürriyetin olması insana huzur verir. Huzurlu insan da iyi çalışan insandır. O huzuru olmazsa devamlı o konuda bir kavga içinde olursa, ondan bir verim alamazsınız. Hiçbir manası yoktur. Toplumumuz bu konuda kavga etmemelidir” (Barlas, 2001: 322) .

Özal, gerek dini inançlara karşı saygı göstermede ideolojik ve doktriner olmaktan uzaklaşarak daha demokratik bir tavır sergilemiş ve sorunu bireysel özgürlükler temelinde ele almaya çalışmıştır denilebilir.

3.3.2. Teşebbüs Özgürlüğü

Özal’ın teşebbüs özgürlüğü, devletin ekonomik ve toplumsal işlevlerden uzak durmasıyla ekonominin piyasa dinamiklerine bırakılmasının hem ekonomi hem de siyaset için yararlı olacağı düşüncesini temel alır. 24 Ocak Kararlarının mimarı Turgut Özal’ın değişim modelinin ana temasını da bu unsurlar oluşturur. Buna göre, devletin ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması ve piyasa ekonomisi üzerindeki müdahalelerin azaltılması özelleştirme ile gerçekleştirilir. Özal, eğitimden sağlığa, sosyal güvenlik hizmetlerinden altyapı hizmetlerine kadar hemen hemen tüm kamusal hizmetlerin şartlar elverdiğince hızla özelleştirilmesini savunmaktadır (Aktan, 1996: 21). Özal’ın savundukları görüldüğü gibi tam anlamıyla neo-liberal politikalarla örtüşür ve Türkiye’de yaşama geçirilmiş bir sürece işaret eder. Neo-liberal politikaların belli başlı hareket noktaları vardır.

Neo liberal politikaları yaşama geçiren ANAP’ın siyaset algısını belirleyen unsur ise ekonomiyi, siyasi yönetimi sınırlayan ve özerk bir varlık alanı olarak tasarlayan ekonomist anlayıştır (Özkazanç, 1996: 336).

3.4. Özal Dönemi Dış Politika

1980 yıllarla birlikte dışa açık serbest piyasa ekonomisine geçen Türkiye, Özal'ın siyasal hedeflere ulaşmanın güçlü bir ekonomi ile olacağı görüşünü izlemeye başladı ve yeni ekonomi anlayışını destekleyecek dış politika uygulamalarına geçme ihtiyacı hissetmiştir. Türk Dış Politikasının kronik sorunlarının ekonomik araçlarla çözülebileceğini savunmuştur. Bu doğrultuda Avrupa ülkeleriyle birlikte İslam ülkeleri, komşuları ve dünyanın birçok yerinde ki ülkelerle ekonomik ve siyasal ilişkiler geliştirmeye başlandı ve dış politikada aktif bir tutum izledi. Bürokrasinin engelleri kaldırılmaya çalışıldı. İş dünyasının dış politikaya etkisi artırıldı. Bu dönemde iş adamları diplomat gibi kullanılmıştır.

Bu dönemde küresel gelişmelerin doğal bir sonucu olarak Türk dış politikasında önemli değişimler görülmeye başlandı ve daha aktif, katılımcı bir dış politika anlayışı ortaya çıkmaya başladı. Özellikle Türk silahlı Kuvvetlerinin ülke dışında BM ve NATO görevleri çerçevesinde görevler almaya başlaması, I. Ve II. Irak krizlerinde aktif rol oynaması Bosna, Kosova Afganistan Krizlerine aktif askeri destek vermesi dinamik bir dış politika izlemeye başladığını gösterdi. Ayrıca aynı dönemde başta Rusya ve İran olmak üzere komşu ülkeler ve Türk Cumhuriyetleri ile yüksek düzeyde ekonomik ve ticari ilişkiler hızla geliştirildi. 1980'li yıllarda Türk dış politikasında yaşanan bu değişimlerin temelinde Turgut Özal'ın kişilik özelliklerini de göz ardı etmemek gerekmektedir (Laçiner, 2003: 46).

1983-1993 dönemi Türkiye'nin siyasi tarihine damgasını vuran Turgut Özal dış politikada geleneksel çizgiyi yıkmaya ve dış politikayı kendi doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Turgut Özal'ın dış politikadaki temel felsefesi uluslararası serbest ticaret sistemine inanmış olmasıydı. Özal, demokrasinin olduğu yerde serbest pazar ekonomisinin olduğunu ve ikisinin birbirini tamamladığı düşüncesindeydi. Dünyanın serbest pazar ekonomisine yönelişinden hareketle, Türkiye'yi bu sürecin içine katmak istemiştir (Gürbey, 2003: 288).

Özal'ın dış politika anlayışına göre Türkiye öncelikli olarak bölgesinde ekonomik işbirliğini geliştirmeli, "karşılıklı bağımlılığı" arttırmalı, böylece çatışma risklerini en aza indirmelidir. Daha çok Özal'ın ikinci döneminde (Cumhurbaşkanlığı dönemi) gelişen ve bazılarıncı neo-Osmanlılık olarak adlandırılan "aktif dış politika" da bu anlayışın bir uzantısıdır. Bu yaklaşıma göre, ekonomik enstrümanlar ile kalkınmasını hızlandıran Türkiye

gelecekte de yine ekonomik araçları kullanarak aktif bir dış politika izlemeli ve çevresinde nüfuz alanları oluşturmalıdır. Örneğin Kuzey Irak'ta Türkiye'nin etkisini sürdürmesini amaçlayan Özal bu bölgeye Türkiye'den elektrik verilmesini ve Türk parasının burada da geçerli hale getirilmesi fikrini Körfez Savaşı'ndan sonraki dönemde seslendirmiştir (Laçiner 2003: 23-48).

Özal'a göre ülkeler arası siyasi ilişkilerde ekonomik işbirliğinin yanında kişisel dostlukların da siyasi anlaşmazlıkların giderilmesinde büyük etkisi vardır. Kişisel dostlukların ülkeler arası ilişkilere de yansıtacağını düşünmüştür ve bu yönde hareket etmiştir. Türk Yunan anlaşmazlığına çözüm getirmek amacıyla başlattığı diyalog ve yakınlaşma politikasının temelinde, önce karşılıklı ekonomik ilişkileri geliştirerek siyasi sorunlarında hallolacağı yaklaşımı yatıyordu (Gürbey 2003:295).

Uluslararası serbest ticaret, Özal'ın dış politika felsefesinin belkemiğini oluşturuyordu. Bölgesel ekonomik sistemlerin oluşmaya ve önem kazanmaya başladığı bir dönemde bölgesel işbirliği konusunda aktif olup fırsatlar değerlendirilmeliydi. Özal'ın dış politika anlayışı ABD'den Japonya'ya, Avrupa ve Balkanlardan Kafkasya ve Orta Asya'ya, Karadeniz'den Ortadoğu'ya kadar uzanıyordu. Barış suyu projesi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB), İran ve Pakistan ile birlikte gerçekleştirilen ve daha sonra bazı Türk Cumhuriyetlerinin de katıldığı ECO (Economic Cooperation Organisation), Özal'ın bölgesel işbirliğini amaçlayan dış politikasının somut örnekleridir.

80 sonrası dönemde Türk dış politikasının şekillendiren ve daha aktif bir dış politika tutumu sergilemesine neden olan iki temel husus vardır. İlki uluslararası ortam ikincisi ise Turgut Özal'ın ekonomi temelli dış politika felsefesidir.

3.4.1. Türkiye-Ortadoğu İlişkileri ve Sınır Komşuları

Turgut Özal Türkiye'nin Çok yönlü bir siyaset izlemesi tezinden hareketle iktidarının ilk yıllarından itibaren çok yönlü bir dış politika izlemiş ve o güne dek ihmal edilmiş olan Ortadoğu ülkeleri ve Arap- İslam dünyasında da gereken önemi göstermiştir. Özal'a göre Ortadoğu ve İslam ülkeleri Türkiye'nin doğal müttefikleridir. Özal Türkiye'yi hem bu ülkelerin lideri hem de batı ile bütünleşmiş bir ülke olarak görmek istemiştir. Özal bir taraftan Arap ve İslam toplumlarıyla yakın ilişkiler de kurup Diğer taraftan dünyevi değerleri benimseyen Avrupa ve ABD ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu anlayışla Özal hem İslam ülkeleri ile yakın ekonomik ticari ve mali ilişkiler kurulmasını hem de Avrupa

Birliğinin ve ekonomik kurumlarının içinde olunması gerektiğini savunmuştur (Duman, 2008: 348-349).

Bu dönemde Özal, Türkiye'nin Ortadoğu ilişkilerinde daha etkin bir dış politika izlenmesi ve ilişkilerin geliştirilmesi konusunda önemli bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Özal, muhafazakâr körfez ülkelerinin yanı sıra Libya, İran ve Irak gibi radikal ülkelerle de ilişkileri güçlendirdi. Tıpkı AK Parti hükümetlerinin günümüzde yaptığı gibi Özal, Türk girişimcilerinin Ortadoğu'daki çıkarlarının seferber edilmesinde önemli bir rol oynadı ve Arap sermayesini Türkiye'ye çekti. Bu durum Özal'ın karşılıklı bağımlılık olgusuna dayalı Ortadoğu vizyonu ile örtüşmekteydi.

İran-İrak savaşının 1988'de sona ermesinin ardından Irak ordusu savaş sırasında İran'a destek verdiğini düşündüğü Kürtlere karşı yoğun baskılar uygulamış Kimyasal silah kullanma nüfus kaydırma gibi olaylarla bölgedeki hâkimiyetini yeniden sağlamlaştırmaya çalışmıştır Bu olaylar neticesinde birçok Kürt Türk sınırına yığılmıştır. Türkiye Bu seferde bu sığınmacılar sorunuyla baş başa kalmıştır. Türk karar alıcıları sınırın açılıp açılmaması konusunda birçok kararsızlık yaşamıştır. Türkiye Irak sınırının açılması durumunda ekonomik olarak ağır bir yük alacağını düşünüyor, gelecek olan Kürtlerin arasına PKK unsurlarının sızmasından endişe ediyordu. Diğer taraftan AB'ye tam üyelik başvurusu yapmış olan bir ülke olarak Türkiye Batı tarafından insani nedenlerle sınırın açılmasıyla baskısıyla karşı karşıya kalıyordu. Bu gelişmeler çerçevesinde sınır zaman zaman bu sığınmacılara açılmış bunun sonucunda Irak hükümeti buna tepki olarak 1984 yapılan ve taraflara sıcak takip hakkı veren anlaşmayı feshettiğini açıklamıştır (Sönmezoğlu, 2006: 444)

Türkiye ile İran arasında ise tarihten gelen bir rekabet bölgesel liderlik çabaları olmuştur. 80 darbesiyle birlikte iki ülke arasında ilişkiler olumsuz bir seyir izlerken İran'daki Humeyni rejiminden rahatsızlık duymasına rağmen Türkiye bu ülkeyi doğrudan karşısına alacak onu Sovyetler Birliğine yakınlaştıracak adımlardan kaçınmıştır (Sönmezoğlu, 2006: 445).

1989 yılında bir Suriye uçağının sınırda Türkiye toprakları üzerinde sivil bir Türk kadastro uçağını düşürmesi ilişkilerde yeni bir gerginlik yaratmıştır. Suriye tazminat ödemeyi kabul etse de bunu gerçekleştirmemiştir. Yine Türkiye ile Suriye arasında rejim karşıtı olan Türkler ile Kürtlere, Türk diplomatlarına saldıran Ermenilere kapılarını açması

ve eğitim imkânı gibi bir takım kolaylıklar tanınması ilişkileri gerginleştiren bir diğer neden olmuştur (Soysal, 2000: 246).

1990 yıllarla birlikte Doğu Avrupa’da komünist ülkelerde ortaya çıkan büyük değişiklikler Sovyetler Birliğinin yıkılma sürecine girmesi ve Suriye’ye yapılan silah ve ekonomik yardımların kısıtlanması Suriye’yi tedirgin etmiş Suriye yeni politikalar geliştirmeye çalışmış Körfez savaşında batı blokunda yer almıştır. Yine bu çerçevede 1991 Martında Suriye dış işleri bakanı El Şara Türkiye ziyaretinde dostluk aramış her konuda işbirliği yapmak istedikleri söylemiştir. Yine PKK konusunda daha sıkı tedbirler alınacağını garantisini vermiştir (Soysal, 2000: 247).

Türkiye ve Orta Doğu ülkeleri arasında 50’lili yıllardan sonra ortaya çıkan su sorunu Turgut Özal’ın çabalarıyla Özal’ın “Barış Suyu” adını verdiği projesiyle çözülmeye çalışılmıştır. Özal bu yolla hem ciddi bir gelir sağlamak hem de bölge ülkelerinin Türkiye üzerinde ki su baskısını azaltmayı amaçlamıştır (Sönmezoğlu, 2006: 447). Ortadoğu’da ilk ciddi su gerginliği 1990 yılında Türkiye’nin GAP çerçevesindeki Atatürk Barajı’nda su tutmaya başlayınca çıktı. Irak Türkiye’ye karşı tavır aldı ve bu durumu protesto etti. Türkiye baraj rezervuarlarının dolması için gerekli olan bu geçici su kısıtlaması sırasında Suriye ve Irak’ın zarar görmemesi açısından tutma işlemi öncesinde normalde fazla su bıraktı ve komşularının en az zarar göreceği mevsimi seçtiyse de Suriye ve Irak yönetimleri bu duruma sert tepki gösterdi. Bu durum çerçevesinde Suriye ve Irak aralarında anlaşma imzalayarak Türkiye’nin Fırat üzerinden Suriye’ye bıraktığı suyun %42’sini Suriye, %58’ini ise Irak kullanma hakkına sahip olacaktı (Sönmezoğlu, 2006: 448).

Türkiye ile Ortadoğu ilişkilerine değinirken Körfez savaşına ayrı bir parantez açmak gerekir. Çünkü Irak’ın 1990 tarihinde Kuveyt’i işgali ile başlayan ve sadece Türkiye için değil, bütün bölge ülkeleri için önemli sonuçları olan bir savaş olmuştur. Irak ne su yollarında istediği düzenlemelere yapabilmiş ne de İran’ın elinde bulunan savaş esirlerinin serbest bırakılmasını sağlayabilmiştir. Bu başarısızlık savaşın getirdiği maliyetlerle birlikte Irak’ın Arap dünyası içindeki konumunu da olumsuz etkilemiştir. Ve yine Irak’ın Arap Dünyasında ki liderlik iddiasını zayıflatmıştır (Turan, 2012: 190). Diğer bir neden ise ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizdir. Petrol rezervleri bakımından Suudi Arabistan’ın ardından en zengin ikinci ülke olan Irak savaştan büyük bir borç yüküyle çıkmıştır. Son olarak ise tetikleyici neden Irak’ın Kuveyt’le yaşadığı anlaşmazlıktır. Uzun zamandır sınır sorunları yaşayan iki ülke arasında İran-Irak savaşından sonra birde Irak’ın

Kuveyt'ten aldığı borcu ödemek istememesi sorunu eklenmiştir (Sander, 2011: 569). Bu nedenler doğrultusunda İran-İrak Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra, Irak'ın Kuveyt'e saldırması ile Körfez Savaşı ortaya çıkmıştır. 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak Kuveyt'i ilhak etmiştir ve bundan sonrası bir dizi gerilim ve olay meydana gelerek birçok olaya zemin hazırlamıştır. Nihayeti bir kriz savaşa dönüşmüştür (Küçük, 2011:2). ABD hiç zaman kaybetmeden çeşitli Arap devletlerinin ve NATO'nun katıldığı çok uluslu bir ittifak kurmuştur. BM güvenlik konseyinin kararına göre Kuveyt'ten 15 Ocak 1991'e kadar çekilmediği takdirde Irak'a karşı silahlı güvenlik önlemleri alınacağını açıklamıştır. Nitekim 17 Ocak'ta savaş başlamıştır (Sander, 2011: 570). Körfez Savaşı'nın en uzun vadeli ve önemli sonucu, Kuzey Afrika'da ve tüm Orta Doğu köktenci akımların güçlenmesidir. Bölgede güzel bir "hayal" olarak görülen 1945'ten bu yana üzerinde durulan Arap Birliği büyük bir darbe yemiştir (Küçük, 2011: 5).

Körfez coğrafyasının en önemli ve iki güçlü devletinden birinin 1991 yılında uğradığı ağır yenilgi ve sonrasında Irak'a uygulanan ekonomik ambargo, diğer devlet olan İran'ı bölgede üstün ve etkin bir konuma getirmiştir (Küçük, 2011: 4). Körfez Savaşı dünyanın yeni yapılanma sürecinde ilk önemli adımdır. Çünkü sözü edilen savaş ve sonuçlarıyla Ortadoğu'nun bütün yapısında bir değişme başlamıştır.

Bu kısa değerlendirmeden sonra Türk dış politikası açısından körfez krizi ve savaşına bakacak olursak Özal'ın aktif dış politika düşüncesi için körfez krizi uygulama alanı olmuştur. Yine geleneksel Türk dış politikası açısından bir kırılma noktası olarak kabul edilir (Turan, 2012: 195). Özal Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle ortaya çıkan Körfez krizini sahip olduğu dış politika vizyonunu kanıtlayabileceği ve uluslararası arenada sergileyebileceği bir fırsat olarak görmekteydi. Bunu da kamuoyuna verdiği demeçlerde: "Bir koyup, üç alacağız. Bu işten çok karlı çıkacağız. 21. Asır Türk Asrı' olacak." diyerek açıklamıştır. Yine Özal, bu dönemde medyanın gücünü iyi kullandı. Zaman zaman yaptığı sivri çıkışlarla, Körfez savaşı sırasında karizmasını ön plana çıkararak, sürekli kendisinden, dolayısıyla Türkiye'den söz edilmesini sağladı.

Özal'ın temel dış politika felsefesi olan Ticari ilişkileri geliştirip siyasi ilişkilerin buna bağlı olarak gelişeceği düşüncesinin Ortadoğu'da başarılı olduğunu söylemek güçtür. Bunun sonucunda Irak'la ticarete dayanan bölge ekonomisinin çökmesi ülkenin tümünü olumsuz etkilerken, Yumurtalık petrol boru hattı da dahil olmak üzere, Irak'la ortaklaşa sahip olunan tesisler yıllarca çalışmayacaktı. Ama asıl önemli olan Irak'la yapılan çok yönlü ticaretin

tümüyle durması ve Irak'ın dünya ile ticaretini büyük ölçüde Türkiye üzerinden sağlıyor olması nedeniyle bu gelirden Türk ekonomisinin mahrum kalmasıydı. Türkiye'nin ambargo nedeniyle ekonomik kaybı yaklaşık olarak 40 milyar doları bulmuştu. Savaşın sonucunda Saddam Irak'ın başında kalmaya devam edecek ve aradan geçen yıllara rağmen bu konumunu sürdürecekti (Turan, 2012: 195-196).

- 1- Türkiye'nin İsrail'e yönelik politikalarını tespit etmesinde temel parametre Arap-İsrail Savaşları ve Arap-İsrail uyuşmazlıkları etkili olmuştur. 1980 askeri darbesinden sonra Türk-Arap ilişkilerinde önemli gelişmeler olmuş buna paralel olarak İsrail ile ilişkilerde ise bir kesilme olmamıştır. Türk dış politikasında bu denge genelde sağlanmıştır. Özal döneminde ilişkiler zaman zaman İsrail'in Filistin tutumuyla nedeniyle kesilme noktasına gelmiştir. Olayların günümüzde ki yansıması gibi 80'li yıllarda da aynı seyir devam etmiştir (Öztürk, 2004: 237). Türkiye'yi İsrail'e yakınlaştıran nedenler arasında (Koplay, 2015: 22).

“Türkiye'nin Uluslararası alanda çeşitli sorunlar karşısında (Rum ve Ermeni lobilerine karşı) Yahudi lobilerinin desteğine ihtiyaç duyması

- 2- Filistinliler ve İsrail arasında başlatılan çözüm süreciyle, kalıcı ve adil bir Ortadoğu barışı için umutları artmasını sağlamıştı. Türkiye, bu ortamda resmi olarak tanıdığı her iki ülkeyle de ilişkilerini geliştirerek Ortadoğu da sağlam dostluklar kurmak istiyordu.
- 3- Terör örgütü PKK eylemlerinin komşu ülkeler olan İran, Irak ve Suriye tarafından desteklenmesi, Suriye ile Türkiye arasındaki yaşanan su problemi ve İran rejiminin Türkiye'de yol açtığı rejimin devamı konusunda duyulan rahatsızlık, Türkiye'nin bölgede işbirliğine gidebileceği başka ülke aramasına yol açmıştır.
- 4- İsrail'in resmen tanınmasından önce olduğu gibi, birçok uluslararası platformlarda Türkiye'yi yalnız bırakan ve karşısında olan İslam ülkeleriyle geliştirilen ilişkiler yerine resmi ve gayri resmi yollardan Türkiye'ye destek veren İsrail'le üst düzey ilişki kurmanın gerekliliği (Koplay, 2015: 14).
- 5- Türkiye'de özellikle entelektüel çevrelerde İsrail'e karşı olumlu bir yaklaşım söz konusu olması (Öztürk, 2004:240).

- 6- Son olarak, kurmaya çalıştığı yenedünya düzeni için ABD'nin bölgede sağlam müttefiklere ihtiyacı vardı. Bu bağlamda ABD, Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini istiyordu (Koplay, 2015: 11)".

3.4.2. AB İle İlgili Gelişmeler

Türkiye'nin AB'ye üyelik davasının geçmişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşanan yenileşme hareketlerine kadar gitmektedir. Bu hedef, Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk'ün önderliğinde kurulmasıyla birlikte batılılaşma, kalkınma hamlesi ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma olarak sürdürülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerinde ortaklık müracaatını yaptığı 1959'dan beri en önemli gündem konularından biri, Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi, olagelmiş, AB'yle ilişkilerindeki politikası "Avrupa'yla bütünleşme" olarak şekillenmiştir. Önemli dönüm noktaları, 1963'te Ankara Antlaşması'nın, 1970 yılında Katma Protokol'ün imzalanmasıdır. Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinin gelişiminde, Turgut Özal'ın tarihi girişimiyle 14 Nisan 1987'de yapılan tam üyelik başvurusunun çok özel bir yeri vardır. Bu başvuruyu yaparak Özal, bu konuda 1959'da yapılan ortaklık müracaatından beri gösterilen çaba ve gayretlere tarihi bir bütünlük ve boyut getirmiş, bu sürece yeni bir aşama eklemiştir. Özal'ın politikaları zaviyesinden AB, Türkiye için ekonomik bakımdan büyük bir pazar, demokratikleşme yolunda itici bir araç, çağdaş-kalkınmış bir ülke ve güvenlik bakımından stratejik bir ortak olması bakımından da önemli bir modeldir. Türkiye, AB'ye tam üyelik müracaatını yaparken çağdaş değerleri kendi toplumu için hedef olarak belirlemiştir. Çünkü Türkiye, bu kriterleri en başta kendi insanının ilerlemesi, refahı ve kalkınması için istemektedir. Özal'a göre ekonomik liberalizasyonun ve diğer reformların amacı, Avrupa Topluluğu'na tam üye olarak katılmak için gereken koşulları hazırlamaktır., dünyanın ileri batılı ülkeleri arasına girmiş bir Türkiye, Özal'ın en önemli hedefiydi. Özal, bu amacın en önemli aşamalarından biri olarak da Avrupa Birliği'ne tam üyelik başvurusunu görüyordu. Bugün de Türkiye'nin dış politikasının en önemli gündemi, Avrupa Birliği'ne tam üye olma yolunda yürütülen politikalar, mücadeleler, müzakere ve uyum çalışmalarıdır (Yıldız, 2005: 2)

AT'nin Türkiye'deki demokrasi konusundaki ısrarlı tutumlarına ve insan hakları ihlallerine karşı, 1986 yılı baharında hükümet iki önemli adım atmıştır. Öncelikle ceza-infaz yasasında yapılan bir değişiklikle siyasi ve adi suçluların mahkumiyet sürelerinde yarıya indirime gidilmiş, ölüm cezaları sınırlı bir af getirilerek 30 yıl hapis cezasına çevrilmiştir.

DİSK ve Barış Derneği davalarından tutuklu olarak yargılanan birçok kişi serbest bırakılmıştır. Ayrıca Nisan 1986'da siyasi konularda eski politikacıların fikir beyan etme yasağını kaldıran yeni bir kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla daha çok iç politikada tartışma ortamı rahatlatmıştır. Eski politikacıların yasaklarının kaldırılması yönünde AT'nin de ısrarlı tutumları olmuştur. Ayrıca Türk vatandaşlarına Avrupa standartlarını yakalamak yönünde önemli bir adım da Ocak 1987'de Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuruda bulunma hakkının verilmesidir. 1987'de Anayasa'nın geçici dördüncü maddesi olan yasaklı siyasetçilerin yasağı yapılan referandumla kaldırılmıştır. Türkiye liberalizasyon sürecinin Topluluğa girmek için devam ettiğine ilişkin mesajlar vermiştir (Dağı 2003: 275-276).

1960'ların ikinci yarısında planlı ve korumacı ekonominin merkezi DPT'de ön plana çıkan ve AET'yle ilişkilere bundan dolayı mesafeli olan Turgut Özal, 1970'lerde olgunlaşan ekonomik aktörlerin de desteğini alacak şekilde artık siyasi ve ekonomik liberalleşmenin zamanının geldiği görüşünü benimsedi. Öyle ki, hazırladığı 24 Ocak (1980) Kararlarıyla serbest piyasa ekonomisine geçişin mimarı oldu. 1981 yılında kurulan Bülend Ulusu Hükümeti'nde Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısıyken aldığı bu kararları hayata geçirmeye başladı ve Anavatan Partisi'nin 1983 seçimlerini kazanan lideri olarak yürüttüğü başbakanlık görevi sırasında 1987 yılında AET'ye de tam üyelik başvurusu yaptı.

“Özal AB konusunda kararlıydı. Belki de nasıl askerlerin sırtından iktidara taşındıysa, ABD'nin sırtından da AB'ne taşınacağına inanıyordu. Fakat Özal'ın beklediği gibi olmadı. AB parlamentosu ve AB komisyonu görüşmelerin başlamasını reddetti. Asıl güçlükler iktisadi alandaydı. Bu gelişmeler Özal iktidarını yıpratmıştır. Özal yine de iktidarının alternatifsiz olduğu inancındaydı” (Timur 2004: 60). 14 Nisan 1987'de Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi'ne tam üyelik için başvurusu olumsuz sonuçlanmıştır. Türkiye'deki işsizlik, enflasyon, insan hakları ve demokrasi konusundaki eksiklerden dolayı nedeniyle kabul edilmemiştir.

4. SONUÇ

Özal hükümeti döneminde ülkeye yabancı sermaye girişinin önü açılmış, yatırımların teşviki için kolaylık sağlanması yönünde kambiyo, vergi ve diğer mevzuatta önemli ölçüde değişikliklere gidilmiştir. Yine Özal döneminde adını ilk defa duyduğumuz "Yap-İşlet-Devret" modeli 1984–1988 yılları arasında uygulanmaya başlamıştır. Bu model ile amaçlanan yabancı sermayenin ülkede yatırım yapmasını sağlamak olduğu kadar ülkenin alt-yapı yatırımlarında bulunan eksiklikleri gidermek de olmuştur. Baraj, otoyol, köprü ve telefon gibi hizmetlerin "Yap-İşlet Devret" uygulamasıyla yapıldığı görülmüştür.

Bu dönem, iktisadi kalkınma stratejisi bakımından önemli bir politik dönüşümün yaşanmaya başladığı yıllar olarak görülebilir. 1970'lerde uygulanan ithal-ikameci politikaların istenen düzeyde gelişmeyi sağlayamaması dışa yönelik politikaların daha fazla benimsenmesine neden olmuştur.

Türkiye ekonomik liberalizmin ve serbest piyasa ekonomisinin, kapalı bir ekonomik rejimden sonra yarattığı rahatlamayı yaşarken, dış politika anlamında 1987 yılında tarihi bir adım atılmıştır. 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Demokrat Parti'nin başvurusundan bu yana değişen birlik yapısı sonucunda Avrupa Birliği oluşmuştu. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik müracaatının yerine, Avrupa Birliği'ne üyelik için başvurması ile Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri farklı bir noktaya gelmiştir. Türkiye artık siyasi, ekonomik ve sosyal bir birliktelik olan Avrupa Birliği'ne üye olmayı resmi bir hedef olarak ortaya koymuştur. Türkiye ekonomik ve sosyal olarak bu büyük değişimleri yaşarken Turgut Özal'ın merkez sağın toplumsal dayanağı olan muhafazakar kitleyi dönüştürme çabaları çok dikkat çekicidir. Bu değişim öylesine etkili sonuçlar vermiştir ki, aradan geçen yıllar sonra Anadolu sermayesi artık İstanbul sermayesinden daha zengin, dünya genelinde daha başarılı bir ticari ağa sahip konuma gelmiştir. Bu gelişimin simgelerinden biri Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)'dir. 1990 yılında kurulan dernek bugün Türkiye'nin en önemli işveren örgütlerinden birisidir. Anadolu'da sermayenin güçlenmesini ve muhafazakar kitlenin zaman içerisinde kendi burjuvalarını yaratmasını sağlayan en önemli adımlardan biri Serbest Ticaret Bölgeleri olmuştur. İlk olarak 1987 yılında Mersin ve Antalya'da kurulan serbest bölgelerin ardından Turgut Özal döneminde Ege Serbest Bölgesi, Trabzon Serbest Bölgesi, İstanbul-Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi kurulmuştur. Bu ekonomik adımlar daha sonra bütün iktidarlar tarafından

uygulanmaya devam etmiştir ve Türkiye’de 2011 yılı itibariyle 21 serbest ticaret bölgesi vardır.

Özal’ın bu yeni siyaset anlayışı, şu başlıklar altında değerlendirilebilir.

1. Millet Anlayışı: Özal, cumhuriyetin; tek millet, tek dil ve tek ulus anlayışı yerine, toplumu; çok farklı kesim/katmanlardan, inanç ve değerlerden meydana gelen bir mozaik olarak görmüştür. Anadolu’nun, çok kültürlü bir sosyolojik yapısı bulunduğunu ve bundan dolayı da Türkiye’de tek bir etnik kimliğe vurgu yapan siyasal anlayışların/arayışların millet bütünlüğünü sağlayamayacağını düşünmüş ve bu açıdan da resmi ideolojinin millet tanımını sığ ve eksik bulmuştur.

2. Tarih Anlayışı: Özal, Türkiye Cumhuriyeti’ni, resmi ideolojiden farklı olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun devamı olarak değerlendirmiştir. Bilindiği gibi, resmi tarih anlayışında Osmanlı, bir Türk devleti olarak görülmemiş ve yeni Türk devletinin kökleri, Orta Asya’daki eski Türk kavimlerinde aranmıştır. Oysa Özal, nerdeyse bütün konuşmalarında Türkiye’yi gerek yapısal ve kurumsal, gerekse ideolojik ve politik açıdan Osmanlı’nın bir devamı olarak görmüş ve bu anlamda da Osmanlı’nın tarihsel mirasını reddetmek yerine onu korumak ve geliştirmek gerektiğini savunmuştur. Özal’la birlikte Osmanlı’ya karşı romantik bir bakışın egemen olmaya başladığı ve resmi ideolojinin bu anlamda epistemolojik bir kırılmaya uğradığı/uğratıldığı, geçmişin –Osmanlı tarihi ve medeniyetinin- yeniden inşa edilmese de, ihya edilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Kimi çevreler Özal’ı bu tutumundan dolayı onu “neo-Osmanlı” olarak değerlendirmişlerdir. Gerçekten de gerek başbakanlık gerekse Cumhurbaşkanlığı döneminde Özal, özellikle yurtdışı seyahatlerinde Osmanlı’dan kalan tarihi yerleri –özellikle büyük İslam âlimlerinin türbelerini- ziyaret etmeye çalışmış ve yaşanan etnik ve dini sorunların çözümü konusunda sürekli Osmanlı yönetim anlayışına örnek vermiştir.

3. Din Anlayışı: Kemalizm, akıl ve bilimi esas alan bir ideolojidir. Cumhuriyet kurulurken o güne kadar Anadolu’daki farklı etnik kimlikleri bir arada tutan din ve gelenek, bu dönemle birlikte yerini pozitivist ideolojiye bırakmaya başlamıştır. Çünkü resmi ideolojiye göre, din/gelenek, ülkeyi geri bırakan kurumların başında gelmektedir. Dolayısıyla ülkenin modernleşmesi yolunda bu arkaik yapılar tasfiye edilmeye çalışılmış. Oysa Özal, Anadolu birliğini ideolojik değerlerden çok dini (İslami) değerlerde bulmaya çalışmıştır. Türkiye’nin siyasi ve kültürel bir kimlik oluşturabilmesindeki unsurlardan en

önemlisinin İslam olduğunu, gerek Anadolu ve Balkanlar, gerekse diğer Osmanlı bakiyesi olan topraklarda, etnik toplulukların birbirleriyle kaynaşmasını sağlayan temel unsurun da din olduğunu yine vurgulamıştır (Özal, 1992a:17). Modernleşmeyi de aynı şekilde ideolojik-kültürel açıdan çok, ekonomik ve teknolojik boyutlarıyla ele alarak, din ve geleneğin, iddia edildiği gibi modernleşme yolunda bir engel oluşturmadığını, aksine bu içsel dinamiklerin gelişme ve kalkınmayı motive ettiğine inanmıştır

4. Yönetim Anlayışı: Cumhuriyetin aşırı merkeziyetçi yapısını ve bürokratik sistemini eleştiren Özal, iktidara gelir gelmez bu yapıları yeniden düzenlemeye çalışmıştır. Nitekim bu amaçla idare, personel ve kamu sisteminde yapısal reformlar yapılmak suretiyle katı, disiplin ve teftişe dayalı yönetim/idare anlayışını kırmaya çalışmış. Ayrıca, yerel ve bölgesel yönetimlere daha fazla yetkiler vermeye çalışarak bu konuda âdem-i merkeziyetçi bir siyaset izlemiştir.

5. Devlet Anlayışı: Özal, devletin en tepe noktasında bulunduğu bir dönemde bile, resmi devlet anlayışını en çok eleştiren kişi olmuştur. Bilindiği gibi Türkiye’de devlet, hizmet eden bir makam olmaktan ziyade kendisine hizmet edilen ve aynı zamanda hikmeti kendinden menkul olan, diğer bir deyişle eleştirilmekten, sorgulanmaktan ve hesap sorulmaktan muaf ve kutsal olan bir makam olarak görülmüş/görülmektedir. Devlete atfedilen bu aşkın değerler, Özal tarafından budanmaya çalışılarak, devletin, ekonomik ve kültürel yaşamdaki belirleyiciliği asgari düzeye indirildi. Ayrıca devletin, ulusal düzeyde belli bir kültürü/ideoloji dayatmaktan vazgeçmesi ve çok kültürlülüğe dayalı bir siyasal düzenin kurulmasını savundu.

6. Siyaset Anlayışı: Özal’ın siyaset anlayışı, liberal-muhafazakâr, anti-devletçi (birey merkezli) ve çağa uyum sağlayan projeye dayanıyordu. Özal, bu anlamda Türk modernleşme sürecinde özellikle devletin etkisini azaltmaya, bunu gelişimin itici gücü olmaktan çıkarmak suretiyle bir yandan da sözü edilen değişim ve gelişimin merkezine bireyi oturtmaya çalışmıştır. Bu amaca ulaşmak için sıklıkla devletin küçültülmek suretiyle yerine özel sektörün ikame edilmesini, siyaseti de seçkin bazı kesimlerin (sol entelijansiya-Kemalist bürokratlar) tekelindeki mesleklerden biri olarak değil, millete hizmet etme amacıyla siyaset sahnesine giren herkesin bir hakkı olarak görmüştür. Özal, söz konusu yeni siyasi yaklaşımıyla; Kemalizm’in çağdaşlaşma hedefini “çağ atlamak” parolasıyla devralırken, bir yanda liberalizmin girişimcilik ruhunu ve rekabetçi bireyi, bir yandan da muhafazakârlığın geleneksel ve dini değerlerini öne çıkarmaya çalışmıştır.

Sonuç olarak, Özal dönemi Türkiye'nin modernleşme tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştur. Özal'ın, Türk siyasal hayatına yeni bir liderlik anlayışı getirdiğini söylemek mümkündür. Bulduğu dönemi diğer siyasi liderlere göre daha iyi çözümler yapıp ona göre kararlar alarak politikalar üretebilen bir siyasetçi profiline sahipti. Özellikle ekonomi alanında 24 Ocak Kararlarıyla birlikte çok önemli adımlar atmış ve devletin fonksiyonunu kısıtlayarak bireyseliğin önünü açmıştır. Bunun yansira insanın devlet için var olma algısını kırmak suretiyle devletin varlık sebebinin insan olduğu düşüncesini hakim kılmaya çalışmıştır.

5. KAYNAKLAR

- Abts K. ve Rummens S.(2007). Populism Versus Democracy, Political Studies, Vol. 55, 405-424.
- Adorno W. T., Kültür Endüstrisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Akın F., Türkiye’de Çok Partili Dizgeye Geçiş Sürecinde Demokrat Parti-Cumhuriyet Halk Partisi İlişkileri (1946-1947)», Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004.
- Aksoy, Ş. (1998). Yeni-Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt: 7, Sayı: 1, Ocak, Ankara, ss.4.
- Aktan, C.C. (1996). Turgut Özal’ın Değişim Modeli ve Değişime Karşı Direnen Güçlerin Tahlili, Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı:40, s.15-16.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Alemdar K. ve Erdoğan E., Popüler Kültür ve İletişim, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.
- Alkin, E. (2004), İktisada Giriş, İlyas Şıklar, (Ed.), A.Ö.F. Yayınları, 2. Baskı, Eskişehir.
- Armağan Öztürk, Fırat Mollaer, Muhafazakâr İlişki ve Rasyonalite, İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:35, Ekim 2006, s.51
- Arslan A., Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisil, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No. 6, (2003/2), 115-135
- Arslan, Z. (2005): “Türkiye’de Liberal Düşüncenin Önündeki Engeller”, Edt. T. Bora & M. Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Cilt:7, İletişim Yayınları.
- Atabek N., 2003, Propaganda ve Toplumsal Kontroll, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Vol. 2, No. 4, (2003), 4-12.
- Atay, T. (2003): “Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk “Gelenek-çi” Muhafazakârlığı”, Edt. T. Bora & M. Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, 5:Cilt, İletişim Yayınları.
- Atilla Yayla, “Özal Reformları Ve Liberalizm”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), S. 585.
- Balazs, J. (1990). (Çev. Utku Utkulu). Lessons Of An Attempt At Stabilisation: Turkey İn The 1980s. Budapeşte: Hungarian Scientific Council For World Economy.
- Baltacı, C. 2004 “Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7, Isparta: 2004, ss. 364-366

- Barlas, M. (2001). *Turgut Özal'ın Anıları*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Belge, M. 2003 “Muhafazakârlık Üzerine”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Muhafazakârlık-*, ed. Ahmet Çiğdem, Cilt: 5, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 93
- Berat, Ö. B. (2011), *Muhafazakârlık -Akıl, Toplum, Siyaset-*, Timaş
- Beriş, H. E. (2005): “Türk Sağı ve Liberalizm: Bir Fay Haritası Çıkarma Denemesi”, Edt. T. Bora & M. Gültekingil, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, Cilt:7, İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (2000): “Türkiye’de Çağdaşlaşma Olgusu”, Der. E. Kalaycıoğlu & A. Y. Sarıbay, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Bilgin, 1994. *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık, s.22
- Bora T. 2006, Ecevit’teki Şeytan Tüyü, *Birikim Dergisi*, No. 212, (Aralık, 2006), 5-10.
- Boratav, K. (1993), *Türkiye İktisat Tarihi 1908 - 1985*, 4. Baskı, Gerçek Yayınevi, s. 37.
- Boratav, K., 1984 “Dünya Ekonomisi, Türkiye ve İktisat Politikaları”, *Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım*, Ankara, Yurt Yayınları, 1984, s. 257-275.
- Canclini N. G. 1999, *Kültür ve İktidar Araştırmalarının Durumull, Popüler kültür ve İktidar*, Der. Güngör N., 133-167, Vadi Yayınları, 1999.
- Canovan M.(1999), *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*, *Political Studies*, Vol. 47, No. 1, (1999), 2-16.
- Canovan M., *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*, *Political Studies*, Vol. 47, No. 1, (1999), 2-16.
- Cemal H., *Özal Hikayesi*, Bilgi Yayınevi, 8. Basım, Ankara, Haziran 1990.
- Cemal, H. (1986). *12 Eylül Günlüğü Demokrasi Korkusu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Coşar, F. M. (2001): *Laiklik Arayışları*, İstanbul: Büke Yayınları
- Çaha 2004. ,“Taha Akyol İle Muhafazakârlık ve Muhafazakâr Olmak Üzere”, *Liberal Düşünce*, Yıl: 9, Sayı: 34, Bahar, Ankara: 2004, s. 79
- Çaha, Ö. (2001): *Dört Akım Dört Siyaset: Sol, Sağ, İslam, Liberalizm*, İstanbul: Zaman Kitapları.
- Çakan I., 2004. *Konuşunuz Konuşturunuz*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Çavdar, T (1992): *Türkiye’de Liberalizm (1860–1990)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavdar, T.(2000). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995)*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çiğdem A. 2002, (Ed.), *Sunuş, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık içinde*, Cilt 5, İstanbul:İletişim Yayınları, ss.13-18

- Çolak, M. (1997). Yeni Türkiye Partisi 1961-1973. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Dağı, İ., (2003), "Özal'lı Yıllarda Türk Siyaseti:İnsan Hakları, Demokrasi Ve Avrupa Birliği", Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet, İ. Sezal Ve İ Dağı (Ed.), Boyut Yayıncılık, İstanbul, S.247-283
- Demirel, T. (2004). *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğru Yol Partisi Tüzük Ve Programı, DYP Yayınları, Ankara, 1983, Ss. 3-16.
- Dönmez, R. G. 2002 Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: 2002, s. 92.
- Dubiel, H. 1998 Yeni Muhafazakârlık Nedir, Çev. Erol Özbek, İstanbul: İletişim Yayınları, s.15
- Duman, M. Z. (2008). Türkiye’de Modernleşme Ve Liberal-Muhafazakâr Siyaset (Turgut Özal’ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi
- Dura, C. (1991), Türkiye Ekonomisi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, s. 10.
- Duverger, M. (1997). *Siyasal Partiler*. (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Bilgi Yayınları.
- DYP Parti Tüzüğü, <http://www.dyp.com.tr/sayfaver.aspx?id=16>
- Ercan, F. (2006): Modernizm Kapitalizm ve Azgelişmişlik, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Erdoğan İ. ve Korkmaz A., Öteki Kuram, Erk Yayınları, 2. Basım, Ankara, 2005.
- Erdoğan, M (2005): “Liberalizm ve Türkiye’deki Serüveni”, Edt. T. Bora ve M. Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Cilt:7, İletişim Yayınları.
- Erdoğan, M (2006): Aydınlanma Modernlik ve Liberalizm, Ankara: Orion Yayınları.
- Erdoğan, M. 1991 “Liberalizm, Muhafazakârlık ve Türk Sağı”, Türkiye Günlüğü, Sayı: 16, Güz, Ankara s. 44
- Erdost, C. (1982) IMF İstikrar Politikaları ve Türkiye, Ankara: Savaş Yayınları, .s.254
- Ergil, D. 1986. İdeoloji, Ankara: S Yayınları, 1986, s.135
- Ermağan, İ. 2011 Alman Birlik Partileri ve Türkiye’nin AB Üyeliğine İlişkin Tutumları, Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 110-114, s. 102
- Eroğlu, N. (2003), “Türkiye’de İktisat Politikalarının Gelişimi (1923 – 2003)”, 80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, T.C. Marmara Üniversitesi A.İ.İ.T Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, s. 6
- Esmer, G. T. (2006): CHP:1965–1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.

- Fitcher J., Sosyoloji Nedir?, Attila Kitapevi, Ankara, 2000.
- Gül, S. S. 2004, Sosyal Refah Devleti Bitti, Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kıskaçında Refah Devleti, İstanbul: Etik Yayınları, s.79
- Gürbey, G. (2003). *Özal'ın Dış Politika Anlayışı, Özal, Siyaset, İktisat, Zihniyet*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Güven, S. (2016). Türkiye’de Siyasal Hayatta Dönüşüm Ve Lider Odaklı Siyaset. Selçuk İletişim, 9 (3): 90-118
- Hançer, Ö. 2005. Avrupa’da Asırı Sağın Yükselisi ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme: Fransa Ve Almanya Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Hüseyin Çavuşoğlu 2009. Türk Siyasal Yaşamında Doğru Yol Partisi Dokuz Eylül Üniversitesisosyal Bilimler Enstitüsü, DR, İzmir.
- İnce, H. O. 2010 Muhafazakâr İdeoloji Din-Siyaset, İstanbul: Alan Yayıncılık, s.26
- İnsel, A (2004a): “Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, Der. A. İnsel & A. Bayramoğlu, Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye’de Ordu, İstanbul: Birikim Yayınları.
- İrem, N. (1997): “Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakârlığının Kökenleri” Toplum ve Bilim, Sayı:74.
- İrem, N. (2003): “Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye’de Cumhuriyetçi muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler”, Edt. T. Bora & M. Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, 5:Cilt, İletişimYayınları.
- İzmir Ticaret Odası, “8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın İzmir Ticaret Odası’ndaki Konuşmaları”, 24 Aralık 1992, S. 14.
- Kahraman, H. B. (2007): Türk Sağı ve AKP, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kaptan, S. (1986) Yüksek Hakem Kurulu’nca Yenilenen Toplu Sözleşmeleri Ücret Analizi: 1980-83, SPD-DPT, Nisan 1986, s. 189.
- Karadeniz, S. 2003. Modern Bir Oluşum Olarak Muhafazakârlık, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya, s. 68
- Kara-İnceoğlu, N. (2000): “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları”, Der. E. Kalaycıoğlu & A. Y. Sarıbay, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Karataş, C. (1995). "Fiscal Policy İn Turkey: Public Debt And The Changing Structure Of Taxation And Government Expenditure, 1980-1993." C. Balım'da (Yay.), Turkey: Political, Social And Economic Challenges İn The 1990s. Leiden: E. J. Brill.
- Karpat H K (2008) Türk Demokrasi Tarihi, İmge Yayınları,3. Basım, Ankara.

- Kazancıgil, A. (2000): “Türkiye’de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm”,Der. E. Kalaycıoğlu & A. Y. Sarıbay, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Kepenek, Y. (1987), 12 Eylül’ün Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasi, Ankara, V Yayınları, 1987.
- Keyder, Ç, (1989), Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, Sabri Tekay (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul
- Koloğlan, G. 2013, 1980 Sonrası Geleneksel Bürokratik Yönetim Paradigmasında Değişim ve Yönetimsel- Siyasal Yeniden Yapılanma Arayışları, edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/view/1364/1451, 2013, 96
- Kongar, E. (2002). *21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Koplay, A.,(2015) “Özal Dönemi İsrail Politikası”, [Http://Ermenekhaber.Com/Yazarlar/Ali-Koplay/Ozal-Donemi-İsrail-Politikasi/353/\(10 Mart 2015\)](http://Ermenekhaber.Com/Yazarlar/Ali-Koplay/Ozal-Donemi-İsrail-Politikasi/353/(10%20Mart%202015).).
- Köker L., Seçim Sistemlerinde Siyasi Çoğulculuk, Anayasa Yargısı Dergisi, Vol. 23, (2006), 199-210.
- Köker, L. 1989 “Liberalizm-Muhafazakârlık İlişkisi Üzerine”, Türkiye Günlüğü, Sayı: 9, Ankara s. 42
- Köker, L. 2003 “Liberal Muhafazakârlık ve Türkiye”, Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce - Muhafazakârlık-, ed. Ahmet Çiğdem, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul. s. 276
- Kuru, H. (1996). *Türk siyasal yaşamında adalet partisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTE, İzmir.
- Küçük, A.,(2011), “1.Körfez Savaşı (1991)” [Http://Www.Tuicakademi.Org/Index.Php/128-Uncategorised/506-İkorfez-Savasi1991](http://Www.Tuicakademi.Org/Index.Php/128-Uncategorised/506-İkorfez-Savasi1991), (5 Mart 2015).
- Kymlicka, W (2006): *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, (Çev. E. Kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Laclau E., Popülist Akıl Üzerine, Epos Yayınları, Ankara, 2007.
- Laçiner, S.,(2003) *Özal Dönemi Türk Dış Politikası*,(Ed.) T.Göksu, 1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal Ve İdari Politikaları, İçinde, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Mango, A. (1995). *Türkiye’nin Yani Rolü*. (Çev. Erhan Yükselci). Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Marx, K. (2015). *Kapital*. (Çev. Mehmet Selik). İstanbul: Yordam Kitap.
- Mert, N. (2007), *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, İstanbul: Selis Kitaplar.
- Mutlu, E. (2005). *Özal ve Özalculuk*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Oktay A., Türkiye’de Popüler Kültür, Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1994.

- Onis, Z. (1995). "The Political Economy Of Export-Oriented Industrialisation In Turkey." C. Balım'da (Yay.). Turkey: Political, Social And Economic Challenges In The 1990s, New York: E. J. Brill.
- Oral, Naciye Ve Erdoğan, Selami (2014), "Turgut Özal Dönemi Türkiye'de Siyasi Liberalizm", Journal Of Business Economics And Political Science, Vol. 3, No: 6, Ss. 35-53.
- Öcal, M. Ş. 1995 "Teknoloji, Küreselleşme ve 'Yeni' Durumlar", Ekonomik Yaklaşım, Cilt 6, No:18-19, Ankara s.386.
- Öymen, O. (1986). *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Özal, T. (1991a). *Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Bazı Konuşmaları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Özal, T. (1992a). *Türkiye'nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır*. Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı:19.
- Özal, T. (2010). *Tarih ve Miras*. Ankara: Yakın Plan Yayınları.
- Özdemir, H. (2012), "Demokrat Parti (Dp) İle Adalet Ve Kalkınma Partisi (Akp)'Nin Karşılaştırmalı Tarihsel Analizi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, S. 188-209.
- Özkazanç, A. (1996), "Türkiye'de Yeni Sağ", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 15, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 1219.
- Öztürk, R.,(2004), Batı Faktörünün Etkisinde Türkiye İsrail İlişkilerinin Politikası, Odak Yayınları, İstanbul.
- Safi, İ. (2007). Türkiye'de Muhafazakar Siyaset Ve Yeni Arayışlar. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Safi, İ. 2007 Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar, Ankara: Lotus Yayınevi, s.18
- Sakallıoğlu, U. C. (1995) "Türkiye'de Yeni Sağ, Siyasallaşma, Meşruiyet ve Sivil Toplum İlişkisi: Hayaller ve Gerçekler, Toplum ve Bilim, (68), s. 68.
- Sander, O.,(2011), Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitabevi, Ankara
- Sarıbay, A,Y, (2004): Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme, İstanbul: Everest Yayınları.
- Sarıer, İ. (1999). "Zaferden Hezimete", *Sabah*, (Yazı Dizisi: 21-24 Nisan 1999)
- Saybaşılı, K., (1992). İktisat, Siyaset, Devlet ve Türkiye, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1992.
- Seyitdanlıoğlu, M (2001): "Türk Siyasetinde Liberalizmin Doğuşu ve 1980'e Kadar Gelişimi", Edt. V. Bıçak, Friedrich Naumann Vakfı ve Liberal Düşünce Topluluğu: Liberalizmin İncelenmesi Friedrich Naumann Vakfı'nın Türkiye'de On Yıllık Siyasi Çalışması, Ankara: Uluslararası Konferans.

- Somel, C, (2004), Türkiye Ekonomisi, Mustafa Özer, (Ed.), AÖF Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir.
- Soysal, İ. (1983). "12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri". Ctda. Cilt: 8, İstanbul: İletişim Yayınları. S. 2132.
- Soysal, İ.,(2000), İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri, İslam Tarih Sanat Ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yayınları İstanbul
- Sönmezoğlu, F.,(2006), Türk Dış Politikası (İkinci Dünya Savaşından Günümüze), Der Yayınları, İstanbul.
- Sunay, C. (2010), "Demokrat Parti, Çok Partili Hayata Geçiş", Turgay Uzun (Der.), *İttihat Ve Terakki'den Günümüze Siyasi Partiler*, Ankara: Orion Kitabevi, S. 163-204.
- Sümer, D. (1988). "Demokrasinin 3 Generali". Tercüman. (Yazı Dizisi: 20-28 Mayıs 1988), 26 Mayıs 1988, S. 6.
- Şener, B., Çağrı D. Çolak, (2015). Türkiye'de Yeni Sağ'ın Kamu Yönetimi Anlayışı: Turgut Özal Ve Anap Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 18, Aralık, S. 393-417,
- Şeyhanlıoğlu, H. (2001). *Türk Siyasal Muhafazakarlığın Kurumsallaşması Ve Demokrat Parti*, Ankara: Kadim Yay.
- Taşkın,F, E. Yeldan, (1996). 159, 164. "Export Expansion, Capital Accumulation And Distribution İn Turkish Manufacturing, 1980-9. " S. Togan'da (Yay.), The Economy Of Turkey Since Liberalisation. New York: Macmillan.
- Tekin, Ü, 2004, AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği. Ankara: Orient Yayınları, s.96
- Teziç, E. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler*. _Stanbul: Gerçek Yayınevi
- Timur, T. (1990): "Osmanlı Mirası", Der. I. C. Schick, E. A. Tonak, Geçiş Sürecinde Türkiye, İstanbul: Belge Yayınları.
- Timur, T., (2004), Türkiye Nasıl Küreselleşti?, İmge Kitabevi, Ankara.
- Togan, S. (1996). "Trade Liberalisation And Competitive Structure İn Turkey During The 1980s." S. Togan& Balasubramanyam'da (Yay.), The Economy Of Turkey Since Liberalization. New York: Macmillan.
- Toker, N (2005): "Türkiye'de Liberalizm ve Birey", Edt. T.Bora & M. Gültekingil, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Liberalizm, Cilt:7, İletişim Yayınları.
- Topal, A. (2003), "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ", Praksis Dergisi, Sayı: 7, Ankara, s. 63.
- Toprak Z. (1992), Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları, Tarih ve Toplum- Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, Cem Yayınları; Üniversite Öğretim üyeleri Derneği, İstanbul, 1992, 41-65,

- Torun E., II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’de Kültürel Değişimler, Y.A.R. Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006.
- Tosun, G. E. (2001), Demokratikleşme Perspektifinden Devlet – Sivil Toplum İlişkisi, 1. Basım, Alfa Yayınevi, İstanbul, ss. 298 – 299.
- Turan, K.,(2012), Körfez (Irak) Krizi 1990-1991 (Ed.),Çakmak, H. Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012 İçinde, Kripto Yayıncılık, Ankara.
- Uluç, A.V. (2014). Liberal - Muhafazakar Siyaset Ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesiyönetim Bilimleri Dergisi Cilt: 12, Sayı: 23, Ss. 107-140.
- Vural, M (2007), Siyaset Felsefesi Açısından Muhafazakârlık, Elis Yayınları Ankara.
- Walstedt, B. 1980. State Manufacturing Enterprise in Mixed Economy: The Turkish Case, The J. Hopkins University Press for WB, London: ss.127-130.
- Wieviorka, M. “Populism and Nationalism in Contemporary Europe”,Stranger or Guest: Racism and Nationalism in contemporary Europe, ed. Sandro Fridlizius and Abby Peterson, Stockholm, Almquist and Wicksell int. 1996. s:24.
- Yalansız, N. (2006). *Türkiye’de Koalisyon Hükümetleri (1962-2002)*. İstanbul: Buke Yayınları.
- Yanardağ, M. 2004 Yeni Muhafazakârlar (Neo–Cons), İstanbul: Chiviyazıları Yayınları, ss.35
- Yaşar, M. (1990). Paşalar Politikası. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Yayla, A. (2002): Liberalizm, Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. Seyitdanlıoğlu, M. 1998 “Türkiye’de Liberalizm”, Liberal Düşünce, Yıl: 3, Sayı: 10–11, Bahar-Yaz, Ankara: ss. 52-63
- Yıldız, N. (2005). Türkiye’nin Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Çevre Politikalarının Karşılaştırılmalı Analizi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6:1, s.164-173.
- Yorgancıoğlu, M. (2000). *Politikanın İbret Dolu Seyir Defteri*. İstanbul: Dönence Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Volkan UĞRAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Çaykara / 23.11.1990

Eğitim Durumu

Ön Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Bozdoğan Meslek Yüksekokulu/
Pazarlama Bölümü

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi / İşletme Fakültesi / İşletme Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Adnan Menderes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

İş Deneyimi

Turkcell - Satış Temsilcisi (Mart 2010 – Eylül 2010)

Basel İlaç – İlaç Mümessili (Ocak 2013 – Ocak 2014)

QNB Finansbank – Müşteri Temsilcisi (Mayıs 2017 – Devam Ediyor)

İletişim

E-posta Adresi : ugrasvolkan9@gmail.com

Tarih : 05.07.2019